

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek er en del af foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data. Det er et special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:

<http://bibliotek.dis-danmark.dk>

Foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data:

www.slaegtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavs-retten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Når det drejer sig om værker, som er omfattet af ophavsret, er det vigtigt at være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig, privat brug.

Hardsyssels Årbog

2006

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

Hardsyssels Årbog

2006

ANDEN RÆKKE – BIND 40

UDGIVET AF

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

A. RASMUSSENS BOGTRYKKERI
RINGKØBING

OMSLAGSBILLEDE:

*Persontog fra Herning har netop passeret indkørselssignalet i Kibæk, 1981.
Signalet blev i 1982 erstattet af et lyssignal. (J. G. Jacobsen).*

INDHOLD

<i>Bertel Jensen</i> : Stenansigterne i vore vestjyske kvaderstenskirker . . .	5
<i>Gert Poulsen</i> : Erindringer fra Bording	13
<i>Ole Edvard Mogensen</i> : Herning-Skjern banen gennem 125 år	21
<i>Jørgen og Knud Klitgaard</i> : Forsøgsgården i Borris 1906-1954	43
<i>Aage Domino</i> : Da Hamlet kom hjem til familien i Ringkøbing	59
<i>Else Aagaard Antonsen</i> : Jul og nytår i Sir Mejeri	73
<i>Henny Christensen</i> : Luftkrig i Lybæk	81
<i>Mogens Holm</i> : Nogle minder og oplevelser fra én, som var dreng under besættelsen	85
<i>Holger Jensen</i> : Dreng under krigen	93
<i>Søren Jensen</i> : Dagligdag og dagligliv under besættelsen i Ringkjøbing Amt	103
<i>Svend Nytoft</i> : En skoledrengs erindringer fra besættelsen	109
<i>Arne Rønn Vrist</i> : Mine erindringer om Anden Verdenskrig	115
Foreningsmeddelelser	123
Regnskab	129
Litteratur	131
Register	149

ISBN 87-87358-27-1
ISSN 0046 6840

Hardsyssels Årbog 2006
Redaktør: Per Hauge Mortensen
Redaktionskomité: Hans Chr. Christensen og Freddy Boysen

Gengivelse af årbogens artikler må kun ske med forfatterens tilladelse og med angivelse af,
at artiklen tidligere har været offentliggjort i Hardsyssels Årbog

De reproducerede kort publiceres med Geodætisk Instituts tilladelse nr. A 403/85

Stenansigterne i vore vestjyske kvaderstenskirker

Af Bertel Jensen

INDLEDNING

Lige fra de første stenkirker blev bygget her i Danmark, har der været en mode med at placere nogle kvadersten med stenansigter på forskellige steder, mest udvendig men også inde i kirken.

Ansigterne er hugget, så de »vokser« ud af stenene, det beviser, at de ikke er hugget ind i bestående murværk efter byggeriet, men placeret samtidig med byggeriet.

Der er mange teorier og fortællinger om ansigternes betydning, og hvad de forestiller, ja næsten en for hver kirke.

Mange har gennem tiderne undret sig og fremkommet med teorier – jeg har også undret mig, men pludselig en aften, da jeg sad og så på en af mine Magnus den Gode mønter gennem en lup, fik jeg øje på netop det samme lille ansigt som på de ældste kirker her på egnen.

Men hvis ansigt var det? Hvorfor blev det fremstillet? Og hvilken sammenhæng lå der bag?

- Efter en del læsning om Magnus den Gode blev jeg overbevist om, at det var Olav den Hellige – Nordens første helgen – der var afbilledet på mønten, og at anledningen var en åbenbaring og beskyttelse under slaget på Lyrskov Hede.
- Der har til alle tider været afbilledet an-

sigter i forskellige betydninger både på smykker, amuletter, træstolper og mønter, mest af prestige Grunde og for overtroisk beskyttelse.

- Men bag sammenhængen i historien bag dette lille ansigt, der blev brugt til dekoration fra ca. 1040 til ca. 1200, ligger der blodige slag om religion og magt, bevidsthed om hvordan man med en »åbenbaring« tilknytter sig personer med status for at opbygge egen prestige, og om hvordan en mode starter og forsvinder uden at huskes oprindelige betydning.

MAGNUS DEN GODE

I år 1042 blev Magnus (senere den Gode) konge over Danmark. Det var efter at Hardeknud var død barnløs i England. Magnus var norsk, men som næsten alle kongeslægtinge i Norden og England mente han at have mere eller mindre krav på at være danernes konge, mindre krav på tronen kunne der til enhver tid kompenseres med våben og flere krigere.

Den senere konge Svend Estridsen var i England, men »tøvede« som der står. Han gjorde også krav, så tronen kunne kun bevares ved våbenmagt, og tiden er derfor kendetegnet ved et uendeligt antal blodige små og store slag. Vi er også i en tid, hvor man kun huskes for de slag, man har deltaget i, og de grusomheder man har begået.

Magnus kunne således kun opretholde kongemagten ved, at andre kendte kongens antal af krigsskibe, våben og mænd, hans vilje til at bruge dem, samt hvor stor støtte, der var fra familie og andre krigsherrer, han var i forbund med. Kongemagten skulle hele tiden forsvares ved at nedkæmpe andre, også når det kun gjaldt hævn- eller plyndringstogter, som slaget på Lyrskov Hede.

LYRSKOV HEDE

En Vendisk fyrste, Ratibor, var blevet myrdet, og Magnus fik skylden. Nu drog Ratibors otte sønner i spidsen for en mægtig venderhær op i Jylland, de røvede helt op til Ribe og var på vej tilbage med byttet.

Magnus samlede en norsk hær og håbede på lidt hjælp fra de »upålidelige« jyder undervejs. Han samlede hærene og gik i lejr på Lyrskov hede i nærheden af Isted og ventede på de overtallige vendere.

»Sagaskriveren« Snorre skriver:

»Kongen lod hele hæren blæse sammen og lod mændene hærlæde sig; de lå ude om natten under deres skjolde, thi det var sagt dem, at vendernes hær var kommet dem nær, og kongen var meget syg i hu; det tyktes ham ilde, om han måtte fly, thi det havde han aldrig prøvet; han sov kun lidt om natten og sang sine bønner.

Dagen efter var det Mikkelsaften, men da det var kommet nær dag, faldt kongen i søvn og drømte, at han så den hellige Olaf, sin far, som talte til ham: »Du er nu meget syg i hu og fuld af frygt, thi venderne er faret imod dig med stor hær; men ikke skal du ræddes for den hedenske hær, om end de er mange tilsammen. Jeg skal følge dig i dette slag; begynd blot kampen,

når i hører min lur«. Men da kongen vågnede, fortalte han sin drøm.

Da det lysnede, hørte alt folket oppe i luften en klokkelyd; de nordmænd, der havde været i Nidaros (Trønhjem), kendte lyden, som kom fra klokken Glad, den klokke Olaf havde givet til Klemenskirken i Kaupang«.

Herefter besejrede kong Magnus og hans mænd venderne i et stort og blodigt slag.

OLAV DEN HELLIGE

For at forstå betydningen for Magnus' mænd, er det nødvendigt at kende lidt til Magnus' far Olaf Haraldson senere den Hellige.

Olaf var en typisk viking og i sine unge dage kendt fra slag i Østersøen, Frisland, England, Frankrig og Spanien. Olaf blev senere kristen og døbt i Frankrig.

Han ville derefter kristne nordmændene, og fra at være en grusom viking blev han en mindst ligeså grusom »missionær« i Norge. Viste man modvillighed mod dåben, var der stor risiko for i de heldige tilfælde at få stukket øjnene ud. Der opstod en modstand fra mange småhøvdinge imod ham og hans metoder, måske med lidt hjælp fra hans »tronkonkurrent« til Norges krone, Knud den Store i England.

Hans modstandere samlede sig til kamp, og skønt Olaf gik i kamp under kampråbet »Frem kristmand, korsmand, kongsmænd, frem;« besejrede og dræbte de ham og 15.000 af hans mænd i Slaget ved Stiklestad.

Straks efter hans død opstod der undere på stedet, sårede eller blinde der fik hans blod på sig helbredtes, og dagen efter hans død blev der solformørkelse. (sandt nok)

Da rygtet spredtes, valfartede folk til

hans lig for at få helbredelse, indtil liget gik så meget i opløsning, at kisten blev lukket.

Således blev Olav helgen – Nordens første – og dermed kendt over hele Norden. Der opstod en voldsom dyrkelse af ham, måske også tilskyndet af kirkens interesse for en »dræbt omvender af hedninger«.

Da Magnus' mænd på Lyrskov hede blev overbevist om hjælp fra denne helgen, fik det afgørende betydning for slaget udfald.

En nulevende vil nok betvivle åbenbaringen og betragte den som en udspekuleret udnyttelse af mændenes tiltro til denne Nordens Helgen og den prestige og usårlighed, hjælpen fra ham kunne give deres konge og dem selv. Men resultatet blev at denne »underfulde« forbindelse gav sejr til Magnus, og han fik tilnavnet den Gode eller »den med forbindelse til det guddommelige«.

MØNTEN

Det var selvfølgelig af stor betydning for Magnus, at hans hær kendte denne beskyttende forbindelse til afdøde Olav den Hellige, men det havde større betydning for kongemagten, hvis hele folket vidste det.

I datiden var der jo ingen aviser, men mønterne kom i alles hænder og blev ofte brugt (også nu) til propaganda; derfor var det oplagt at bruge mønterne for at meddele hele folket om hans guddommelige forbindelse og dermed fasttømre den prestige, han havde »fået« på Lyrskov Hede.

Mønterne dengang var små sølvstykker på ca. 1 gr med et kors på bagsiden og et billede af kongen i profil på forsiden.

Nu gjorde Magnus det, at der i møntstemplerne blev indgraveret et lille hoved skråt op for kongens øjne som for at illu-

Magnus den Godes mønt fra år 1043, der viser Olav den Hellige som åsyn skråt op for kongens øjne.

stre åbenbaringen. At det er en guddommelighed kan ses på, at ansigtet er en-face og ikke i profil som normalt for konger i den periode.

Der var endda ikke tid til at lave nye stempler, man rettede i de gamle stempler og genanvendte dem. Således findes der mønter, som er lavet med samme stempler før og efter slaget på Lyrskov Hede, og eneste forskel er det lille ekstra hoved på forsiden af mønterne, der er slået efter slaget. I dag kender vi samme hastværk fra frimærkerne som overstempler, når det skal gå stærkt.

Men denne hjælp fra Nordens Helgen og Magnus' eget forsøg på at hæve sig selv til samme status slog ikke til, da farbroderen Harald kom hjem fra krigstjeneste i Miklagård og gik i forbund med Svend Estridsen, som dermed tog kongemagten.

Magnus den Gode døde dog ved styrt fra en hest i 1047.

Men moden med at placere Olav den Helliges ansigt på mønter overlevede ham og skabte mode en mode, der bredte sig til mange andre ting som tegn og ønske om guddommelig beskyttelse – og altså også til vestjyske kirker.

KONKLUSIONER

- Selvom man hele sit liv har været en skurk overfor andre mennesker som Olav Haraldson – senere den Hellige; kan man godt blive husket som helgen.
- For de mennesker der har det lidt dårligt med at afvise alle undere og åbenbaringer som bedrag, kan det være en trøst, at disse mirakler oftest er arrangerede som taktiske og beregnende manipulationer af omgivelserne i en »god« sags tjeneste.
- At øge sin prestige ved at tilknytte sig mennesker med større status giver ikke garanti for varig succes. Mange aktie- og anpartsselskaber efteraber i dag Magnus den Godes ide og prøver at opnå prestige ved at tilknytte eller indsætte kendte personer med stor status i deres selskabsbestyrelser, uden at det hjælper på forretningerne!
- Til forståelse af historien og dens personer generelt gavner det, at man er klar over og ydmyg overfor, at der til alle tider har levet meget store strategisk og taktisk begavede mennesker.
- Det kan også engang imellem gavne den historiske forståelse, at den bedømmes ud fra et bredere interessegrundlag.

KIRKER

Da det store kvaderstensbyggeri ca. 100 år

efter (år 1140-1200) gik i gang, kom ansigtet til at pynte på mange bygninger. Mange af bygningerne er i dag borte, og tilbage er kun enlige sten, som er gemt netop på grund af det lille nu mystiske ansigt. Men på kirkerne, som jo næsten alle er bevarede, kan de endnu ses som et bevis på, at kirken håbede på beskyttelse fra denne Nordens første helgen og senere andre helgener.

At ansigtet også har prydet de store bygninger og kirker bygget i den mellem-liggende tid, er der ingen tvivl om, men da det dominerende byggemateriale i den periode var af træ, er de ikke blevet bevaret. Således er antallet af indhuggede ansigter i de gamle norske stavkirker langt større end i de danske kirker.

At ansigterne især pryder kirker i Nord- og Vestjylland og som nævnt også Norge falder også godt i tråd med hvem, der var med i slaget på Lyrskov Hede, nemlig bønder fra Hardsyssel og Vendsyssel.

Billeder af ansigter på sten indmuret i Sædding, Vestervig og Staby og mange andre kirker lader ikke tvivl om, at det er det samme ansigt som på mønter lavet efter slaget på Lyrskov Hede, de er alle dråbeformede og med et lille overskæg.

Da de sidste ansigter blev indhugget flere hundrede år senere, var betydningen og historien måske allerede glemt.

Moden stoppede som alle andre moder, måske har det, i meget religiøse perioder efter at den oprindelige betydning var glemt, haft for store associationer til hedenske afbilninger så som gudestøtten Svantevit på Rygen.

I Vestjylland findes der den største koncentration af disse ansigter. Her en tur rundt til nogle få.

Mandshoved på Sædding kirke som på mønten – runetegnene ses øverst i højre hjørne.

SÆDDING KIRKE

I samme kvader som det omvendt dråbeformede hoved er der ridset nogle runer. Om runerne står der i kirkefolderen, at ingen har kunnet tyde dem.

Men det skyldes måske, at man leder efter det forkerte svar. Svaret er måske initialer eller en forkortelse.

Når man i vikingetiden skrev med runer, var det normal på oldnordisk. Hvis ansigtet og runene i Sædding er hugget samtidig med kirkens byggeri, har man kun brugt runene af nostalgiske grunde (ligesom man i dag lader en computer skrive håndskrift).

Næsten alle runeindskrifter begynder

med »afsenderens« navn (hvem der gjorde dem) derefter om hvem og til sidst hvorfor. Hvis runerne skal læses som oldnordiske, er det også sandsynligst, at det er en forkortelse, fordi der mangles vokaler.

Runene i Sædding er tegn for: (Ubs). + K + R + H

Forslag til tolkning: Tegnene er: Det ubestemmelige tegn måske et håndværks-tegn – K måske forkortet Kumle + navneordsendelsen R betyder Kumlegøreren (den der gør tegn i sten), og H kan være en navneforkortelse f.eks. Harald – altså et slags håndværkervisitkort.

Skægget mandshoved ved indgang til Vestervig kirke.

VESTERVIG KIRKE

På den sten der bærer venstre søjle ved kirken indgang, findes der et ansigt, der har form som ansigtet på Sædding Kirke, men overskæget synes at mangle.

SNEJBJERG KIRKE

Ansigtene på Snebjerg Kirke ligner ikke helt de andre og er formentlig lavet senere, det lille overskæg mangler, og i stedet er der en slags glorie over hovedet.

Grunden har formentlig været den samme, nemlig ønsket om guddommelig beskyttelse. Man har måske mistolket skikken som Kristi beskyttelse og har derfor lavet et ansigt, der var tidens opfattelse af Jesu ansigt.

STABY KIRKE

På triumfbuen i Staby Kirke sidder der et

firkantet ansigt med spidst overskæg og hjelm som en typisk viking.

TØMMERBY KIRKE

Tømmerby Kirkes apsis bærer også et hoved med spidst overskæg, men hovedet er her rundt.

STADIL KIRKE

På kirkens sydside er der indsat en kvadersten med tekst og et med et hjelmhoved. Stenene ser ud som indsat senere, og forestiller måske nærmere kirkens ejer eller en stormand fra tidlig middelalder, der skuer ud over egnen.

HARBOØRE KIRKES DØBEFOND

Den gamle døbefond fra den oprindelige kirke har fire lignende ansigter lige fordelt

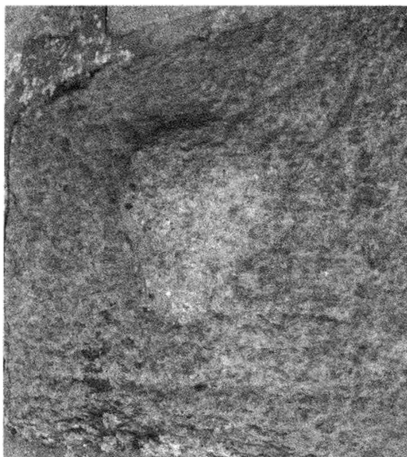

Hjelmet mandshoved på Stadil Kirke – synes isat senere sammen med en yderligere tekststen.

rund om døbefonden. Ingen ved bestemt, om den måske oprindelig som nylavet stod i en endnu tidligere trækirke fra skikkens start i midten af tusindtallet. Døbefonde af sten er kendt ud over Europa før kristen tid herhjemme.

SDR. FELDING KIRKE

Jeg var blevet fortalt om et underligt og forvitret hoved på vestgavlen. Ved en fotografering og lidt computerbehandling og med billedet vendt på hovedet, blev det til et tydeligt indrammet lammehoved med både øjne og ører. Den holder måske endda på enten et flag eller en nøgle. Er det »Guds Lam« »Agnus dei« det skal forestille, eller er det et oprindeligt mandshoved, der har været udsat for hærværk gennem århundrederne? Men det sjove lille mysterium må vente til senere.

Det mystiske hoved til venstre for indgangen til Sdr Felding kirke bliver til et tydeligt indrammet lammehoved, når stenen »vendes på hovedet«.

Den gamle granitdøbefont i Harboøre kirke har fire mandshoveder fordelt rundt på siden.

Der er ingen tvivl om, at de hjemvendte vestjyske mænd, der slog venderne, havde stor prestige og indflydelse mange årtier

efter slaget og Olav den Helliges beskyttelse på Lyrskov hede.

Bertel Jensen
landmand, lokalhistoriker,
numismatiker
og byrådsmedlem
Bjørsløvvej 10, Troldhede
6920 Videbæk

Erindringer fra Bording

Af Gert Poulsen

Gert Poulsen blev født i 1837 i Bording sogn. Hans forældre, Poul Geertsen (1811-1849) og Kiersten Marie Christensdatter (1810-1848) var gårdmandsfolk i Bording. De døde begge tidligt og med få måneders mellemrum, så han blev forældreløs allerede som tolvårig, som den ældste af 6 søskende.

Den 12. september 1861 blev han gift i Ikast med sin kusine Ane Nielsen, der var født i Ikast i 1840 og datter af rokkedrejer Niels Hansen. De købte en ejendom i Ravnholtlund, hvor de flyttede ind efter giftermålet. Denne ejendom blev i 1865 byttet med en større i Bodholt.

Omkring 1870 handlede de igen og flyttede nu op i 'Krathuset' (der senere kom til at hedde Gammel Skovgaard) i Engsvang Krat. Der var et jordtilliggende på 42 tdr. land, hvoraf det meste var mose. Af markjorden var kun lidt opdyrket. Der var en del gammel esgeskov og så en ret stor beplantning med store grantræer.

Her voksede deres 6 børn op, og de blev selv boende her indtil deres død. Ane døde i 1922 og Gert døde i 1931, 94 år gl.

I 1901, da deres søn Christen Poulsen overtog gården, blev Ane og Gert boende som aftægtsfolk.

Både Ane og Gert var meget glade for at fortælle, så børnebørnene fik mange fortællinger om gamle dage i Bording.

Christen Poulsens ældste søn Gert (han er, som det var skik dengang, opkaldt efter sin farfar) har nedskrevet mange af disse fortællinger.

BEDSTEFAR FORTÆLLER MINDER FRA SIN BARNDOM OG UNGDOM

Et lille stykke vej nordvest for Bording kirke lå en lille ejendom. På den ene side af vejen, der førte over ejendommen, lå to gamle svejryggede huse, der ordentlig kunne ryste for vestenstormen; på den anden side af vejen stod altid en stak klyner (mosetørv), der efterhånden, som den gamle bilæggerovn fortærede dem, svandt ind dag for dag vinteren igennem, indtil der næste sommer blev rådet bod derpå ved en ny forsyning.

Til ejendommen hørte 100 tdr. land, samt et stort stykke hede, der lå ude ved Sjøbjerg Sø og kaldtes 'Rotvig'. Det er det nuværende Damholt mergelleje. Det var min faders ejendom, da jeg i 1837 blev født. Tænk hvilken rigdom min fader således uanet var ejer af.

DEN LILLE HJORDDRENGS ENSOMME TILVÆRELSE

Mit første arbejde var at drive min faders kreaturer ud til 'Rotvig' og vogte dem der. Jeg var kun 6-7 år, da jeg begyndte som vogtredreng, og jeg gik der ene på den sto-

re hede sammen med kreaturerne og græd og længtes efter, at det skulle blive aften, så jeg igen kunne komme hjem til min moder. Min fader havde bygget en lille jordhytte til mig derude, der kunne jeg krybe i læ, når det regnede.

EN HANDEL, DER GAV BAGSLAG

Som hyrdedreng havde jeg mange, for andre morsomme, men for mig oftest ret ubehagelige oplevelser; således ville de ældre hyrdedrenge deromkring benytte sig af min barnlighed.

En dag kom der en stor dreng, der vogtede køer i nærheden, hen til mig for at slå en handel af med mig. Jeg havde imidlertid intet handelskram og fik da det gode råd af ham, at jeg kunne skære knapperne at noget tøj, så kunne vi handle om dem. Og jeg var ikke klogere end, at jeg om aftenen skar knapperne af min yngre broders vest.

Næste morgen savnede moder knapperne, og da hun troede, at det var drengen selv, der havde skåret dem af, blev jeg sendt ud at skære et ris, da han skulle have prygl. Nu gik det imidlertid hverken værre eller bedre, end en af knapperne trillede ud af min lomme, da jeg kom ind med riset, og da moder så det, blev det en anden, der fik pryglene.

En anden gang kom der en dreng fra Stubkjær, der ville have mig til at hjælpe med at finde sine kreaturer, der, som han sagde, var blevet borte, Vi ledte og ledte, men fandt ingen kreaturer, og til sidst blev vi borte for hinanden. Da jeg skulle hjem, var min taske (Den var af læder, et lille pragtstykke i disse dage) borte, den indeholdt min mad og tillige mine skolebøger.

DA JEG FALDT I SØVN

En anden dag var jeg så uheldig at falde i søvn, og kreaturerne var da gået over i Niels Sjøbjergs 'Gjær', (Spergel). Da jeg vågnede, så jeg Niels Sjøbjerg komme ned til søen ridende på en hvid hest. Jeg fik travlt med at få kreaturerne drevet bort fra de ulovlige veje. Niels Sjøbjerg red med det samme til Bording og klagede til min fader. Noget efter kom min fader gående ud til mig. Kreaturerne gik godt, men jeg var gået over til en anden hyrdedreng. Jeg havde ikke mere glæde end til mig selv, da jeg ved at gå op på bakken, for at se efter kreaturerne, så min fader gå hos dem. Jeg fik en god omgang prygl, men min fader sagde senere, at havde jeg gået hos kreaturerne, og han først havde set, hvor stor skade, der var gjort i Niels Sjøbjergs Gjær, var jeg sluppet for pryglene.

Nogle år senere var jeg heldigere. Det var efter mine forældres død, og vi søskende var kommet ud i sognet, jeg var hos Niels Mikkelsen i Ravnholt og skulle også der passe kreaturerne. Så var det en sommermorgen, der lå en kold tåge over mosen, hvor jeg gik hos kreaturerne; disse gik roligt og græssede, jeg lagde mig da i læ ved et par store knolde, og der overmadede sønnen mig. Da jeg vågnede, var det klart solskin. Jeg så mig omkring, men der var ikke et kreatur at se. De var bissede hjem til Ravnholt. Jeg tog en træsko i hver hånd og løb alt, hvad jeg kunne. Da jeg kom hjem, var manden ved at binde den sidste ko. Jeg sagde selvfølgelig ikke, at jeg havde sovet, og han sagde heller ikke noget til, at kreaturerne var kommet hjem.

SLAVEKRIGEN

Så kom tiden før 1848 med urolighederne i Sønderjylland og Holsten. Det vakte stor

Gammel Skovgaard omkring år 1900. Yderst til venstre en stak klyne. Hele familien er opmarcheret. Træerne er på vej op omkring gården. Kassen til venstre for midten er en brønd med hejseværk. (Engesvang Lokalhistoriske Arkiv)

uro i Bording sogn, da rygterne om, at Slesvigholstenerne havde lukket 'slaverne' (tugthusfangerne) ud af Rendsborg Tugthus, nåede til Bording. Pastor Henriksen var nylig kommet til Bording og var endnu ikke gift. Hans forlovede boede oppe i Thy. Da han hørte folk fortælle, at 'slaverne' kom op gennem Jylland og brændte alle de gårde og huse, de kom forbi, tog han og karlen hver en hest og red i strakt galop mod Thy, ladende pigen og tjenstedrengen ene i præstegården med deres skæbne. Alle Bordings voksne mænd og karle samledes hver dag ved præstegården og holdt øvelse under kommando af en mand fra Stubkjær, for at de kunne give 'slaverne' en varm modtagelse, når de kom.

Så oprandt dagen, da 'slaverne', efter rygterne, kunne ventes i Bording. Det var en dejlig klar frostdag med stille vejr. Når folk så røgen fra skorstenene i det fjerne, var det klart, at nu var 'slaverne' nået dertil, og røgen de så, var fra et hus der var sat ild på.

Hjemme hos os var alt klar til at rykke ud. Vor syge far skulle lægges på vognen, og så skulle vi køre ud til 'Rotvig'; der mente mine forældre, at vi bedst var i sikkerhed.

På en gård i Bording var alle fødevarer; mælk og fløde stillet frem på bordet og alle måtte spise, når de ville og havde lyst. Det kunne jo ligeså godt blive spist af sognets folk, som 'slaverne' skulle tage det.

Fra den nordlige del af sognet kom folk bevæbnede med plejle, leer, høtyve og gamle 'muskedonnere' for at slutte sig til det væbnede mandskab, der var ved præstegården. Alt var beredt på at give 'slaverne' en modtagelse.

Men det viste sig at være blind alarm.

SKOLEVÆSENET I BORDING SOGN OMKRING 1850

Lige vest for Bording kirke lå den gamle hovedskole, hvor lærer Pagh var lærer. Han underviste tillige i en lille biskole i Bodholt. I Christianshede var lejet en al-

mindelig stue, og der underviste en mand ved navn Niels Skyum. Også i Stubkjær var der en skole, hvor Niels Spillemand, senere sognefoged i Bording, var lærer.

Lærer Pagh var tillige landmand. Han havde 2 køer og en hest. Denne hest var det især galt med græsning til; han trak da hesten ind på kirkegården og tøjrede den mellem gravene, hvor der var godt med græs. Det måtte han imidlertid ikke for pastor Henriksen, og af den grund måtte hr. Pagh tidlig op om morgenen, så hesten kunne få livet fuld, inden præsten stod op.

Samme pastor Henriksen ville også se lærer Pagh og de andre lærere efter i skolen; ofte trådte han derfor uanmeldt ind i skolestuen for at overvære undervisningen.

Lærer Pagh var tillige ringer ved Bording kirke, og som løn fik han 'Æ Ringkjær' – et bestemt antal neg - og kørte rundt i sognet for at hente det hjem. Nogle skulle kun give et neg, andre flere – alt efter gårdens størrelse.

NÅR SKOLEN SKULLE KALKES

Kommunens udgift til vedligeholdelse af skolerne var små og så godt som intet ud over lærernes løn. Når skolen skulle kalkes, blev der sendt bud til gårdmændene, der så sendte deres pige hen i skolen for at kalke; men først skulle skulde lervæggen klines. Pigerne æltede leret i en spand og smed det i hulningen på væggen og glattede det efter med hånden, hvorefter det blev børstet over med vand. Når det så blev tørt, blev der kalket med en kost, der var lavet af græs (Draugræs). Det var kun stuehuset, der blev gjort i stand på den måde. Udhuset måtte degnen selv sørge for.

Når degnens kone skulle lave ost, sendte hun bud med skolebørnene, at den dag

ville hun lave ost, og så kom bønderkonerne med mælk til osten.

DEGNENS SNAPS

Degnen i Bording havde den skik ved højtiderne at give de kirkesøgende mænd en snaps efter gudstjenesten. Ondskabsfulde tungter mente, at degnens glas var noget lille. Så var der en helligdag, at Per Spillemand, der var sognefoged i Bording, ikke fik sit glas tømt. 'Drik ud' sagde degnen. 'A ka bestemt et', sagde Per Spillemand. 'Så ska du ha jen te', sagde degnen – og den drak Per Spillemand ud.

Præsten fik byg af landmændene som betaling for brød og vin til altertjenesten. Det var også skik, at børnene, der gik til præst, skulle have sending med. Denne bestod af smør, æg og andre fødevarer.

KOEN KUNNE SELV FINDE HJEM

Jeg husker, at jeg som dreng var med min fader til Christianshede marked. Vi var der med en ko, der var gammel i gårde hos os. Fader fik ikke koen solgt, og da vi så kom ud fra markedspladsen surrede han rebet om hornene på koen og lod den gå. Den tog pænt retningen mod Bording. På hjemvejen var vi inde i 'Rønkildegård', hvor fader spurgte, om koen var kommet forbi, og de sagde, at den var kommet nok så pænt gennem gården. Da vi kom hjem stod koen i stalden.

I 'Rønkildegård' blev vi budt på kaffe; jeg svarede, at jeg ikke var tørstig. Det var første gang jeg blev budt kaffe. Koen på 'Rønkildegård' var min faders søster.

STRIKKERIET

GAV EN GOD INDTÆGT

En stor del af folks indtægter var det, de

Gert Poulsen på sin sidste rejse fra Gammel Skovgaard til Engesvang Kirke i 1931. (Engesvang Lokalhistoriske Arkiv)

fik ind ved at strikke. Alle måtte arbejde med det. Forkarlene skulle strikke eller karte for husbonden de lange vinteraftener - ingen var ledige. Vi kunne også have det rigtig hyggeligt sådan en vinteraften, når vi sad sammen i stuen med vort arbejde; nogle kartede, andre strikkede. Som vi sådan sad sammen omkring tællepråsen, skete det ofte, at nogen af naboerne kom med deres 'bindhues' og så gik tiden med samtale af forskellig art; der blev fortalt spøgelseshistorier og røverhistorier og der blev sunget viser. På den måde kunne en aften hurtigt gå.

Det var ikke alene om aftenen i vintertiden, at folk strikkede. Nej hele året rundt måtte de fem pinde arbejde. Når manden kørte gødning ud, gik han og strikkede, medens studene sindig trak læsset i marken. Kvinderne var dog de flittigste, de

havde næsten altid bindehosen i hånden, enten de skulle i marken for at flytte køer eller de skulle i mosen at skrue tørv, så havde de altid bindehosen med. Jeg har hørt fortælle, at en kone ikke alene bandt det korn op, hendes mand høstede, men også satte det sammen og rev stubbene, og så kunne hun endda få noget strikket.

VEJVÆSENET

Indtægterne var i den tid små, og af den grund måtte udgifterne holdes nede til det mindst mulige.

Sognets vejvæsen kostede ikke noget, hver mand havde sit vejstykke at holde i stand. Vejstykkerne blev fordelt efter gårdens størrelse. Skulle der anlægges en ny vej blev beboerne tilsagt til at gøre dette arbejde. Alt offentlig kørsel gik på omgang.

Fattigvæsenet var også billigt. Var der en familie, der ikke kunne klare sig, kunne de få 'fattig rug'. Dette blev ligeledes pålignet landmændene at udlevere gratis. Var det et enligtstillet menneske, der ikke kunne klare sig selv, måtte de gå på omgang i sognet. Dette var dog i reglen kun mændene. Kvinder og gamle mænd blev 'bortliciteret' til den lavest bydende, gerne for et år ad gangen.

DA DET FØRSTE POSTVÆSEN KOM TIL BORDING

I min barndom var der ikke noget i Bording, der hed post. Skulle der sendes et brev, blev det sendt fra en sognefoged til en anden. Først da landevejen fra Silkeborg til Herning var blevet anlagt, blev der oprettet postvæsen. Der kom en kørende post ad landevejen to gange om ugen, og der var brevsamlingssted i Bodholt, hvor breve kunne indleveres. De breve der kom til brevsamlingsstedet i ugens løb, tog brevsamleren med til kirken om søndagen, så kunne folk få deres postsager der. En hel uges post kunne udmærket være i brevsamlersens hat! Han kunne om søndagen ved kirken få forbindelse med næsten hvert hjem i sognet.

I pastor Blume og Bülov's tid var Bording kirke altid fuld af mennesker, idet ikke alene folk fra sognet, men også fra de omliggende sogne søgte til Bording kirke. Det blev sagt, at kirken ikke var overfyldt, når der i hver stol sad dem, der kunne sidde og ligeså mange stod op, og de så skiftedes til at sidde; men skulle der to eller tre mere i hver stol, da var kirken overfyldt.

DE SIDSTE ÅR I BARNDOMSHJEMMET

De sidste år, jeg var hjemme, før mine for-

ældre døde, måtte jeg hjælpe med at drive ejendommen. Min fader var ofte syg, og så måtte moder og jeg udføre alt arbejde. Vi pløjede med en af de gamle hjulpløve forspændt med en hest og en stud; jeg kørte og moder holdt ploven. Det var ikke de store arealer, vi kunne pløje på en dag.

Fader og moder døde med få måneders mellemrum det år, jeg skulle gå til præst. Hjemmet blev solgt og vi seks søskende kom rundt i forskellige hjem i sognet. Jeg kom i præstegården hos pastor Henriksen og var der, til jeg blev konfirmeret. Derefter kom jeg til at tjene i Ravnholt.

LANGE REJSER

I min ungdom havde jeg flere lange ture. Engang skulle jeg trække en tyr til Viborg; det tog to dage at nå derop. Da jeg skulle hjemad skulle jeg ind til en rebslager og have en ring reb på nakken hjem. Uheldigvis var det ikke færdig, men den, der var glad, det var mig.

Et par gange var jeg kørende til Århus efter rug og flere gange til mølle nede på Silkeborg Mølle.

PÅ SESSION

Man var vant til store afstande dengang. Således måtte jeg møde i Holstebro, da jeg skulle på session. Jeg måtte derned tre gange, inden jeg blev kasseret.

Vi kørte fra Bording om morgenen, da gen før sessionen skulle begynde og kom til Holstebro ved aftenstid. Gæstgivergårdene var overfyldte af unge mennesker, hvoraf mange var fulde, så det var ikke til at sove om natten for spektakel. Da sessionen ved aftenstid var forbi, kørte vi efter Bording og kom der næste dags morgen. Det var en lang tid at sidde på en stiv

vogn, så vi var dygtig stive i kroppen efter sådan en køretur.

'Æ LUUN MARKED'

En af de største begivenheder der på egnen var 'æ Luun Marked'. Til dette marked, der hvert år afholdtes i Gjelleruplund, skulle alle unge. Ja, det var sådan, at de unge ved fæste forlangte at få fri den dag, der var marked i Gjelleruplund. Det varede i 3 dage; det begyndte dagen før og endte først dagen efter den egentlige markedsdag. Til dette marked kom store læs trætøj fra Silkeborgegnen: Træsko, skagler, ledrag, trætøj til vogne, spiseskeer og meget andet. Der var altid en mængde beværtningstelte. Gæstgivere kom dertil helt nede fra Vejleegnen, og alle gjorde god forretning, så der er altid en mængde fulde folk. Der var også altid en mængde gøglere og tryllekunstnere.

Foruden markedet i Gjelleruplund var der et i Christianshede. Det var nu ikke af så stor betydning, men henimod aften samledes der dog mange unge, der ofte blev noget højroastede, når de henad de små timer vendte hjemad.

DA KRIGEN I 1864 BRØD UD

Jeg var blevet gift og boede i Ravnholt. En dag ville min kone over til Ikast for at besøge sine forældre. Før hun gik, ville jeg gå ud for at se, om der var nogle fjentlige soldater at se, de danske var nemlig et par dage i forvejen draget nordpå. Da jeg kom op på bakken syd for Ravnholt, kunne jeg se rytterne helt fra Hjøllund over forbi Isenvad. Min kone kom ikke i byen den dag. Senere blev jeg klar over, at det var østriske soldater. Der kom mange af dem gennem Bording sogn, men alle var de rolige og ordentlige.

FRA HJEMME- BRÆNDINGENS TID

Nu er det, om jeg kan huske tiden. Det kniber jo med hukommelsen, når man kommer over de 80; men det er vist ikke helt galt, når jeg siger, at det var omkring 1845. Jeg var altså knap nok en halv snes år den gang. I den tid var det meget almindeligt med brændevin. Ved enhver lejlighed, ja, næsten ved hvert måltid kom brændevinsflasken på bordet. Det var en billig drik, da alle selv kunne lave den. Gårdmændene brugte deres affaldskorn til brændevinsfremstillingen. Kornet mistede ikke ret meget af sin foderværdi, fordi der blev lavet brændevin på det. Redskaberne, der skulle bruges til brændingen, var få og billige.

Men så var det, at regeringen kom i tanker om, at det kunne give en god indtægt i statskassen, når der blev lagt en skat på brændevinen. Derved blev hjemmebrændingen forbudt. Brændevinen måtte kun fabrikeres på de store brænderier i byerne.

Men bønderne blev alligevel ved med at brænde i smug. Der blev så sendt kontrollører ud. Nogle steder blev de kaldt 'snaphaner'. Disse skulle holde øje med, at bønderne ikke brændte brændevin og få dem til at udlevere deres 'brændevinstøj'. Bønderne regnede det for en meget fortjenstfuld handling at narre og fortrædige disse kontrollører. Nu skal du høre, hvorledes bønderne bar sig ad, når de opdagede, at kontrollørerne kom.

DEN MYSTISKE SÆK I MOSEN

På en gård i Bording var de netop i færd med at brænde brændevin, da de fik at vide, at nu kom kontrollørerne. De var hurtige til at handle. Da kontrollørerne kom i nærheden af gården, så de en karl, der løb

af sted med en sæk på nakken i retning af Nørlund. Kontrollørerne troede selvfølgelig, at det var 'brændevinstøjet', han havde i sækken, og de satte straks i løb efter ham. I Nørlund mose var de meget tæt på karlen, der for at vinde tid smed sækken i en tørvegrav.

Skønt tørvegraven var fuld af vand, fik kontrollørerne omsider sækken fisket op. Imens var karlen kommet dem helt af syne, hvilken var godt for ham, for kontrollørernes ansigter varslede ikke godt, da de efter at have åbnet for sækken så, at den var fyldt med hestegødning.

Medens kontrollørerne foretog denne afstikker, havde man god tid til at få 'brændevinstøjet' gemt oppe på gården.

PIGEN, DER HAVDE 'TYFUS'

Et andet sted i Bording bar de sig ad på en noget anden måde. Da de så kontrollører-

ne komme, gemte de 'brændevinstøjet' i pigens seng. Kontrollørerne gennemsgte gården og kom jo også til pigens kammer. Der lå pigen i sengen og råbte på vand. På deres spørgsmål om hvad pigen fejlede, svarede konen 'tyfus'. Da kontrollørerne hørte dette ord, fik de travlt med at komme ud af huset.

Hos min svigerfader, der var hjuler i Ikast, lagde de 'brændevinstøjet' ned i en stor kedel og nogle hjulnav ovenpå og bragte derefter kedelen i kog. Da kontrollørerne kom, var min svigerfar jo i færd med at koge sine hjulnav.

Sådan blev kontrollørerne narret mange gange og på mange måder; men de fik dog fat på manges 'brændevinstøj'. Omkring 1850 var hjemmebrændingen forsvundet i Bording.

Gert Poulsen

Født i Engesvang Krat 1905,

død i Ans 1987.

Dimitterede som lærer fra

Nr. Nisum Seminarium

omkring 1933.

Han var enelærer og kirkesanger,

først i Harboøre, dernæst i Agri

og sidst i Kongens Tisted.

Herning-Skjern banen gennem 125 år

Af Ole Edvard Mogensen

BANERNE KOMMER

De første jyske jernbaner blev i vidt omfang anlagt langs kysterne, hvor de gamle købstæder er beliggende. I 1875 sluttedes »den jyske jernbanering«. Den består af Jyske Østbane, (Grønsen-Aalborg), Jyske Nordvestbane, (Langå-Struer), Jyske Vestbane, (Struer-Esbjerg) og Jyske Sydbane, (Lunderskov-Esbjerg). Nu var det muligt hurtigt og bekvemt at komme Jylland rundt. Ganske vist ikke ad den korteste vej, men ad den vej, hvor byerne var placeret, og hvor der derfor var et godt grundlag for, at togene også fik noget at køre med.

Inde på den jyske hede, som på den tid dækkede store dele af den jyske halvø, var der ikke så meget at komme efter. Bortset fra Jyske Midtbane begyndte jernbanerne først efter århundredskiftet at brede sig på kryds og tværs i det midt- og vestjyske. Disse baner havde så to formål, nemlig at skabe kortere og hurtigere forbindelser, »som gik tværs over«, samt også at skabe erhvervs- og byudvikling i de ofte øde egne, som de ved åbningen kom til at gennemløbe. Kulturbaner blev mange af disse baner derfor ofte kaldt.

Enrico Dalgas skrev: »Jyllands Jernbanenet, ført ind i Hedeegnen, vil medføre en gennemgribende Forandring og Lettelse i disses Kommunikationsforhold, og denne Hjælp vil blive saa meget

mere paaskjønnet, som Modsætningen mellem Kommunikationsforholdene før og efter Jernbaneanlægene vil blive mange Gange større her end andetsteds i Danmark«.

Den nye godstransportmulighed betød, at det blev muligt at transportere mergel frem i større mængder til de hedeområder, hvor hedebonden i bogstaveligste forstand kæmpede med opdyrkning af heden. Dermed fik merglingen et af sine første tekniske hjælpemidler, og et målt med nutidens alen ufatteligt hårdt slid, som hedeopdyrkingen var, blev lettet en smule.

Allerede de første baneanlæg havde vist, at der, hvor der blev anlagt en station, fulgte hurtigt mere med. Post og telegraf blev ofte også etableret på stationen, og siden kom f.eks. gæstgivergård, købmand, mejeri, mølle, markedsplads, håndværkere, mindre industrielle virksomheder og flere butikker til. Jernbanen støttede udviklingen af de nye bydannelser, som bl.a. var en følge af det tidligere bortfald af købstædernes privilegier indenfor håndværk og handel. Hedeopdyrkingen og landbrugets produktionsomlægning, som medførte nye transportbehov for landbruget, gav jernbanen noget at køre med, hvilket også medvirkede til den udvikling, som skete i de sidste årtier af det 19. århundrede, hvor det nye begreb »stationsby« blev skabt. Siden fulgte ofte f.eks. elektricitetsværk,

Banekolonnen på arbejde i Herning stations vestende. Signalerne i baggrunden er udkørselssignalerne mod henholdsvis Holstebro og Skjern. (Lokalhistorisk Arkiv, Herning)

brugsforening, sparekasse, skole, læge og dyrlæge.

Efterhånden bredte en sand »jernbanefeber« sig, hvor alle forlangte baner ud fra devisen: »hvert sogn sin bane«! En samtidig kommentator skrev om de udfordringer, det danske samfund dengang stod overfor: »I en Arrække var det Politiken, der skulde være Læge og Lægedom tillige, nu ser det ud, som om det skal være Jernbaner!«

Jyske Midtbane blev anlagt i flere etaper. Først kom i 1871 strækningen Skanderborg-Silkeborg. Derefter kom i 1877 Silkeborg-Herning, anlagt som privatbane, men drevet af statsbanerne.

Efter den første banestrækning til Herning var blevet åbnet, blev det overvejet at forbinde Herning med Jyske Vestbane. Dels måtte en sådan midtjysk tværbane ventes at få betydning for den voksende

eksporttrafik med landbrugsprodukter til havnen i Esbjerg, dels kunne banen virke som kulturbane i det tyndt befolkede område vest for Herning. Dette område bestod i stor udstrækning af uopdyrkede he-dearealer.

Som sædvanlig var meningerne om banens linieføring delte. Alle ville gerne have en station eller en holdeplads så tæt på sin egen dør som muligt, når bare banen ikke skulle krydse ens egne agre! Det var på tale at lade banen få forbindelse med Jyske Vestbane i Ølgod eller Tistrup, ligesom der var forslag fremme om at lade banen gå over Kibæk eller Videbæk. Til sidst opnåedes der dog enighed om, at banen skulle gå fra Herning til Skjern over Kibæk.

Anlægget blev vedtaget ved lov af 16. juni 1879. Regeringen havde oprindeligt foreslået et kommunalt tilskud på 75.000 kr.

Skanderborg—Skern.						15	Skern—Skanderborg.						
	1880	1881	1882	1883	1884	Afstand fra Skanderborg.		1880	1881	1882	1883	1884	
	Pers. Tog.	Bland. Tog.	Bland. Tog.	Pers. Tog.	Bland. Tog.	Kilom. Mil.		Bland. Tog.	Bland. Tog.	Bland. Tog.	Bland. Tog.	Pers. Tog.	Pers. Tog.
	5 30		6 10	9 50	10 07	1 37	Afg. Randers	9 48	6 54	7 57			
	9 43		8 53	11 43	12 27	5 03	— Aarhus II	11 05	4 70	6 03		10 50	12 15
			6 05			9 15	— Fredericia		2 25	10 35			1 35
	6 15		10 15	12 30	1 47	6 30	Afg. Skanderborg	9 51	12 20	5 15		9 33	11 21
	6 23		10 23	12 38	1 57	6 45	— Alken	9 34	12 09	4 53		9 22	11 10
	6 35		10 35	12 51	2 16	6 59	— Ry	9 15	11 57	4 34		9 05	10 53
	6 46		10 46	1 04	2 33	7 16	— Lavon	8 56	11 46	4 15		8 50	10 47
	6 57		10 57	1 17	2 51	7 34	— Svejback*	8 43	11 36	4 01		8 45	10 37
	7 09		11 09	1 30	3 06	7 49	Ank. Silkeborg	8 29	11 25	3 47		8 35	10 28
	7 14				3 21	8 04	Afg. Silkeborg	8 14		3 20			10 21
	7 24				3 37	8 26	— Funder*	7 57		3 05			10 10
	7 38				4 04	8 45	— Moselund	7 34		2 43			9 57
	7 51				4 30	9 13	— Bording	7 09		2 18			9 44
	8 03				4 49	9 31	— Ikast	6 43		1 57			9 30
	8 13				5 08	9 49	— Hammerum	6 27		1 37			9 18
	8 22				5 24	10 08	Ank. Hørring	6 15		1 25			9 05
	8 28	12 03			5 40		Afg. Hørring			11 25	4 15		8 55
	8 38	12 19			5 54	77,9	— Studsgaard			11 19	3 55		8 47
	8 50	12 42			6 15	85,8	— Kibæk			10 54	3 31		8 35
	9 02	1 04			6 35	94,0	— Trolldhede			10 38	3 10		8 18
	9 13	1 25			6 54	101,6	— Borris			10 21	2 48		8 04
	9 27	1 50			7 17	111,9	Ank. Skern			10 05	2 30		7 50
	10 44	3 15			8 02		Ank. Ringkøbing			8 35	1 10		6 38
		11 05					— Thisted				5 10		
	5 07	8 57					— Viborg				8 10		12 35
	11 57	4 35			10 13		— Ebbørg			7 12	11 18		5 48
	1 35	6 07			11 35		— Ribe			5 25	9 05		4 30

Køreplan fra 1895. (Lokalhistorisk Arkiv, Herning)

Hernings anden station set fra gadesiden. (Lokalhistorisk arkiv, Herning)

pr. banemil. Siden blev tilskuddet i Lands-tinget nedsat til 50.000 kr. I loven fastsættes tilskuddet endeligt til 25.000 kr. pr. mil at betale i løbet af 15 år. Det vedtagne tilskud stod i et mere rimeligt forhold til kommunernes økonomiske formåen end det oprindeligt foreslåede. Amsrådet gav et tilskud på 25.000 kr. pr. mil. En betingelse, for at loven kunne træde i kraft, var, at staten skulle overtage den private Silkeborg-Herning bane. I en kontrakt blev det aftalt, at privatbanen skulle overtages af staten i 1879. Herefter blev anlægsentreprisen i maj 1880 overdraget til Lauritz Petersen og Wätzold. Banen skulle være færdig inden den 1. april 1882. Det nåedes i god tid, banen var nemlig færdig allerede i september 1881.

BANEN TAGES I BRUG

Mandag den 26. september 1881 køres der et prøvetog med bl.a. 2 lokomotiver. På prøveturen deltager driftsbestyreren fra Århus og repræsentanter for anlægsentreprisen. Efter at deltagerne har indtaget en forfriskning på Eydes Gæstgiver-

gård, afgår toget fra Herning kl. 10.00. Strækningen prøvekøres, og der foretages belastningsprøver af broerne. Kl. 15.00 er toget tilbage i Herning, og der er festmiddag på Eyde.

Torsdag den 29. september 1881 kl. 18.30 er der offentlig tilgængelig åbningsmiddag på Gæstgivergaarden Vestjylland, Herning. Adgangstegn koster 4 kr. pr. kuvert, »hvorfor leveredes 2 Retter varm Mad, Kage og ½ Fl. Rødvin«.

Den 1. oktober 1881 indledes planmæssig drift med tre tog dagligt i hver retning. Hermed var grundlaget lagt for stationsbyerne mellem Herning og Skjern. Ret tidligt, når der sammenlignes med, at mange andre egne af landet først fik deres jernbane og station adskillige år eller årtier senere.

SVINGENDE TRAFIK

Såvel banens gods- som persontrafik har gennem tiderne været stærkt svingende.

Ved banens åbning var det nu, sammenlignet med det vante transportmiddel hest og vogn, blevet bekvemt og hurtigt at rejse mellem Herning og Skjern, eller længe-

re ud i den vide verden. Da banens opland ikke hører til landets tættest befolkede, var persontrafikken i banens første mange årtier om end ikke imponerende, så dog nogenlunde. Det var først i 1920'erne og derefter, at konkurrencen fra biler og busser så småt begyndte at gøre sig gældende. I år 1900 var der fire tog i hver retning, tre blandede tog og 1 persontog. Det var i de første mange årtier karakteristisk for den banestrækning, at der ikke kørte så mange persontog, derimod var der en overvægt af blandede tog, godstog og særtog med gods.

I adskillige år efter banens åbning var der betydelige transporter af mergel til banens opland. Banen havde også i mange år betydning som transitstrækning for transport af landbrugsprodukter fra det midt- og nordjyske område til udskibning over havnen i Esbjerg. I 1939 var trafikken vokset til ni tog i hver retning.

Verdenskrigene og Besættelsen var en modsætningsfyldt tid for jernbanerne i Danmark. På den ene side fik de travlt som aldrig før, dels på grund af de vanskeligheder, som andre trafikmidler havde bl.a. som følge af mangel på brændstof, dels på grund af den meget store efterspørgsel, som der var efter indenlandsk brændsel. Såvel under som i flere år efter 1. Verdenskrig samt under Besættelsen og flere år efter blev der således transporteret meget store mængder brunkul fra Nr. Vium og Troldhede. Persontrafikken blomstrede også op, der var ikke så mange andre muligheder. Al privat personbilkørsel var forbudt under Besættelsen. Flere baner oplevede under Besættelsen, efter nogle økonomisk nedslående år i 1930'erne, sågar, at der igen var overskud!

Men på den anden side var det også en

svær tid for banerne, som også måtte døje med mangel på kul, olie og benzin, vognmangel, samt forskellige trafikrestriktioner. Eksempelvis var det i 1943 for DSB kun muligt at gennemføre ca. 40 % af den normal køreplan for passagetog, som var gældende før krigen. Under Besættelsen var der også mørklægningen at døje med, et forhold som bestemt ikke gjorde jernbanen til en mindre farlig arbejdsplads. Rangering på mørklagte stationspladser betød desværre både dræbte og tilskadede. I løbet af Besættelsen tog også jernbanesabotagen til, og ud over at disse sabotagehandlinger vanskeliggjorde driften, betød de, sammen med allierede luftangreb, at adskillige jernbanefolk desværre mistede livet. I løbet af foråret 1945 medførte indskrænkningerne i persontrafikken, at der kun kørte tog på tirsdage, torsdage og lørdage, og kun nogle få tog hver dag. De få tog der kørte, var derfor som oftest overfyldte. Her var der dog et lille lyspunkt i al mørket for beboerne på denne strækning, man kunne være heldig at komme med et af godstogene, som dengang medførte en såkaldt togførervogn, en ældre personvogn, som var med, så togføreren og togbetjente havde et sted at opholde sig. Dog skulle man så indstille sig på, at det ikke var specielt mageligt, og at det tog sin tid. Godstogene kørte ikke hurtigt og de havde lange stationsophold af hensyn til rangeringen. Koldt var det også. Togførervognen havde eget fyr, hvori der oftest blev fyret med tørv, som ikke kunne give samme gode varme som de kul eller koks, man tidligere fyrede med. Men de tog de rejsende dengang ikke så tungt, sådan var det også derhjemme!

I løbet af foråret 1945 kom der mange flygtninge til Danmark. De var blevet nødt

til at forlade deres hjem, som nu var krigsskueplads. De kom i særtog og havde ofte været undervejs i lang tid. Rejsen foregik i lukkede godsvogne under kummerlige forhold. I krigens sidste dage holdt et langt tog fyldt med ca. 1500 polske, tjekkiske og ungarske flygtninge på Skjern station. Det kunne ikke komme videre, fordi strækningen nord for Skjern var ufarbar som følge af en sabotageaktion. Den 4. maj 1945 var sporet repareret og toget begav sig nordpå. Umiddelbart efter Skjern station gik toget imidlertid i stå, lokomotivet havde svært ved at trække det tunge tog. Mens toget holdt stille blev det angrebet af engelske jagerfly, som egentlig var ude i et helt andet ærinde, men piloterne fik øje på toget, og tog var i de lande, hvor Tyskland havde magten legitime mål for de allierede. 38 blev dræbt og mange såret. En ganske forfærdelig tragedie ramte byen og de sagesløse og uskyldige flygtninge i Verdenskrigens sidste timer.

Efter Befrielsen gik der adskillige år for både samfundet som helhed og for banerne med at normalisere og genoprette tingene. Mange år ved banerne gik med genopbygning og med at indhente et stort vedligeholdelseefterslæb. Banerne måtte se betydelige tab af såvel gods- som passagertrafik i øjnene. Stigende konkurrence og øgede omkostninger nødvendiggjorde rationaliseringer ved banerne, som bl.a. gik i gang med en stor omstilling fra damp- til dieseltrækraft. En anden stor omstilling var erstatningen af ledbevognningen med automatiske overkørselsanlæg. På Herning-Skjern banen blev manuelt betjente bomme ved 26 overkørsler erstattet af moderne teknik.

I efterkrigstiden svandt banens vognladningstrafik efterhånden betydeligt ind, snart

var de eneste større samlede vognladnings-transporter til banens mellemstationer militærtransporter til og fra Borris. Da der kom normale forsyningsforhold igen ophørte brydningen og transporten af brunkul.

I 1960'erne medførte velstandsstigningen efterhånden, at biler var tæt på at være hvermandseje, og i mange år var persontrafikken præget af jævn tilbagegang. Nu var der i en årrække på hverdage 7-8 tog i hver retning. På den tid fyldte jernbanerne ikke meget i befolkningens og mediernes bevidsthed. Det gjorde derimod biler og fly. DSB var dog sikker på at komme i avisen to gange om året. Når det årlige underskud blev offentliggjort, og når den nye køreplan blev præsenteret. DSB mistede markedsandele og driften af en strækning som Herning-Skjern skete uden gennemgribende moderniseringer og uden fornyelse af det rullende materiel. Det gav et dårligt økonomisk resultat, som så medførte indskrænkninger i trafikken, lukning af stationer og strækninger, færre tog og færre standsningssteder. Som så igen medførte vigende efterspørgsel. DSB var havnet i en ond cirkel.

NEDLÆGGELSE TRUER

Ved flere lejligheder har banen været truet af nedlæggelse. Da Baneplanudvalget i 1967 afgav sin betænkning, var banen heri dømt til nedlæggelse. Baneplanudvalgets betænkning havde imidlertid ikke det nødvendige jernbanefaglige indhold til, at den umiddelbart kunne bruges som egentligt beslutningsgrundlag. Derfor blev det efterfølgende besluttet, at DSB skulle nedsætte et såkaldt sidebaneudvalg bemandet med personer, som havde de relevante jernbanefaglige ekspertiser. Opgaven for udvalget var, at belyse, om en række nærmere an-

givne sidebaner med svag trafik kunne opretholdes, eventuelt som godsbaner. Da Sidebaneudvalget i 1969 afgav betænkning, fremgik det, at Sidebaneudvalget ud fra en driftsøkonomisk betragtning var af samme opfattelse som Baneplanudvalget!

Heldigvis var der dog formildende omstændigheder. I betragtning af, at sporet, der var blevet fornyet i årene 1965-67, kunne ligge, uden at der indenfor en overskuelig fremtid ville blive tale om væsentlige vedligeholdelsesomkostninger, og da der var forventning om øget transittrafik efter den forventede nedlæggelse af strækningen Laurbjerg-Silkeborg-Brande-Bramming, mente udvalget, at strækningen foreløbig burde opretholdes, dog med reduceret, eller eventuelt uden, bemanning på strækningen mellemstationer. Den sidste bemærkning var relevant, idet køreplanen i en årrække var således tilrettelagt, at der på hverdage forekom togkrydsninger på alle tre mellemstationer. Det var således nødvendigt at bemane alle tre stationer med sikkerhedsuddannet personale. Endvidere skulle Troldhede station være bemanded fra tidlig morgen til sen aften på alle dage, idet denne station ikke som de to øvrige mellemstationer kunne stilles »til ubetjent«, det vil sige armsignalerne i begge ender af stationen viste signal »Kør igennem«. Når en station var ubetjent, skulle der ikke være sikkerhedsuddannet personale til stede. De forskellige tiltag blev efterfølgende gennemført. Mere blev det ikke til, selv om DSBs ledelse i 1971 gjorde sig overvejelser om effektivisering af personaleanvendelsen, (multianvendelse) og lokaltog med moderne, let materiel, (eventuelt Lynette-tog, som dengang allerede i flere år havde været i drift ved privatbanerne).

Det kunne så forventes, at faren var dre-

vet over. Men det var den absolut ikke! Da »lov møllen« i foråret 1971 nu alligevel var i gang i forbindelse med nedlæggelse af en række af DSBs sidebaner, så røg Herning-Skjern banen med i købet. Antagelsen var, at denne bane nok alligevel ikke havde langt igen, og så kunne man lige så godt tage den med i lovgivningen med det samme! Så lov nr. 73 af 3. marts 1971 indeholder en § 3, hvor ministeren bemyndiges til at indskrænke driften på statsbanestrækningen Herning-Skjern og til senere helt eller delvis at nedlægge denne banestrækning. Ved sommerkøreplanen ikrafttræden den 23. maj 1971 forsvandt persontrafikken på 363 km statsbanestrækning, og på de tilbageblevne baner mistede rigtig mange stationsbyer deres station i de følgende år.

SYV PASSAGERER

I sommerkøreplanen 1973 var køreplanen sådan, at dagens første tog fra Herning mod Skjern afgik fra Herning kl. 8.40, næste afgang fra Herning var kl. 10.18. At tilstrømningen til togene med denne køreplan var begrænset, er forståeligt. Selv om nogen måske gerne ville, var det med en sådan køreplan ikke nemt at bruge toget i bolig-arbejdsstedstrafikken. Så skulle man da have mulighed for at møde »til direktørtid«, men var det tilfældet, fulgte der gerne en firmabil med, og så behøvede man ikke toget! I regnskabsåret 1974/75 blev det gennemsnitlige passagertal pr. tog på banen opgjort til 7, (syv)! At noget måtte gøres stod efterhånden lysende klart!

DSB PLAN 1990

Da DSB i 1975 offentliggjorde sin Plan 1990, var der opstillet såvel et tog- som busalternativ for strækningen. DSBs bud på fremtiden for sidebanerne var, at enten

måtte disse baner moderniseres med bedre køreplaner og nyt, let togmateriel, eller også kunne der vælges busalternativet, som var billigere, og som så betød banernes endeligt. DSB lagde fornuftigvis op til, at beslutningen, som naturligvis var en politisk beslutning, skulle ske i samordning med lokale og regionale myndighedsplaner. Fremkomsten af Plan 1990 fra DSB, var et dengang fra en offentlig virksomhed hidtil uset oplæg til en beslutning om en overordnet og langsigtet planlægning for jernbanen. Noget, som i årevis havde været savnet. Men da DSB var overordnet politisk styret, måtte beslutningen nødvendigvis komme fra politisk hold. Her fik årtiers manglende langsigtet politisk stillingtagen til dansk jernbanedrift, situationen taget i betragtning, velvalgt »vink med en vognstang«!

Inden der bliver truffet beslutning, om hvilket alternativ der skal vælges, pålægges DSB imidlertid som følge af Augustforliget 1976 et sparekrav på 71,5 mio. kr. Det er drastiske indgreb, der skal til for at opnå så store besparelser. DSB påpeger i et internt sparenoteat, at bl.a. indstillingen af persontrafikken på visse strækninger, herunder Herning-Skjern, er nødvendig for at opnå de ønskede besparelser. Da dette noteat kommer til offentlighedens kendskab, lyder der hård kritik af DSB. Under nogen tids heftig debat går bølgerne højt. Hele historien ender med, at DSB slipper for besparelserne, og disse søges gennemført på andre områder inden for Ministeriet for offentlige Arbejder, hvad de så efterfølgende også bliver, og Herning-Skjern banen slap endnu engang med skrækken.

NY PASSAGERFREM GANG

I 1973 rystede den første energikrise Dan-

mark. Benzinpriserne steg til hidtil usete højder, og der blev indført forskellige restriktioner så som bilfrie søndag mv. Der kom også mere fokus på miljøspørgsmål, og der blev stillet spørgsmålstejn ved det hensigtsmæssige i, at mange personbiler i bolig-arbejdsstedstrafikken kører af sted med kun en person. Da så den anden energikrise kom i 1979 fik mange for alvor øje på jernbanen igen. Dels som følge af stigende benzinpriser og dels som følge af en ny og offensiv strategi fra DSBs side. DSB undergår en revolutionerende forvandling med nye køreplaner med timedrift og faste minuttal, nyt rullende materiel, nyt design, nye uniformer og meget mere. DSBs ledelse går i gang med at omdanne den gamle hæderkronede etat til en moderne transportvirksomhed. I 1979 indføres der stiv køreplan, timedrift og indsættes MR-tog på flere primære strækninger i Jylland, bl.a. på Vejle-Holstebro banen og på Midtbanen. Dog endnu ikke på det på daværende tidspunkt såkaldte sekundære net, hvortil Herning-Skjern banen henregnes. Her må man endnu et par år trækkes med de gamle MO-vogne. Men trods alt tilpasses køreplanen, der bliver tillempet 2 timesdrift, og antallet af tog udvides til 9-10 i hver retning på hverdage. DSB oplever nu generelt stigende passagertal, naturligvis mest på de strækninger, hvor de nye tider har vundet indpas. I de efterfølgende år, hvor der indsættes flere nye tog, gennemføres køreplansforbedringer mv., sker der så det glædelige, at passagererne strømmer til. Nogle steder i en sådan grad, at DSB ikke har tog og vogne nok!

BANEN FYLDER 100 ÅR

1981 er året, hvor banen holder 100 års jubilæum. Samme år indsættes MR-tog i al-

Det første kultog på vej fra Esbjerg til Herning. Her øst for Borris den 17. august 1982. (Ole Edvard Mogensen)

le banens passagertog. Og hvilken bedre jubilæumsgave end stigende passagertal og nyt rullende materiel kan en bane ønske sig?

Jubilæet bliver fejret med maner. Lørdag den 26. september 1981 kører der flere veteranog mellem Herning og Kibæk og Struer Jernbaneorkester spiller lystigt til. I Kibæk, der har jubilæum sammen med banen, søger Vestjysk Køreselskab med hestevogn for befordringen mellem stationen og flere af byens virksomheder, der i dagens anledning holder åbent hus. Lørdag den 3. oktober 1981 sælger DSB en særlig jubilæumsbillet til nedsat pris, det er et tilbud til egnens befolkning om at prøve de nye MR-tog.

KULTOG

Banens gennemgående godstrafik oplevede fra 1982 en renæssance, idet DSB og I/S Vestkraft, Esbjerg indgik en aftale om transport af kul fra Esbjerg til Hernings nye kraftvarmeværk, der blev ibrugtaget i august 1982. Transportsystemet blev belønnet med »Transportpris 1980«, indstiftet af dagbladet »Børsen« og »Transport-

økonomisk Forening«. Transporten af kul foregår i særlige bloktog, bestående af store fireakslede vogne. Vognene blev anskaffet af I/S Vestkraft og blev optaget i DSBs vognpark som privatvogne. Kultogene blev fra starten fremført af to MX-lokomotiver, et i hver ende af toget. Så var man fri for, at skulle sætte trækraften på den anden ende af toget, når der skiftedes køreretning i Skjern, samt på begge endestationer.

Godsvognene blev så, som noget ganske enestående i Danmark, forsynet med styrekabel, således at begge lokomotiver kunne styres fra den førerplads, som var forrest i køreretningen. Fra starten blev der kørt et læsset tog fra Esbjerg til Herning og et tog med tomme vogne i den modsatte retning på mandage-fredage. I Herning fik Herningværket eget sidespor. Trafikken blev gennemført med stor præcision gennem mange år, og var et godt bevis på en af jernbanens stærke sider som transportør af store mængder over en lidt længere afstand. Desværre faldt kørslen væk i maj 2000, da værket gik over til at bruge naturgas i stedet for kul.

USIKKERHED, ENDNU EN GANG

I 1989 var fremtiden for DSBs sidebaner nok en gang til debat. Store sparekrav til DSB i finanslovsforslaget for 1990, samt en ide om, at DSB i løbet af en femårig periode skulle skabe balance i regnskabet inddebar, på det grundlag som DSB dengang opererede på, dystre fremtidsudsigter. Men holdningen til banenedlæggelser havde nu ændret sig grundlæggende, både i almindelighed og politisk. Nok skulle DSB spare, men det måtte DSB så gøre ved effektiviseringer, ikke ved at lade aktiviteter bortfalde! Et par af de effektiviseringstiltag, som var på tale, var enmandsbetjening at passagertog, samt ubemandede stationer.

ØSTJYDEN OG VESTJYDEN

I sommeren 1994 udvides køreplanen igen. Udover de 10 tog i hver retning på hverdage kommer der nu to gennemgående tog fra Esbjerg til Århus. Disse tog standser undervejs kun i Varde, Skjern, Herning, Silkeborg, Ry og Skanderborg. I den modsatte retning kommer der også to tog fra Århus til Esbjerg med samme standsningsmønster. I retningen mod Århus benævnes togene Østjyden, og i retning mod Esbjerg hedder de Vestjyden. Navnene er genbrug af tidligere Lyntogsnavne for de lyntog, som kørte mellem hovedlandet og hovedstaden. Det er det tætteste Herning-Skjern banen kom på lyntog og intercitytog. Tanken med disse tog var at skabe forbindelser mellem byerne Århus og Esbjerg uden togskifte. Ideen slog dog ikke rigtig an, dels var forbindelsen over Fredericia, som ganske vist for det meste inkluderede et togskifte i Fredericia, en smule hurtigere, dels var og er det ikke specielt komfor-

tabelt at foretage fjernrejser med MR-tog. IC 3 toget er mere mageligt, der er mulighed for mad og drikke osv. Togene kørte til 1997, så blev køreplanen ændret, så togene i begge retninger standsede ved alle stationer. Nu var der så på hverdage 13 forbindelser i hver retning med stop ved alle stationer.

NYE TIDER, NYE SKIKKE

I mere end 100 år havde Statsbanerne stået for togtrafik på og vedligehold mm. af alle statsbanestrækninger, og Statsbanerne havde været »en stat i staten«, hvor etaten inden for eget fagområde var både »lovgivende, udøvende og dømmende magt«. Generaldirektøren for DSB var dengang også departementschef i Trafikministeriet. Denne organisering havde nogle ikke ubetydelige stordriftsfordele, til gengæld kunne den manglende konkurrence virke hæmmende for fornyelsen. I løbet af 1990'erne medførte en lang række politiske beslutninger med tilhørende lovgivning, at organiseringen af danske jernbaner ændredes radikalt. I 1996 blev Jernbanetilsynet oprettet som tilsynsmyndighed for jernbaner og trafik på banerne. Tidligere havde DSB stort set ført tilsyn med sig selv! Baggrunden for denne præcedens var, at kun DSB besad den nødvendige ekspertise, til forsvarligt at kunne udføre tilsyn med noget så kompliceret som jernbaner!

I 1997 fulgte en særdeles kompliceret »skilsmisse« mellem DSB og Banestyrelsen. DSB blev nu operatør, det vil sige jernbanevirksomhed, som udfører trafik på et skinnenet, som de ikke selv ejer og forvalter. En ny skabelse, Banestyrelsen så dagens lys. Banestyrelsen var en såkaldt »infrastrukturforvalter«, som skulle forvalte den jernbaneinfrastruktur, som sta-

ten ejer. Hele humlen var så, at denne infrastruktur skulle gøres tilgængelig for flere operatører i indbyrdes konkurrence, som så, var antagelsen, skulle medføre bedre kvalitet til lavere pris. Skilsmissem, også kaldet bodelingen var uhyre kompliceret og omfattede »revl og krat« på såvel strækninger som stationer. Dog blev ved denne bodeling, besynderligt nok, stationsbygninger og godsterminaler mv. til-delt DSB. Dette uagtet, at det siden kunne vise sig, at det skulle blive en af DSBs konkurrenter, som skulle bruge disse anlæg i den daglige drift. En beslutning som nok ikke var ganske gennemtænkt, og hvis revision stadig trænger sig på.

UDLICITERING

Skulle opdelingen i DSB og Banestyrelsen have nogen mening, så måtte før eller siden i alt fald en del af den i statens regi udførte jernbanetrafik udbydes i licitation, så også andre end DSB fik mulighed for at byde på opgaven. Det skete så ved det første danske udbud af togtrafik i 2001, og udbuddet og konsekvenserne heraf kom ikke til at gå helt stille af.

Trafikministeriet besluttede, at det skulle være regionaltrafikken i Midt- og Vestjylland, som skulle udbydes. Dette udbud omfattede blandt andet persontrafikken på strækningen Herning-Skjern. Trafikministeriet udarbejdede et omfattende udbudsmateriale, og flere danske og udenlandske virksomheder blev prækvalificeret. En del af disse afgav så et endeligt bud på kørslen.

Trafikministeren havde bragt sig selv i lidt af en dobbeltrolle, idet han både var øverste politiske ansvarlige for udbudsforretningen, men samtidig var han også øverste politiske ansvarlige for DSB, som naturligvis bød på opgaven. Så uanset om

han valgte DSB fra eller til, kunne han imødesee kritiske røster. Da alle bud var i hus og behørigt vejet på en guldvægt, valgte Trafikministeriet ARRIVA som operatør på opgaven. Dette til trods for, at DSB rent faktisk havde afgivet det billigste tilbud! Men dette tilbud kunne ikke holde, mente de vise mænd! En sådan afgørelse blev naturligvis efterfulgt af visse politiske og mediemæssige dønninger!

Da ARRIVA fik opgaven havde virksomheden ingen tog, ingen lokomotivførere og ingen erfaring med dansk jernbanedrift. Opstarten på togdriften den 5.1.2003, herunder også på strækningen Herning-Skjern, blev vanskelig og var præget af aflysninger og idelige forsinkelser. Lidt trist for passagererne, når det tages i betragtning, at netop mange af de strækninger, som ARRIVA nu var blevet operatør på, umiddelbart før udliciteringen havde haft »tog til tiden« af højeste kvalitet. ARRIVA, Trafikministeren og Regeringen fik på puklen, og i dagspressen var der daglig jammer og klage. Ret skal dog være ret, ARRIVA er kommet efter det, togene kører til tiden, der er kommet nye tog, og også udvidede køreplaner. Der er i 2006 15 tog i hver retning på hverdage. Resultatet er da heller ikke udeblevet, nu er der pendlere på strækningen som aldrig før, og det gennemsnitlige antal passagerer pr. tog har på de bedste dage rundet de 30.

OGSÅ SPOROMBYGNING KOMMER I UDBUD

Den nyetablerede Banestyrelse skulle udbyde en lang række anlægs-, drifts- og vedligeholdelsesopgaver, som Statsbanerne gennem årtier selv havde stået for. Også på dette område var der kommet nye tider. Så

Den anden station i Herning. Her set fra perronsiden i 1967. (Ole Kien)

da strækningen fra Herning til Kibæk i 2004 skulle sporombygges og ballastrensens blev opgaven udført af det tyske sporentreprenørfirma Spitzke AG, som havde vundet licitationen. Derfor var det tyske lokomotiver, sporvedligeholdelsesmaskiner og arbejdskøretøjer, der kørte rundt på banen, da sporombygningen blev gennemført i sommeren 2004. De nye tider kom for Banestyrelsen til at betyde en stor omstilling, som ikke altid var lige nem. Men egentlig er udbud grundlæggende ikke noget nyt, det må bare siges at være kommet sent til dele af jernbanesektoren.

FRA HERNING TIL SKJERN

Banestrækningen er 40,7 km lang, anlagt som indhegnet bane med største stigning på 6,7 promille. Sporet er gennem årene løbende moderniseret så størst tilladt hastighed i dag er 100 km/t og største akseltryk er 22,5 t. Mindste kurveradius på fri bane er 630 m. Ved anlægget blev der opført 28 vogterhuse og der var tidligere i alt

35 bevogtede overkørsler. Strækningen fra Kibæk til Skjern står i de kommende år til en sporombygning af samme omfang som den allerede foretagne på strækningen Herning-Kibæk.

HERNING

Da Jyske Midtbane kom til Herning var byudviklingen og industrialiseringen allerede i gang her. Herning var center for uldhandel, der var et dampdrevet uldspinderi, ting- og arresthus, post og nogle handlende. Den første station i Herning var af beskeden størrelse, det gjaldt selve stationsbygningen, og det gjaldt også spornettet, som var begrænset. Fra starten var der heller ikke tale om nogen stor trafik. Det skulle med tiden ændre sig. Dels blev Herning knudepunkt, da banerne mod Skjern, (1881), Holstebro, (1904), Viborg, (1906) og Vejle, (1914) kom til, dels tiltrak Herning gennem tiderne sig forskellige administrative funktioner for banerne, såsom Banesektion, Maskinsektion, Trafiksek-

tion og senere Baneområde og Driftsområde. Funktionen som knudepunkt betød også, at der i Herning kom maskindepot med lokomotivremise, stykgodspakhus, og meget mere. Mange lokomotiv- og togførere var også stationeret i Herning. Noget, som alt sammen betød mange arbejdspladser ved jernbanen i Herning. Da den første stationsbygning blev for lille, blev en ny ibrugtaget i 1906. Denne blev så i 1979 afløst af det nuværende banegårdscener. Spornettet er ombygget og udvidet ved flere lejligheder.

Indtil 1979 var der 5 perronspor, derefter er der 4 perronspor. Persontrafikken på banestrækningen Herning-Viborg blev nedlagt i 1971 som en del af den større nedlæggelse af DSBs sidebaner. Godstrafikken til Karup blev opretholdt til 1977. Så var det uigenkaldeligt slut for den bane, og sporet blev pillet op. Måske ærgerligt set med nutidens øjne. Såvel Herning som Viborg har siden udviklet sig til store byer med mange daglige pendlere, og havde banen eksisteret i dag med tidssvarende tog og spor, kunne den formentlig have haft en persontrafik af ikke ubetydeligt omfang.

Herning station havde indtil 1969 et mekanisk sikringsanlæg med armsignaler og en signalpost i hver ende af stationen. Fra signalposterne kunne signaler betjenes ved hjælp af trådtræk. Inden der kunne stilles signal for et tog skulle kommandoposten dog først ved hjælp af en såkaldt manuel stationsblok give frigivning hertil. Sporskifterne kunne, også ved hjælp af trådtræk, aflåses og oplåses fjernbetjent fra signalposterne. Men selve omstillingen af sporskiftet skulle ske ved sporskiftet. Kommandoposten var placeret i en bygning på perron 3 ovenpå trappehuset. Herefter fik stationen et moderne relæsik-

ningsanlæg, som i 1981 blev afløst af et datamatstyret sikringsanlæg. Fra Herning fjernstyres siden 1968 mellemstationerne på Vejle-Holstebro banen, og siden 1982 også Holstebro, først kun i visse tidsrum, men senere hele døgnet.

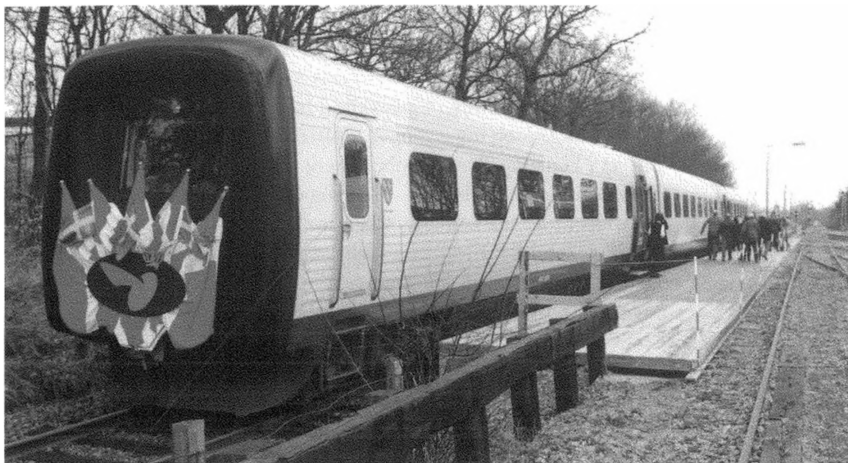
Herning var gennem mange årtier en stor godsstation. I regnskabsåret 1919/20 var »godsbevægelsen«, som det hed i datidens årsberetning, på Herning station 1.012.432 tons. Opgørelsen omfatter både gods til og fra Herning, samt ikke mindst det transiterende gods, der skulle omrangeres mellem togene på de fem banestrækninger.

Senere blev der f.eks. i 1970'erne modtaget og afsendt over 10.000 vognladninger om året på Herning station. Dertil kom de mange stykgodsvogne til og fra pakhuset, postvogne samt omrangering af mange vogne til og fra de forskellige strækninger. På Herning station var der flere rangermaskiner, som bl.a. også betjente de nærmeste mindre stationer og godsbanestrækninger. I en årrække var der også meget store transporter af flydende ammoniak til tankanlægget i Lundby Jylland, samt kul-togene til Herningværket.

VESTLIGE INDUSTRISPOR

I området vest for Damgårdsvej var der tidligere et kommunalt stamspor, hvortil der var tilsluttet adskillige private sidespor bl.a. A/S Dansk Shell, Hammerum Herreds Kartoffelsektion, Samson Transport A/S, A/S Paul Lehmann, Kartoffel-eksportselskabet SAJYKA, DFDS Transport, Carlsberg A/S og Danbrew. Her var der i mange år en betydelig vognladnings- trafik.

Trafikken svandt dog ind for til sidst helt at høre op, og ved sporombygningen i 2004 blev sporskiftet ind til stamsporet

Den nye perron ved Herning Messecenter indvies den 22. januar 2002. (Olaf Skov)

taget op. Et andet sidespor, nemlig sidesporet til Herning Beholderfabrik, nu Hannels, findes dog stadig.

MESSECENTER HERNING

DSB har gennem flere år kørt særtog fra bl.a. København til de store arrangementer i Messecenter Herning. Til brug for disse tog blev der ved det vestlige industrispør anlagt en særlig perron, så passagerne til Messecenteret kunne stige af og på togene her. Særtogene blev så rangeret til og fra sidesporet. Det var den første start på det standsningssted, som hedder Herning Messecenter.

Siden, da sporets tilstand på industrisporet på grund af nedslidning ikke længere tillod kørsel med lokomotiver og togsæt, blev der i 2002 langs strækningssporet anlagt en ny perron, så særtogene kunne udveksle passagerer her.

Fra 2005 har også ARRIVAs tog mellem Herning og Skjern haft standsningssted her, og i dag er der en efter standsnings-

stedets beskedne størrelse imponerende trafik, idet der udover strækningens ordinære tog mellem Herning og Skjern, samt DSBs messesærtog nu også er lokaltog mellem Herning station og Herning Messecenter!

STUDSGÅRD

Fra starten fik Studsgård ikke en rigtig station, men måtte de første årtier nøjes med en såkaldt »Holdeplads med sidespor«. En holdeplads med sidespor havde, som det hed: »Samme Ekspedition som Stationer, dog kun med Billetsalg til et begrænset Antal Stationer, Holdepladser og Billetsalgssteder (i Reglen 15-25).« Holdepladsen blev placeret, hvor jernbanen krydser vejen til Snebjerg. I Studsgård udviklede der sig med tiden en lille by ved holdepladsen. Der kom bl.a. handlende, håndværkere, mejeri, kirke og skole, og Studsgård blev også oprykket til station, selv om Studsgård altid har været den mindste af banens fire mellemstationer. I regnskabs-

Studsgaard station omkring 1920. I signalhuset, som ses mellem stationsbygningen og pakhuset, var stationens dengang nye sikringsanlæg anbragt. (Lokalhistorisk Arkiv, Herning)

året 1919/20 blev der solgt i alt 17.110 billetter fra holdepladsen, samt ekspederet i alt 9.206 tons gods til og fra ekspeditionsstedet. Under Besættelsen blev der gravet brunkul i Momhøj Plantage. En stor del blev sendt med banen. I regnskabsåret 1944/45 blev der afsendt 82.828 tons brunkul fra Studsgård.

Den 1.12.1964 blev Studsgård nedrykket fra station til trinbræt uden sidespor. Herefter standsede togene kun, hvis der var rejssende at optage eller afsætte. Sådan var den generelle ordning ved trinbrætter på DSB dengang. En ordning der holdt til 1973, så blev det generelt ved DSBs trinbrætter sådan, at enten var et tog standsende eller også var det ikke! I 1997 vandt begrebet »behovsstandsning« så indpas igen. I dag er det så sådan, at alle tog standser.

KIBÆK

Da Herning-Skjern banen åbnede, var der ikke meget andet end hede omkring den

nye station. Anlæggelsen af Kibæk station medførte, at stationsbyen Kibæk efterhånden voksede op.

I regnskabsåret 1919/20 blev der solgt i alt 33.981 billetter fra stationen, samt ekspederet i alt 18.088 tons gods til og fra stationen. Den transporterede godsmængde omfatter både stykgods og vognladningsgods. En del af godsmængden var ankomne vognladninger med mergel. På Kibæk station var der sidespor for Det danske Hedeselskab. På fri bane mellem Kibæk og Troldhede var der et sidespor benævnt Bjørsløv sidespor, som blev brugt til mergeltransporter.

I regnskabsåret 1944/45 blev der afsendt 42.104 tons brunkul fra Kibæk.

I regnskabsåret 1972/73 var der 280 vognladninger om året til og fra Kibæk station.

Den 1.2.1974 blev Kibæk nedrykket fra station til trinbræt med sidespor. På det tidspunkt var der stadig op mod 100 vog-

Persontog på vej mod Skjern. Kibæk station 1974. (Ole Kien)

ne til og fra sidesporet om året. Sikringsanlægget blev dog opretholdt, så det var muligt at betjene stationen som togfølgestation, hvis der skulle blive behov for det. Og det blev der ved sommerkøreplanens ikrafttræden i 1982, to tog skulle på mandage-fredage følge efter hinanden med kort interval om aftenen. Stationen blev så i dette tidsrum bemandet med en til lejligheden udsendt stationsbestyrer, og det gamle mekaniske sikringsanlæg med tilhørende arm-signaler kom for en kort periode atter i funktion. Den 1.10.1982 blev et relæsikringsanlæg ibrugtaget i Kibæk. Det var genbrug af et anlæg med tilhørende signaler fra Tvis, som havde fået nyt anlæg. Sikringsanlægget i Kibæk blev indrettet for fjernbetjening fra Herning. Da der ikke var linieblok på strækningen, skulle alle tog i Kibæk give ankomstmelding pr. radio. Stationsbygningen blev nedrevet i 1977.

TROLDHEDE

Ved Herning-Skjern banens anlæg blev Troldhede station anlagt i bogstaveligste forstand på bar mark. Her var der ingen bebyggelse. Det første stationsanlæg var da også beskedent. En stationsbygning, et varehus, en perron og et sidespor, som var offentligt læsseudløst. I 1897 blev der anlagt et privat sidespor for Hedeselskabet til brug for aflæsning af mergel.

Da privatbanen Troldhede-Kolding-Vej Jernbane åbnes i 1917 bliver stationen udvidet med en perron mere, med tilhørende spor for privatbanens tog, endvidere drejeskive og lokomotivremise for privatbanen. Senere udvidedes stationen atter, således at der blev to perroner med tilhørende to spor for statsbanernes tog, samt et tredje spor med perron for privatbanen. Nu kunne to tog på statsbanen krydse hinanden her, samtidig med, at der var tog på privatbanen. Nu var det, som oprindeligt startede som det rene ingenting,

Kibæk station i 1974. (Ole Kien)

blevet et knudepunkt! For at kunne holde styr på alle togene blev stationen udstyret med et mekanisk sikringsanlæg, som sørgede for, at der kun kunne stilles signal, når sporskifterne var aflåst, og var der signal for et tog, kunne berørte sporskifter ikke omstilles. Alle signaler var armsignaler og blev betjent ved hjælp af trådtræk. Der var et indkørselssignal fra hver strækning, samt udkørselssignaler fra sporene 1 og 2 mod Herning og Skjern, og fra spor 3 mod Grindsted. Sporskifterne kunne aflåses og oplåses fra signalhuset, som var beliggende ved perron 1 mellem stationsbygningen og pakhuset. Men betjeningen af sporskifterne skulle ske på stedet. Det betød, at når der var krydsning mellem to af strækningens tog på stationen, så skulle portøren ud til sporskifterne for at omstille disse.

I 1917 begyndte staten at bryde brunkul ved Troldhede og det første sidespor fra Troldhede station til et brunkulseje blev

anlagt, det var Brændselsnævnets sidespor, og det havde en længde på ca. 3 km. Herudover var der også et sidespor for Det danske Hedeselskab.

I regnskabsåret 1919/20 blev der solgt i alt 39.052 billetter fra stationen, samt ekspederet i alt 75.445 tons gods til og fra stationen. Den transporterede godsmængde omfatter både stykgods og vognladningsgods, og langt størstedelen var afsendte vognladninger med brunkul. Ganske bemærkelsesværdigt er det, at på dette tidspunkt har Troldhede station, når man alene kigger på godsmængden til og fra stationen og sammenligner med Herning, den største godsmængde! Det må dog retfærdigvis tilføjes at medregnes transiterende gods, så står Troldhede ikke distancen, men bliver langt overhalet af Herning, som var knudepunkt for ikke mindre end 5 banestrækninger.

Det første brunkulssidespor blev optaget i 1924, da trafikken var ophørt. I 1941

Trolldhede station i 1968 med både stats- og privatbanetog. (Olaf Skov)

blev der ibrugtaget nye brunkulssidespor til Nr. Vium til »Statens gamle leje« og til »Statens nye leje«. I 1943 kom der også sidespor til Vium Bæk og Ejstrup. Sidesporet nåede op på en længde af ca. 12 km, og i årene fra 1943 til 1950 var der ekspedition af fragtbreve og billet salg ved sidesporet. Sidesporet blev nedlagt i 1954.

I regnskabsåret 1944/45 blev der afsendt 294.688 tons brunkul fra Nr. Vium og 48.255 tons fra Trolldhede. Privatbanen Trolldhede Kolding Vejen Jernbane transporterede i regnskabsåret 1943/44 204.700 tons gods fra Nr. Vium og Trolldhede i retning mod Kolding.

Efter nedlæggelsen af privatbanen i 1968 fjernes efterhånden de fleste spor og peroner, og om end der gennem årene er vokset en lille by op omkring stationen, så bliver stationsanlægget reduceret til stort set samme beskedne omfang som ved banens anlæg i 1881!

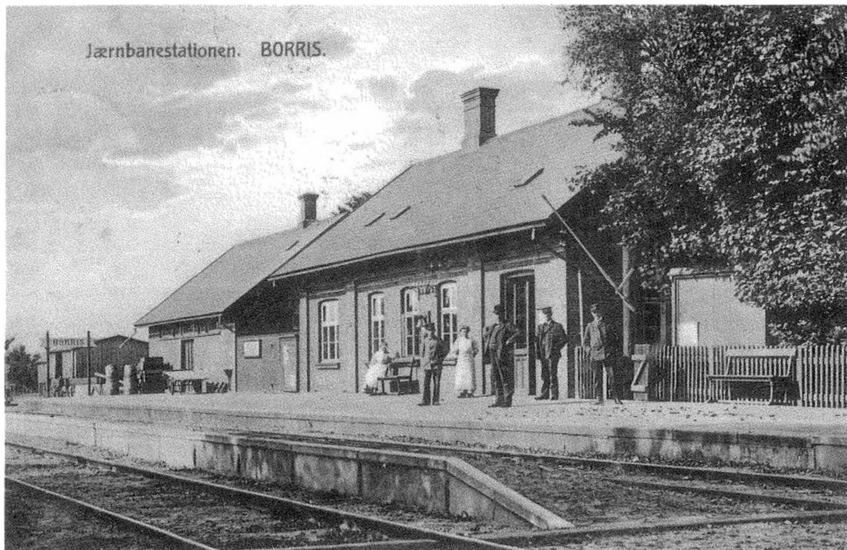
Sikringsanlægget blev også ændret, så det var muligt at lade Trolldhede station væ-

re ubetjent. Så var det ikke mere nødvendigt at have personale på stationen hele tiden. Den 17.9.1973 blev Trolldhede nedrykket fra station til trinbræt med sidespor. Armsignalerne blev ændret fra indkørsels-signaler til dæknings-signaler, og det mekaniske sikringsanlæg blev opretholdt, således at det fortsat var muligt at udveksle vogne her. Det skete så ved, at et personførende plantog blev medgivet en portør fra Herning, som så rangerede i Trolldhede.

Den 1.5.1977 var det uigenkaldeligt slut med godstrafikken, sidesporet blev nedlagt. På det tidspunkt var der kun ca. 10 vogne til og fra sidesporet – på et år! Unægtelig noget af en tilbagegang fra stationens storhedstid under brunkulsevenytret, hvor der kunne være over hundrede vogne – på et døgn!

BORRIS

Stationen i Borris blev anlagt i nærheden af den eksisterende bebyggelse ved Borris kirke. Her var der kirken og nogle få huse. Sta-

Borris station mens den endnu var ung. På muren ses stationsklokken, der var datidens afgangssignal. (Svend Aage Sørensens samling)

tionen havde krydsningsspor og læssespor. Gennem årene voksede den stationsby, som nu findes ved stationen, op. I banens første mange år var der ca. 1 km øst for Borris på fri bane et sidespor til brug for Hedeselskabet benævnt Borris Mergelspor. Der har også tidligere mellem Borris og Troldhede været et sidespor til Viggær grusgrav.

I regnskabsåret 1919/20 blev der solgt i alt 26.191 billetter fra stationen, samt ekspederet i alt 9.066 tons gods til og fra stationen. Den transporterede godsmængde omfatter både stykgods og vognladningsgods. Borris Lejren medførte til tider såvel betydelig person- som godstrafik.

Den 1.2.1974 blev Borris nedrykket fra station til trinbræt med sidespor. Sikringsanlægget blev dog opretholdt, så det var muligt at betjene stationen som togfølgestation, hvis der skulle blive behov for det.

Det var det indimellem, når der kørte særtog for militæret. Der var også en pæn godstrafik, op mod 500 vogne om året, hvoraf de fleste var for militæret. Den 1.5.1977 blev sidesporet nedlagt som offentligt sidespor, men blev dog opretholdt til brug for militæret. I år 2000 blev der igen brug for stationen som togfølgestation, idet et godstog fra Lemvigbanen til Herning på nogle dage var for langt til krydsningsstationerne på strækningen Holstebro-Herning, hvor det normalt kørte. På dage med langt tog blev godstoget så omlagt i en anden køreplan, som førte toget over Skjern. Derved blev det nødvendigt for godstoget at krydse det tomme kultog fra Herning til Esbjerg i Borris. Stationen blev så i dette tidsrum bemandet med en stationsbestyrer, og det gamle mekaniske sikringsanlæg med tilhørende

Skjern station i 1978. I spor 1 holder toget til Herning klar. Motorvognene af litra Mo kørte gennem årtier de fleste tog på banen. (J. G. Jacobsen)

armsignaler kom for en kort periode atter til ære og værdighed.

Da ARRIVA planlagde de første køreplaner for deres togdrift fra 2003, var der planlagt krydsninger i Borris. Banestyrelsen gik derfor i gang med at etablere nyt sikringsanlæg i Borris med tilhørende fjernstyringsanlæg, og det gamle mekaniske sikringsanlæg kom på museum. Samtidig fik hele strækningen linieblok og blev fjernstyret fra Esbjerg. Det gamle sikringsanlæg i Borris var det sidste anlæg med armsignaler, som var i drift i Danmark.

SKJERN

Da banen fra Herning nåede Skjern, havde Skjern allerede haft station siden åbningen af Jyske Vestbane i 1875. Da Skjern fik sin første jernbane, var der ikke megen by i Skjern, kun en kro, en kirke og nogle huse. I Skjern var der også sidespor for Det

danske Hedeselskab til brug for mergeltransporter. I 1881 var Skjern blevet markedsby og der var nogle mindre industrier. Nu blev Skjern så knudepunkt, med alt hvad dertil hører, maskindepot, tog- og lokomotivpersonale osv. En ny stationsbygning og flere tjenesteboliger blev det også til. Da strækningen til Videbæk blev åbnet i 1920 styrkede Skjern sin position som knudepunkt. Videbækbanen blev dog aldrig det, som man oprindeligt havde drømt om, nemlig en diagonalbane fra Skjern over Aulum/Vildbjerg til Skive. Rent faktisk var anlægget af en bane helt til Skive vedtaget ved lov, men udviklingen overhalede denne beslutning indenom. Videbækbanen kom for sent, i 1920'erne blev konkurrencen fra lastbiler og rutebiler følelig for banerne, og jernbanernes betydning som udviklingsfaktor for by- og erhvervsudviklingen stagnerede. Persontrafikken

Signalpost nr. 2 i nordenden af Skjern station. I baggrunden ses remisen. Foto fra 1971. (J. G. Jacobsen)

på Videbækbanen blev indstillet i 1959, herefter blev banen opretholdt som godsbane indtil 1981, hvorefter den blev nedlagt. En del af sporet er bevaret, og her er det i dag muligt at få sig en skinnecykeltur.

I stationens storhedstid var der tre perroner med tilhørende perronspor, sporene 1-4, samt et særligt godstogsspor, spor 5.

Skjern var gennem flere årtier en betydelig godsstation. Der blev f.eks. i regnskabsåret 1973/74 modtaget og afsendt over 1500 vognladninger om året på Skjern station. Dertil kom så de vogne, som blev omrangeret til og fra de forskellige strækninger. Stationen havde også egen rangermaskine, som bl.a. også betjente de nærmeste landstationer, samt Videbækbanen. Videbækbanen havde f.eks. samme år over 400 vognladninger og Tarm station over 300 vognladninger om året. Rangermaskinen blev inddraget i 1985.

Skjern station havde indtil 1992 stadig et gammelt sikringsanlæg med en signalpost i hver ende af stationen. Stationsbestyrelsen, som residerede på stationskontoret, skulle så ved hjælp af en nøglekontakt på perronen frigive signalgivning for togene. Omstilling af sporskifter og betjening af signaler skete fra de to signalposter. Det gamle sikringsanlæg krævede, at der ved togekspedition var tre mand på arbejde, fra tidlig morgen til sen aften, hvilket selvsagt var en noget bekostelig affære. Skjern station var en af de sidste stationer i landet med et flerpostanlæg, og den sidste med nøglefrigivning på perron. I dag er stationen fjernstyret fra Esbjerg.

Da ARRIVA overtog persontrafikken blev der atter depot i Skjern og flere togsæt overnatter her for at være klar til at køre de første morgentog i alle retninger.

Stationsbestyreren på Skjern station frigiver en togvej i fungekiosken på perronen. Foto fra 1979. (Tage Skøtt)

AFSLUTNING

Herning-Skjern banen har gennem sin 125 årige levetid haft nogle gevaldige op- og nedture både hvad angår person- og godstrafik. Rent faktisk er den ved lov vedtaget nedlagt, men overlevede alligevel! I dag er der ingen regelmæssig godstrafik på banen. På passagertransportområdet fremstår ba-

nen som fuldt ud tidssvarende med nye tog og høj frekvens, et udbud som mange oplandsbyer uden jernbane kan kigge misundeligt efter. Etableringen af det nye standsningssted Herning Messecenter sammenholdt med byernes fortsatte udvikling og vækst indikerer, at også i fremtiden vil der være brug for »kulturbanen«.

Ole Edvard Mogensen
Konsulent
Ildervej 1
8680 Ry
Født 1952

Forsøgsgården i Borris 1906-1954

Af Jørgen og Knud Klitgaard

I 2003 blev Borris Forsøgsstation og forsøgsstationerne ved Tylstrup, Silstrup og Rønhave sat til salg af Fødevarerministeriet. Gennem planteavlsforsøg i over 100 år var forsøgsopgaverne gradvist blevet mere og mere forskningsprægede og ønskedes derfor hovedsageligt udført på store enheder som Forskningscenter Foulum. Forsøgene i Borris var begyndt i 1906, og kom således til at vare i 97 år. I de første 48 år var vores far, Niels Klitgaard, leder af Forsøgsgården. I 1912 blev han gift med Anna Beck, datter af S.K. Beck, Dalagergård, Borris, der var en af de lokale, som havde været medvirkende til at få oprettet en forsøgsstation i Borris. De fik 6 børn, hvoraf vi – født i 1934 og 1922 – endnu er i live. I

det følgende vil vi berette om noget af det, vi husker eller er blevet fortalt om livet på Forsøgsgården.

OPRETTELSEN

Far var født på et husmandssted i Tranum Klit, Han Herred i 1883. Han havde en ulykkelig barndom, som han fortalte meget lidt om. Hans mor, som han elskede højt, døde af tuberkulose, da han var 8 år. Hans far giftede sig hurtigt igen, og den nye kone medbragte to døtre. De blev behandlet bedre end Far, uden at hans holdningsløse far greb ind. Han brød derfor med hjemmet så tidligt som muligt. Han fik stor støtte fra den ikke meget ældre lærer på den en-klassede skole i Tranum Enge. Han var to vintre på Askov Højskole og en vinter på Dalum Landbrugsskole. Han blev også uddannet som kontrolassistent på Ladelund Landbrugsskole. Det var han i et år i Korup på Fyn. Under opholdene på højskolen kom han i kontakt med folkene på forsøgsstationen i Askov. Forstanderen var aktiv i bestræbelser på at få startet planteavlsforsøg i Vestjylland. Ved Studsgård og Borris blev der udpeget egnede arealer. I Borris købte et lokalt konsortium 30 Tdr. land fra præstegården. I 1905 før Fars sidste vinterophold på Askov blev det bestemt, at han som forsøgsassistent under forstanderen for Studsgård Forsøgsstation skulle stå for

Mor og Far omkring 1920.

	1	V	2	B	3		4	
	5	Æ	6	Æ	7		8	
	2	R	3	L	4		5	
	6	N	7	T	8		1	
	3	E	4	E	5		6	
	7	=	8	R	1		Osv.	

Eksempel på inddeling af en forsøgsmark i forsøgsparcer.

forsøgsarbejdet i Borris. Forsøgsgården begyndte således at fungere foråret 1906, hvor Far endnu kun var 22 år.

FORSØGSARBEJDET

Der blev udført planteforsøg, enten sorts-forsøg, hvor man prøvede forskellige sorter af en afgrøde (korn, græsmarksplanter, roer, kartofler), eller gødningsforsøg, hvor man afprøvede forskellige gødningskombinationer på en afgrøde.

Beliggende på kanten af Skovbjerg Bakkeø er den lermuldede sandjord meget ensartet på hele arealet, ja det var kendt som det mest ensartede og dermed velegnede af de danske forsøgsarealer. Men selv med så velegnet jord, kan man ikke opdele en forsøgsmark, som typisk var 55m x 115m, til f.eks. sortsforsøg med 8 bygsorter i 8 lige store dele med hver sin sort. For at kompensere for de forskelle der alligevel måtte være i jordbundsforholdene, deltes marken op i forsøgsparcer på 2,1m x 12m som vist i skitsen herover.

I mange år blev sortsforsøg med korn sået med hånd, men i begyndelsen af fyrerne blev der anskaffet en 7-rækkers såmaskine med såbredden 70 cm, altså en tredjedel af parcellbredden. Den blev trukket af to karle, mens en tredje styrede. I længderetningen var parcellafstanden 20 cm, det mindst mulige for at holde parcel-

lerne adskilte, mens det var nødvendigt med et værnebælte på 100 cm ved såmaskinens start og stop.

I 1945 var det Knud, der styrede maskinen. Trods hans formaninger stoppede trækkerne ofte lidt før såtragten var kommet helt til parcellens ende. Han opgav efterhånden formaningerne og skubbede maskinen det sidste stykke med mavemusklerne mod styrestangen. Engang brækkede herved hans fine BBB pibe, som han havde arvet efter en onkel. Det var meget trist, men er blevet bevaret som en hemmelighed til nu!

I vækstperioden blev der gjort optegnelser over sorterernes udvikling – lejertilbøjelighed, skridnings- og modningsdato samt stråhøjde.

Sortsforsøg med korn såvel som græsmarksplanter blev høstet med le for at kunne holde afgrøderne fra de enkelte parceller adskilte. Først blev hele værnebæltet til venstre høstet, bundet op, sat i skok og al oprivning fjernet. Så blev parcellerne høstet hver for sig, bundet op og sat i skok midt i parcellen. Når så kornet var tjenligt til at køre i lade, hentede man først negene fra værnebæltterne, som hermed forsøgmæssigt var ude af sagaen. Negene fra de enkelte parceller blev bundet i et bundt, og så kørtes kornet fra alle 1-parcellerne ind i lade. Så hentedes kornet fra 2-par-

cellerne og sattes i laden, så det var klart adskilt fra det allerede hentede, og sådan fortsattes der. Alt var registreret og skrevet ned. Kornet fra den enkelte parcel skulle kunne identificeres.

Lige før tærskningen blev bundtet af neg fra den enkelte parcel vejlet. Når bundtet var tærsket fik tærskemaskinen lov at løbe tom, og så vejedes det tærskede korn. Halmdubytet fra parcellen var så forskellen mellem bundtets og kornets vægt. Når en sort var tærsket færdig, blev tærskemaskinen stoppet og rensat, før man gik i gang med næste sort. På det tærskede korn blev der målt rumvægt, kornvægt og vandindhold. I havre målt desuden skalprocent.

Så var man kommet så langt, at der kunne laves en forsøgsrapport, hvoraf det fremgik, at med de jordbundsforhold, der var på Forsøgsgården og det klima, der herskede i Borris det pågældende år, så var udbytterangfølgen for de afprøvede bygsorter sådan og sådan.

De øvrige sortsforsøg udførtes på samme måde som beskrevet – også roeforsøgene. Her brugtes dog en anden såmaskine med kun to rækker, men den var også mennesketrukket. Toppen blev vejlet ved optagningen. Roerne fra de enkelte parceller blev skrabt eller børstet for jord og derefter vejlet. Der blev udtaget en prøve fra hver parcel, som efter vask og tørring natten over blev benyttet til tørstofbestemmelse. For at lave den blev prøveroerne savet i seks skiver i en rundsav, som Far havde konstrueret sammen med smedemester Emil Andersen og karetmagerne Larsen i Borris. På en aksel var monteret 5 rundsavsklinger. Træfingre monteret på et kædetræk kunne trække den enkelte roe gennem klingerne. I en beholder under klingerne opsamledes »savmuldet«. Smuldet

fra den enkelte parcel blev hældt op i en håndtrukket røremaskine. På den gennemrørte masse blev roernes tørstofindhold målt ved at veje afmålte prøver før og efter ophold i tørreskab. Borris-roesaven blev iøvrigt hurtigt produceret og solgt til de øvrige statslige forsøgsstationer og enkelte private forædlingsvirksomheder.

Hver enkelt gødningsforsøgsparcel skulle have den foreskrevne gødningsmængde, der varierede fra afgrøde til afgrøde. I gødningsforsøgene var det nødvendigt med 2 meter brede værnebælter i begge retninger for at undgå overslæbning fra parcel til parcel ved pløjning, harvning m.m.

Denne redegørelse for forsøgsarbejdet er så detaljeret for at vise, at dette er meget omstændeligt og tidskrævende. Som det omtales senere, betød det, at der var mange karle og piger, som satte et stort præg på livet på Forsøgsgården. Det var dog urealistisk at have så mange folk, at vi altid kunne klare de to højsæsoner – såning og høst – på samme tid som nabogårdene. Mange er de nye karle, der på skiftedagen den 1. november undredes – ja, somme tider forfærdedes over – at nu skulle de i gang med roehøsten igen.

Far var ydermere generelt henholdende med start af såning og høst. Landbrugslærer Harald Nissen, Borris, senere forstander på Lægård Landbrugsskole, har mange år efter, det fandt sted, fortalt Knud om et hændelsesforløb: I et meget tidligt forår stoppede Nissen Far og pegede op over bakken til sine store kålroer. »Se Klitgaard, det er kålroer«. Forsøgsgårdens var da på udtynningsstadiet. Få måneder senere havde Nissens tidligt såede roer så mange stokløbere, at Far kunne spørge Nissen: »Nå, er du blevet frøavler?«

Det med at vi altid blev sidst færdig med

Håndværkere og forsøgsfolk opstillet foran byggeriet i 1909. Far står som nummer to fra højre. Til højre ses den færdige forsøgslade og til venstre avlsbygningerne under opførelse. Længen nærmest er hestestald og lade, længen vinkelret herpå er kostald og karlekamre, og længen der forsvinder bagud i billedet er svinestald. Avlsbygningernes form ses bedre på luftfotoet fra 1935 senere i artiklen.

såning og høst, var i hvert fald for Jørgen en så stor kilde til irritation, at han helt fra lille erklærede, at skulle han være landmand, så skulle det være på en rigtig gård!

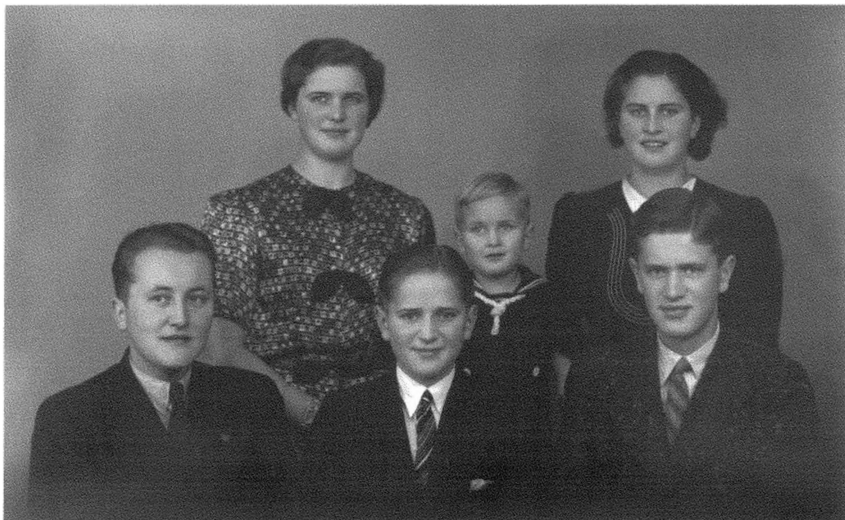
BORRIS FORSKELLIG FRA DE ANDRE FORSØGSSTATIONER

På to områder var Borris i Fars tid forskellig fra de øvrige stationer. Det er allerede nævnt, at Fars titel var forsøgsassistent. Lederne af de andre stationer var normalt forstandere, der var uddannede landbrugskandidater. Denne forskel havde i praksis nok ikke den store betydning. Den anden forskel fik derimod stor betydning. Den blev skabt af en konflikt mellem konsortiet, der ejede jorden, og Statens Forsøgsvirksomhed. Konsortiet ønskede at sælge jorden, men Staten ønskede et lejemål. Der blev så skabt et alternativ, hvor Far skulle købe og eje jorden,

og Staten skulle leje sig ind med forsøgene.

På grund af den store interesse for måling af staldgødning og ajles gødningsværdi skulle der snarest etableres en kvægbesætning og allerede i 1909 måtte Far lade avlsbygningerne opføre. Desværre ved vi ikke, hvordan det var muligt for Far som 26 årig at få det hele finansieret.

Driftsregnskabet for forsøgene var meget kompliceret, og når Far arbejdede med de kvadratmeter store regnskabsark, var han stærkt utilnærmelig. Derfor kender vi kun hovedtræk af aftalen. Far skulle betale lønnen til fodermester, hønserist og en medhjælper, mens Staten betalte løn til forkarlen og de øvrige medhjælpere, som også skulle deltage i morgen- og aftenmalkning samt morgenrensning i ko- og svinestald og pasning af hestene. For de af Staten aflønnede blev der ydet godtgørelse for kost og logi efter takster fastsat af Sta-

Børneflokken 1939. Bagerst fra venstre Kirstine, Jørgen og Inger, forrest Svend, Knud og Søren Andreas.

tistisk Departement. Endelig blev der ydet en godtgørelse for tab ved uhensigtsmæssig gødskning m.m., for el-forbrug og for reparationer af redskaber.

Denne mærkelige konstruktion med Far som ejer af jorden og alle bygninger undtagen forsøgspladen fik lov at fungere alle 48 år. Den betød, at Far parallelt med forsøgsarbejdet havde mulighed for mange andre aktiviteter. Disse muligheder blev udnyttet, som det fremgår af det følgende. Det er nok ikke helt forkert at antyde, at en af konsekvenserne heraf var, at alle seks børn fik længevarende uddannelser fuldt betalt hjemmefra. Og det var før, der var noget, der hed SU.

LANDBRUGET

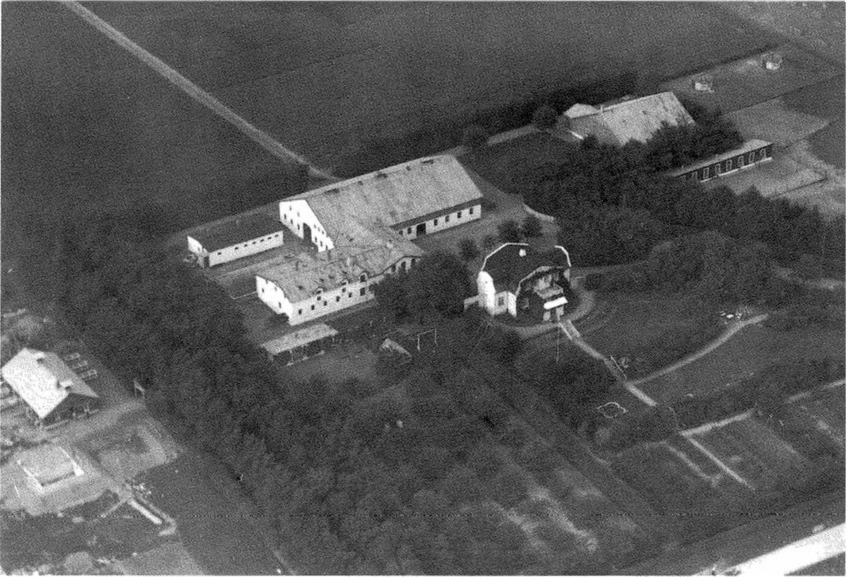
En del af Statens leje var den del af forsøgsafgrøderne, der var til rest, når forsøgene var udført – og det var langt hoved-

parten. Det var en del af baggrunden for det dyrehold, der var nødvendigt for at skaffe gødning og ajle til forsøgene. For at få bedre rammer om dyreholdet købte Far yderligere ca. 40 Tdr. land mose og eng 1 km væk fra gården og ca. 25 Tdr. land græsningsareal til ungkreaturene i Sandet 25 km væk. Husdyrene var køer, heste, svin og høns. Ko- og hestehold var såre almindelige. Omkring 20 køer af Rød dansk Malkerace og tilhørende opdræt, og 5 heste – alle vallakker af forskellig race.

For svin og høns blev der oprettet avlscentre, som fortjener særlig omtale.

SVINEAVLSCENTER

Far var så interesseret i svineavl, at han fik oprettet et svineavlscenter med Dansk Landrace på Forsøgsgården. Grisene klarede sig gennemgående godt ved kåringer, på dyrskuer og ved afkomsforsøgene på

Fotoet fra 1935 giver et godt indtryk af haven før den store omlægning 1936-1938 og af avlsbygningernes form. Til venstre det nyopførte store kyllingehus. Foran dette er der støbt grund til 2 køreløbsbaner, vaskerum samt frugtkælder. Dette hus blev tillige indgang til det senere opførte Stambus for høns. Foran avlsbygningerne ligger en længe med tørve- og hønsehuse, og foran længen ses drivhuset. Øverst til højre ses forsøgsladen og to ottekantede kyllingehuse kaldet »Paddehattene«. Foran forsøgsladen ses et af de to store hønsehuse. Gården »ligger« efter de fire verdenshjørner; stuehusfacaden vender mod syd.

Skæruplund ved Vejle. Men helt i top over længere tid blev det aldrig til. Det kan skyldes, at Far var mere en iværksætter end en vedligeholder.

Set med barneøjne var det mest spændende ved svineavl, at den foregik på to etager. Øverste etage havde centralvarme og var forbeholdt søer med smågrise indtil afvænningen. Smågrisene blev selvfølgelig båret op og ned af trappen, når de skulle flyttes fra etage til etage. Men søer, orner og foder blev hejst i en håndtrukket elevator. Selv om det ikke var velset, så var det sjovt at lege med elevatoren.

HØNSEAVLSCENTER

Hønseavl var kvalitetsmæssigt den mest succesrige dyreavl på Forsøgsgården. Det kan skyldes, at det meget tidligt blev Mor, der kom til at lede den; og hun var en sand vedligeholder.

Hønsene var Hvide Italienerne. Højdepunktet var årene 1935-1940. De fleste år var Forsøgsgårdens Kontrolhønseri på landets top-5 liste over høns med størst ægproduktion.

Der var til stadighed knapt 1.000 høns, og der udrugedes over 20.000 kyllinger om året.

Der var 8 kyllinghuse og 5 hønsehuse. Rederne i hønsehusene var forsynet med lem, som klappede i, når hønen var kravlet ind. Flere gange om dagen gik hønseristen rederne igennem og registrerede æglægningen. Et af hønsehusene, det såkaldte Stamhus, var inddelt i 12 rum med hver sin hønsegård. I hvert rum var der 10 høns og en hane. Her blev i rugesæsonen nummeret på den høne, der havde lagt ægget, påført hvert enkelt æg. Når en uge var gået, blev alle æg fra samme høne – fra de bedste var det syv – lagt i samme nummerede rum i rugemaskinen. Når kyllingerne var ruget ud, blev de i de sidste år kønsorterede – hannerne beholdt vi selv til opfedning – og hønekyllingerne fik en lille nummereret metalring om det ene ben. Kunderne kunne så få lister over, hvilke høns og hanner de enkelte kyllinger nedstammede fra. Sådanne stamtavler var dengang nødvendige ved ethvert fremavlsarbejde.

Et andet af de 5 hønsehuse var indrettet i en tidligere svinestald på første sal i staldbygningen. For at komme ud i løbegården måtte hønsene først gå ud på en altan, hvorfra de måtte gå ned ad en 10 m lang sliske ned i en 20 m lang underjordisk gang, der førte under en vej. Det tog hønsene en uges tid at finde ud af, hvordan de kom over i hønsegården, og først efter en månedstid holdt de, der tilfældigt opholdt sig i den underjordiske gang, op med at flygte lettere paniske til den ene eller anden ende af gangen, når en hestevogn kørte over gangbroen.

Hønseriet var nok der, hvor vi børn blev mest inddraget i arbejdet. Det kunne dreje sig om kontrol af æglægningen, deltagelse i rugearbejdet, og om at køre æg til Brugsen eller kyllinger til stationen.

FORÆDLINGSARBEJDE

Når en stor del af ens arbejde er at måle, hvilken kornsort der giver det største udbytte, er det måske naturligt at få lyst til selv at forsøge at fremavle bedre sorter. Om det er årsagen til, at Far startede forædlingsarbejde, eller om han lod sig inspirere af sin gode ven og nabo, fhv. forstander Jens Nielsen, Borris Landbrugsskole, som med held havde fremavlet en ny rug-sort, står hen i det uvisse. Far begyndte i hvert fald i trediverne på et forædlingsarbejde med både havre og rug, og da der begyndte at komme lovende resultater, fik han lavet en aftale med Statens Forsøgsvirksomhed i hvilket omfang, han kunne videreføre arbejdet i privat regi. Omkring 1945 var både Borris Opushavre og Borris Perlerug blandt de højestydende på alle forsøgsstationer, og der blev lavet aftaler med nogle kornfirmaer om salg af stamsæd. At vedligeholde eller forbedre sorterne på høj ydeevne krævede, at der hele tiden blev udtaget de bedste aks til at avle videre på. Desuden skulle han rejse rundt og besigtige og godkende de stamsædmarker, som kornfirmaerne havde ladet så. Borris Opushavre udgik af dyrkning omkring 1955, men vedligeholdelsen af Perlerug fortsatte efter Far var pensioneret – de første år på Forsøgsgården og senere hos Jens Clausager, Borris.

ASPARGESDYRKNING

Fodersituationen under den anden verdenskrig var så alvorlig, at det blev nødvendigt at reducere aktiviteterne i hønseriet kraftigt. For økonomisk at kompensere herfor blev der plantet 1 Tdr. land med asparges. Det var formodentlig Far, der fik ideen, men det blev Mor, der stod for arbejdet i sæsonen. Det bestod i stikning to

Luftfoto 1940. Da træerne er uden blade fremgår havens nye form tydeligt. Havehuset er tegnet af Far og opført i jernbanesveller, bassinet foran er nu firkantet, og terrænforskellene er kraftigere markeret med de nyanlagte stensætninger. Nederst det nye udgravede, cirkulære rosenbed, hvor man fandt den flækkede kampesten, hvis to halvdele blev brugt som Mors og Fars gravsten. Stenene indgik i det nye haveanlæg og senere i deres have i Rungsted.

gange om dagen, sortering i slikasparges og 1- og 2-sortering, pakning i pundspakker og forsendelse. Pundspakkerne blev først indrullet i store rabarberblade for at holde på fugtigheden, pundspakkerne til de enkelte kunder blev herefter pakket i letfugtet avispapir og tilsidst i brunt indpakningspapir. Så skulle pakkerne hurtigst muligt ned til stationen på cykel. For at holde mark-til-køkkentiden så kort som muligt var kunderne adviseret om, hvilket tog varerne kom med. Både stikning og aspargescykling er velegnet børnearbejde. Knud var flyttet hjemmefra, men Jørgen fik stor erfaring.

PIGER OG KARLE

Set fra en barndoms- og ungdomsvinkel blev en meget interessant del af livet på

Forsøgsgården skabt af de mange piger og karle, vi havde. Det normale var to piger og 10 karle. Derudover kunne der i sæsonerne være daglejere. Vi skønner, det i alt må have drejet sig om over 600 mennesker gennem de 48 år. Pigerne og karlene var normalt lejet for et år, men der var også rene sommeransættelser, og nogle forlængede opholdet. Alle var på kost og logi. Pigerne boede på et dobbeltværelse i stuehuset, og karlene på enkelt- og dobbeltværelser på første sal i staldbygningen og senere også ved det tidligere omtalte Stamhus til høns. Værelserne var ikke overdådige efter nutidens målestok. De havde dog alle centralvarme fra 1937, men først i 1946 fik de såvel som stuehuset toiletter med træk og slip. Fordi de boede på gården, og fordi spisestuen, hvor de efter spising og-

Lufifoto 1945. Haven er nu mere tilgroet. Billedet giver et godt indtryk af den 30 tdr. land store forsøgsmark nord for gården med markvejen op midt igennem. Hækken vest for havehuset var dengang Vestjyllands højeste klippede tjørnehæk, der gav god læ i haven. Til venstre i billedet neden for landevejen skimtes enderne af nogle af asparges-rækkerne. Billedet er altså taget ud på sommeren, hvor aspargesstikningen er ophørt, så planterne kan skyde de skønne stængler, som giver dem kræfter til næste års høst.

så opholdt sig en del for at læse aviser og høre radio, lå mellem vores køkken og dagligstue, havde vi en meget tæt kontakt med dem.

GODE OG MINDRE GODE HOLD

Hverdagen var spændende og indholdsrig med de mange mennesker og indtryk omkring en. Men det er sikkert, at det under nogle hold forløb mere smidigt og morsomt end under andre. Vi har begge på fornemmelse, at de, der kom på skiftedagen 1. november 1936, var drømmeholdet. I julegave fra holdet det år fik den knapt treårige Jørgen en trehjulet cykel. At holdet allerede efter halvanden måneds tid kunne samles om en så imponerende gave til den lille knægt kan kun tolkes, som at holdet

følte sig godt modtaget og veltilpas. Holdet har også holdt sammen efter Borris-opholdet, og så sent som sommeren 1987 var vi søskende inviteret til holdets 50-års jubilæum, der blev holdt i Borris, hvor de især var interesserede i forandringerne på Forsøgsgården og med Skjern Å. Der var mange andre gode hold, og vi husker ingen decideret dårlige. Der var dog engang, hvor der var misstemning, fordi der blev stjålet fra værelserne. Politiet blev indblandet og gerningsmanden fundet, hvorefter han selvfølgelig straks rejste. Ret hurtigt var den gode stemning tilbage. På den gode side er også de mange venskabsforhold, der blev skabt, og hvor vi ved, en del blev langvarige. Blandt venskaberne var også kæresteforhold, hvor nogle førte til ægteskaber.

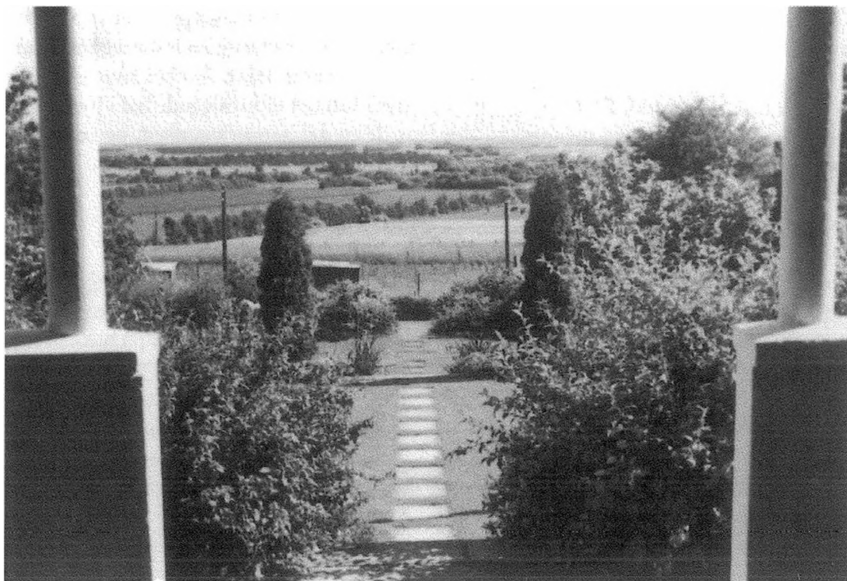
Stuehusfacaden mod syd. Far havde selv tegnet huset og ladet det opføre, så det var klart til Mors og Fars indflytning efter brylluppet i 1912.

NOGLE FORLØD LANDBRUGET

Der var mange flere unge på landet dengang end i dag. Der var da også en del af dem, der har tjent på Forsøgsgården, der blev trængt over i eller selv valgte et andet erhverv end landbruget. De i vore øjne tre mest bemærkelsesværdige karriereskift spænder vidt:

Peter Sand Holm var født 1893 i Holmslands Klit. Far opdagede snart, han var en god tegner, men han var ikke kommet så langt i sin udvikling, at han kendte til perspektivtegning, så det lærte Far ham. Far var en god tegner. Han lavede selv tegninger og udførelsesbeskrivelser til stald, lader, det karakteristiske, korsformede stuehus med mansardtag og de fleste af hønse- og kyllingehusene. Havde han haft mulig-

hed for det, ville han allerhelst have været arkitekt. Nå, men Sand Holm gjorde så store fremskridt, at Far stærkt anbefalede, at han kom på kunstakademiet. Han blev en habil maler, der er pænt omtalt i den seneste udgave af Weilbachs Kunstnerleksikon. Han forblev ugift og levede sammen med sin ugifte søster i København. Et maleri af højskolemanden Christen Kold er på Frederiksborgmuseet. Ellers var hans motiver fra året rundt ved Søndervig, Holmsland og fjorden. En del af malerierne hænger i Ringkøbing Bank. Ellers blev de bl.a. solgt gennem Bollerups Boghandel i Ringkøbing. I 1930 aftalte Far med Sand Holm, at han skulle male portrætter af Mors forældre, der var flyttet fra Borris til København. Bedstefar var dengang svagst af de to og skulle derfor males først. Uhel-

Udsigten mod syd fra stuehuset ned over Skjern Å-dalen. Afstanden til åen er 2 km.

digvis faldt Bedstemor på badeværelset og døde få dage senere, så hun blev desværre ikke malet.

Kresten Damsgaard var født 1903 i Østerild i Thy. Han blev landbrugskandidat og senere landbrugskonsulent i Fåborg. Han forlod altså ikke landbruget, men det han er kendt for, er sin politiske karriere, idet han både blev kirkeminister, minister for offentlige arbejder og en tid beklædte det magtfulde hverv som formand for Folketingets Finansudvalg.

Thorkild Paulsen er født 1923 i Dybved Lemvig. Han havde hos os et grimt uheld, idet han blev sparket i ansigtet af en hest, så flere tænder blev slået løse. Læge Harald Lassen, Borris var dog mand for at få dem til at sidde fast – selvfølgelig uden brug af bedøvelse. Det var dog ikke uheldet, der fik ham til at skifte løbebane. Han

gik ind i modstandskampen og kom meget tæt på jyllandslederen, godsejer Flemming Juncker, Overgård. Thorkild emigrerede til USA, hvor han fik arbejde i et sjak, som under den kolde krig i hast skulle opføre barakker i Alaska til militæret. Efter kort tid ønskede en formand at forlade det øde område, og Thorkild overtog jobbet. Han etablerede et efterhånden stort byggefirma i Seattle, der senere blev hjemby for firmaet Microsoft. Da stifteren Bill Gates skulle bygge sin nuværende kæmpebolig, blev Thorkild inviteret til at give tilbud på projektet. Han opgav dog ret hurtigt på grund af mange mærkelige betingelser og forhold i projektet. Men hans firma byggede bolig for medstifteren af Microsoft, Steven Ballmer, efter sigende også en af verdens rigeste mænd. Thorkild har i mange år været i Rebild-selskabets bestyrelse og er tit i

Danmark, hvor Knud regelmæssigt har kontakt med ham.

SPASMAGERE

Blandt de over 600 unge mennesker, der har haft ophold på Forsøgsgården var selvfølgelig nogle spasmagere. Nikolaj (Laj) Lund, Borris, som en tid var daglejer, har fortalt, at engang i trediverne var gården ramt af en rotteplage, som fik Far til at udlove en dusør for hver fanget rotte. En karl, der må have været vaks til rottefangst, kom kort efter med en sæk med 100 levende rotter. Far må have virket lidt tøvende over den pæne sum, han skulle af med, for karlen sagde: "Hvis du har fortrudt, så slipper jeg dem løs igen". Så løste han op for sækken, og rotterne pilede i alle retninger.

En særdeles påståelig fodermester erklærede sig engang syg og ønskede lægebesøg. Læge Harald Lassen anså ikke lidelsen for at være alvorlig og ordinerede havresuppe morgen, middag og aften. Allerede ved aftensmaden var fodermesteren oppe og deltog bagefter i aftenmalkningen.

Ved fester på hotellet blev der nu og da gemt ½ flaske snaps på isenkræmmer Jepsens tømmerplads. En gang havde nogle af de andre lindet ved forseglingen og proppen og erstattet det meste af snapsen med vand. Ejermanen opdagede ingenting og var lige så fjollet under ballet, som han plejede at være.

Sidst i fyrrerne var Jørgen sammen med karle og piger en aften inviteret ned til Henry (Joppe) Nordstgaard i Borris. Joppe var dengang daglejer hos os, og hans kone havde en damefrisørsalon. Ud på aftenen blev der diskutere hårfarvning, som ikke var nær så almindelig dengang som nu. Ja, for mænd var den vel nærmest

ukendt. Der blev hurtigt lavet et væddemål. En sorthåret og en lyshåret karl skulle lade håret farve henholdsvis rødt og sort. Ved det efterfølgende bal i byen vakte de en del opmærksomhed, og længe gik de rundt og så lidt mærkelige ud.

ANDRE TRÆK FRA HVERDAGEN

Haven var en vigtig del af Forsøgsgården. Pryd- og køkkenhaven var næsten en Td. land stor, og som den lå der på bakken ned mod den brede, flade ådal, var det oplagt, at den skulle lægges i terrasser. Det var den da også fra begyndelsen, men 1936 - 1938 blev den omlagt, idet terrasserne blev mere markerede ved opsætning af mange stensætninger. Der var fire plane niveauer: husplanet, så to niveauer med prydhave og nederst køkkenhaven. Overgangene mellem niveauerne var trapper. I den ene side blev der udgravet et cirkelrundt særligt niveau til rosenbed. På de tre øverste niveauer og rundt om roserne var der græs. Det skulle slås med håndskubber. Det var velegnet som børnearbejde, men kunne være træls, når plæneklipperen skulle slæbes fra plan til plan.

REJSEHOLD

Om sommeren var der mange besøgene i haven. Vi kaldte dem rejsehold. Det var landbo-, husmands- og husholdningsforeninger, der holdt sommerudflugter for medlemmerne til vor nabo Borris Landbrugsskole, hvor de spiste eller fik kaffe, og til Forsøgsgården. Det var før Tjærborg-præsten og Spies gjorde mere individuelle rejser almindelige. Mændene gik i forsøgsmarken med Far eller forkarlen, og kvinderne i haven, hvor Mor viste rundt. Vi børn var ikke så begejstrede for disse

Sommerbillede af havehuset set fra rosenbedet.

besøg. De betød nemlig, at så skulle der slås græs, luges, rives havegange og hejstes flag. Den eneste gang Jørgen husker, at Far var lige ved at ville give ham tæv, var engang, der skulle komme rejsehold, og han skulle i haven og rive gange. Men forinden skulle han lige cykle til Borris i et ærinde. Da han kom forbi Simon Møllers mark ved bygrænsen, var et omrejsende tivoli ved at stille op, og der stod legekammeraten Karl og kiggede på, så det måtte Jørgen også. Det tog desværre et par timer, og Far var meget vred, da han kom hjem. Han hævdede også riven, men tog den ned igen.

KRIGSÅRENE 1940-1945

Selv om der var tyske soldater i Borris-lejren, som ligger 4 km væk, under hele krigen, og selv om Landbrugsskolen det sidste krigsår var fyldt med tyske flygtninge,

så var det ikke meget, vi direkte mærkede til tyskerne. Det, vi dagligt mærkede stærkest, var nok de mange mangelsituationer, som krigen efterhånden skabte. Herved kom bestræbelser på at afhjælpe mangler til at fylde ret meget i hverdagen. Og det var Mor, der stod for det.

Der blev bagt fuldkornsbrød af hjemme-dyrket og -kværnet hvedemel. Der blev lavet kartoffemel ved at rive og udvaske kartofler. Når en gris døde, hændte det, at der blev kogt sæbe til storvask på den i gruekedlen. Der blev lavet sirup af sukkerroer, der blev raspet og udludet, hvorefter væsken blev indkogt.

Brødet og kartoffelmelet var af udmærket kvalitet. Sæben var nogenlunde, men sirupen var ringe. Den lugtede så meget af melasse, at den kun kunne bruges til at søde retter, som i forvejen havde en stærk

Vinterbillede af stuehuset set fra rosenbedet.

lugt. Og dem var der ikke så mange af dengang.

Under krigen fik vi en karl, der virkede lidt anderledes end de andre. Det var åbenlyst, han ikke havde så meget tag på landbrug. Mange dage fik han lov at sove til langt op på formiddagen. Der var nok en forklaring på, at han fik et enkeltværelse i den nederste etage. Så kunne han lettere komme ud, hvis nogen skulle komme efter ham. Tilsyneladende var der ingen, der sladrede, og en skønne dag var han væk uden dramatik.

AFSKED OG OTIUM

I juni 1953 fyldte Far 70 år og skulle så som embedsmand gå på pension. Han meddelte dette i god tid. Alligevel varede det indtil 31. marts 1954, indtil alt om Forsøgsgårdens videre skæbne var faldet på

plads. Staten overtog gården, og forsøgene fortsatte som tidligere nævnt indtil 2003.

Provenuet fra salget satte vore forældre i stand til at købe en stor, lidt misligholdt villa i Rungsted med udsigt over Øresund. Dette radikale skift i opholdssted skyldtes ikke bare et ønske om at komme tættere på flertallet af børnene, men især et ønske om at komme tæt på København med dens mange muligheder for at gå i bogantikvarier, til kunstauktioner og kunstudstillinger, gå i teatre og på museer. Ved at gøre brug af dette og ved at forbedre huset og omlægge haven fik de sig et virksomt og indholdsrigt otium, som varede til Far døde i 1969 og Mor i 1970.

De er begge begravet på Borris Kirkegård. Gravstenene er af en granitsten, der var blevet kløvet i to lige store halvdele under den sidste istid. De blev fundet under

Mor og Far i haven i Rungsted omkring 1965.

Mors og Fars gravsten på Borris Kirkegård. Det er to halvdele af en sten flekket under den sidste istid og fundet i Forsøgsgårdens have. Stenenes kanter er slidt lidt, men det ses tydeligt på brudfladerne, at hvor den ene buler lidt ud, har den anden en tilsvarende hulning.

udgravningen til rosenbedet i haven i Borris. De lå en meter fra hinanden. De blev anbragt i stensætningen omkring rosenbedet. Ved flytningen til Rungsted blev de to halvsten taget ud og medbragt. I Rungsted blev de igen indsat i en stensætning. Da Far

og Mor var døde, kom stenene til Borris Kirkegård og blev uden nogen bearbejdning forsynet med tekst. Det var deres egen ide, og den syntes vi børn også godt om.

Knud Klitgaard
Født 1922 i Borris

Lic. agro.,
fhv. afdelingsleder
ved Statsfrøkontrollen
Langebjerg 22, 1.tv.
2850 Nærum
e-mail:
ebbaknud@mail.tele.dk

Jørgen Klitgaard
Født 1934 i Borris
Civilingeniør,
fhv. overingeniør
i ELSAM-systemet
Skolevej 5
6640 Lunderskov
e-mail:
j.klitgaard@post.tele.dk

Da Prins Hamlet kom hjem til familien i Ringkøbing

Af Aage Domino

I den første fjerdedel af 1900-tallet gennemskovlede hjulskibet H/S »Prins Hamlet« Ringkøbing Fjords vande. Det 123 brt. store passagerskib var ifølge troværdige kilder »den måske største båd, der har sejlet med passagerer på fjorden«. Indtil ophugningen i 1924 sejlede »Prins Hamlet« nok i smult vande mellem Ringkøbing og Nørre Lyngvig – damperen, der blev drevet frem af indvendige hjul, var så stor, at den vanskeligt kunne gå til kajs andre steder – men den oplevede også økonomisk uvej og kom i den forbindelse i 1922 ud på en dramatisk sejlads mellem Thyborøn og Ringkøbing.

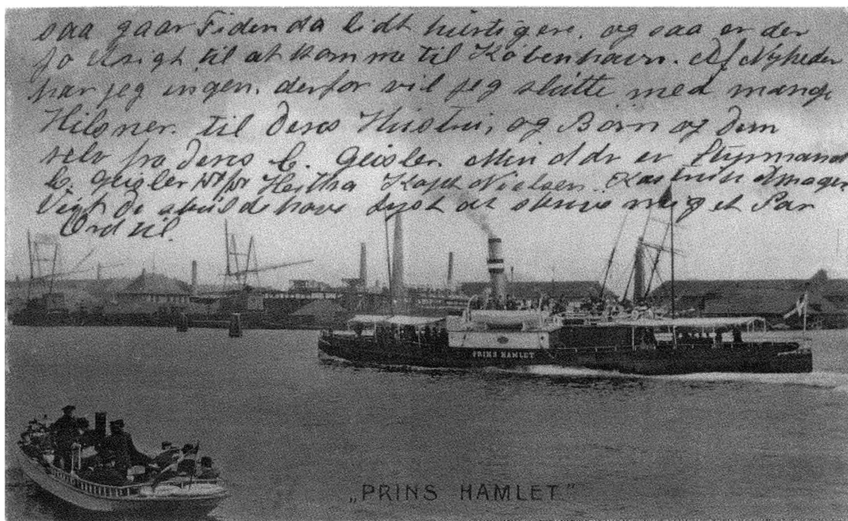
Om denne fire døgns rejse har dyrlæge i Ørbæk ved Nyborg, Frederik Rasch-Nielsen (1884-1968) skrevet en malende beretning, der siden er opbevaret i familien sammen med bl.a. gamle kæresterbreve og skriftlige råd og formaninger fra dyrlægens far, der var skolemand i Slagelse. I 2005 besluttede to døtre – begge over 90 år – at papirerne skulle sendes til historiske arkiver; beretningen om »Prins Hamlet«s dramatiske rejse således til Ringkøbing.

Frederik Rasch-Nielsen havde familiemæssig tilknytning til Ringkøbing. Et fast holdepunkt for slægten var røgeriejerse Kirsten Jensen (1840-1932)*. En af hendes døtre, Kirstine Marie Larsen (1864-1957) drev et bedre middagspensionat på

Frederiksberg og havde bl.a. studerende fra Landbohøjskolen omkring bordet. En af de vordende dyrlæger var Frederik Rasch-Nielsen, der gjorde værtindens

Dyrlæge i Ørbæk ved Nyborg, Frederik Rasch-Nielsen i »dyrlægepåkledning« uden for bopælen. Hans svigermor var født i Ringkøbing, og det var efter invitation fra hendes svoger, urmager L.C.Andersen, Frederik Rasch-Nielsen sejlede med »Prins Hamlet«.

»Prins Hamlet« i København. (Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg)

datter, Kirstine Jensine (1889-1984) til sin hustru.

En anden datter af røgeriejsken var gift med den navnkundige urmager Laust Chr. Andersen (1867-1939), der givetvis på grund af sin dybtliggende interesse for alt, hvad der drejede sig om hjul, blev reder for hjulskibet Prins Hamlet.

Fartøjet var ifølge Handels og Søfartsmuseet på Kronborg hjemmehørende i Ringkøbing fra 1910 til 1921, da det først blev afstået til et partrederi i Aalborg og senere til A/S Løgstør Skibsværft, inden L.C.Andersen den 22. august 1922 henteden *den fortabte søn* hjem igen.

DATA OM HAMLET

Handels og Søfartsmuseet kan fortælle, at H/S »Prins Hamlet« var et passagerskib på 123 brt. med et dæk og to master. Det blev bygget på Howaldtwerke A.G. i Kiel i 1892 til Sylter Dampfschiffarts-Gesells-

chaft, (vadehavsvøen Sild), hvor det sejlede som H/S »Nordsee« af Munkmarsch (Westerland).

I 1904 overtages skibet af A/S Turisten i København. Rederen hedder Axel Olsen. Nu er navnet »Prins Hamlet«. Som sådan kommer det 20.6.1910 til Ringkøbing, hvor urmager Laust Chr. Andersen bliver skibsreder. I 1921 er C. A. Søgaard i Aalborg talsmand for et partrederi, der overtager hjulskibet. Via Løgstør Skibsværft går vejen tilbage til Andersen i Ringkøbing, og 5.12.1924 meldes det slettet af registret som ophugget.

Handels og Søfartsmuseet fortæller, at kaptajn N. P. Pedersen fra Nordby førte Hamlet i nogle år, og i N. M. Kromanns Fanø-Sømand i Storm og Stille fra 1936 berettes, at Pedersen i 1877 tog eksamen fra Fanø Navigationsskole og derefter i reglen var på lange rejser, til han i fem somre »førte den lille damper Prins Hamlet,

I 1923, året efter at hjulskibet »Prins Hamlet« var hentet hjem fra Thyborøn til Ringkøbing med dyrlege Frederik Rasch-Nielsen ombord, blev dyrlegen fotograferet på damperens dæk – bl.a. iklædt wicklers og søkikkert. Året efter blev Prins Hamlet hugget op.

der gik i fart mellem Ringkøbing og Hvide Sande«. Det oplyses også med Dansk Sø-Ulykke-Statistik som kilde, at skibet den 24. juli 1905 havde en kollision med en sejlbaad ud for Tuborg. Flere gamle postkort viser »Prins Hamlet« ved Langelinje og i Københavns havn.

Når det nævnes, at Hamlet gik i fart mellem Ringkøbing og Hvide Sande, er det næppe helt korrekt, for Hvide Sande blev først anlagt efter Hamlets ophugning; de faste ture gik mellem Ringkøbing og Nr. Lyngvig«, Nymindegab og Kirkehøj.

MELLEMSPILET VESTJYDEN

Efter at sejladsen med Prins Hamlet var opgivet og skibet solgt til Limfjorden i 1920, blev der tomt på Ringkøbing fjord, og der blev gjort flere forsøg på at finde et

nyt skib til sejlads med turister. Det har Per Hauge Mortensen skildret i Ringkjøbing Aarbog 1989 i artiklen, Da »Vestjyden« kom til Ringkøbing. Han fortæller, at turistforeningen i april 1921 besluttede at rejse kapital til en afløser for Prins Hamlet. Man havde kig på en vistnok tidligere minestryger på 178 BRT, Freiheit, der kunne købes i Altona nær Hamborg for 60.000 kr. Et udvalg, der bl.a. havde urmager Andersen som medlem, rejste til Hamborg og købte skibet, som tyskerne så skulle aflevere i Ringkøbing; det skulle sættes i drift den 10. juli 1921. Det viste sig hurtigt, at fartøjet, der i mellemtiden fik navnet Vestjyden, var både for dyrt købt og for stort, foruden at det brugte ufattelige mængder kul. Selv om en kilde som allerede nævnt har kaldt Prins Hamlet for »nok det største skib, der har sejlet på

»Prins Hamlet« på vej ud af havnen i Ringkøbing. (Ringkøbing Lokalhistoriske Arkiv)

Ringkøbing fjord«, var Vestjyden en del større. Men udvalget bag købet undskyldte sig med, at den ved besigtigelsen i Hamborg lå ved siden af et meget stort skib og derfor så så lille ud!

Sejladsen på fjorden i resten af 1921 gav over 8000 kr. i underskud, og i 1922 tabte man 17.400 kr. på sejladsen. Vestjyden blev af nød solgt til Memel i Litauen i 1925, men køberne kunne ikke betale. I 1927 kom aktionærerne i Ringkøbing endelig af med skibet – med store tab.

I mellemtiden var det så, at urmager Andersen i august 1922 hentede Prins Hamlet hjem – men kun til en kort genoplivelse af stolte stunder på fjorden.

Familien Rasch-Nielsen holdt i et par år sommerferie i et lejet hus ved Søndervig, og i den forbindelse var det, at dyrlægen som 38 årig af hustruens onkel, urmager L.C.Andersen blev inviteret med på rej-

sen, da Prins Hamlet skulle hentes hjem fra Thyborøn. Det skrev han bagefter følgende beretning om:

Turen med »Prins Hamlet« fra Thyborøn til Ringkøbing fra Tirsdag den 22. August til Fredag den 25. August 1922 incl.

Tirsdag den 22 August Klokken 5.30 Formiddag rejste Dampskibet »Prins Hamlet«s Ejer, Uhrmager Andersen, Ringkøbing, sammen med Maskinmester Hansen og Fisker Frans Fransen og Undertegnede fra Ringkøbing Station med Thyborøn som Maal. Desuden stødte et Selskab af københavnske Feriegæster i Nr. Lyngvig til, bestaaende af en aldrende Herre og Dame, to unge Herrer og tre unge Damer, for sammen med os at gøre Turen med »Prinsen« fra Thyborøn til Ringkøbing.

Gennem magert Hedelandskab med Togskifte i Vemb naede vi Lemvig, hvor

der var et Ophold paa trekvart Time tilstrækkeligt til at faa en Kop Morgenkaffe og til et Smut fra den højtliggende Bane-gaard, hvorfra Byen end ikke anes, ned ad et utal af Trappetrin til den smukkeste beliggende By, jeg har set, særlig i det Øjeblik hvor den fra den øverste Trappeafsats aabenbarer hele sin yndefulde Beliggenhed ved Lem Vig omgiven af høje Banker og med høje Banker paa modsat Bred af Vejen.

Derpaa gik Farten videre med et Tog, der bestod af Lokomotiv, en tredje Klasses Vogn og en Pakvogn, mod Thyborøn. Landskabet bliver mere og mere øde, til sidst store Stenflader afvekslende med mager engagtige Græspartier, hvor Høhøsten var i fuld Gang med Vogne, hvorpaa der var høje Ræk, da det korte Hø ingen Sammenhængskraft har.

HAVETS UTROLIGE MAGT

Snart kørte vi nu paa den snævre Tange, hvor vi havde Klitterne mod Vest og Limfjordens Bred paa sine Steder ganske tæt ind paa Toget. Ved Vrist Station saa vi Norges største Sejlskib »Brogdøl« med sine 4 Master og vældige Skrog, som blev sat langt op paa tørt Land lige op mod Klitterne kun et lille Bøsseskuds Længde fra Stationen og omtrent lige saa langt fra Strandbredden, et talende Vidnesbyrd om Vesterhavets utrolige Magt.

Thyborøn naaedes Kl. ca. 10 Formiddag. Thyborøn imponerer, dels ved de mægtige Værn mod Havet, dels ved Udsigten over den dejlige brede Limfjord med Thylands Bakker i Baggrunden, dels endelig ved Kanalens Udløb i det store Hav.

Middagsmad indtoges paa det smukke Sømandshjem, og Kl. et tog jeg et forfriskende Bad i Limfjorden med dens herlige Sandbund og -Bred.

Kl. to lettede vi Anker. Forinden var Kaptajn Jacobsen fra Løgstør, en Kok og en Fyrbøder stødt til – og efter tre Grundstødninger paa Sandbanker, hvor vi den ene Gang maatte have Hjælp af Sandpumperen, naaede vi paa en Times Tid ud af den vanskelige Havn gennem Kanalen og ud i rum Sø – i herligt, let diset Sommervej og sejlede nu paa det næsten stille Vand stadig saa nær Land, at vi med blotte Øjne kunde skelne Mennesker paa Land.

STILHED FØR STORMEN

Man kunde ikke blive træt af Udsigten til Jylland fra denne Side, de stadig vekslede Klitformationer, vekslede i Højde og i mer eller mindre tilbagetrukken Tilstand med bred Frstrand eller med næsten ingen, som ved de milelange lodrette Lerbrinker ved Bovbjerg med det stolte Bovbjerg Fyr paa Toppen

Kl. 4 fik vi en ypperlig Hakkebøf og siden Kaffe, vi befandt os alle umaadelig vel – men Skibet skar kun en Fart af en dansk Mil i Timen, thi p.g.a. manglende Vind var Trykket i Kedlen højst ufuldkomment, og der kunde ikke komme Damptryk nok for en stærkere Fart. Samtidig faldt Barometeret i Spring nedad, og da Mørket faldt paa Kl. 8 begyndte det at lyne i den overtrukne Himmel mod Syd.

Endnu var Søen rolig og Vejret mildt, men det blev snart brandmørkt, og Kl. 10 begyndte vi ivrigt at spejde efter Nr. Lyngvig Fyr. Kl. 11 kunde vi ikke forstaa, at vi ikke havde det i Syne, det naaedes først Kl. 1 (!); jeg gik imidlertid til Køjs, d.v.s. lagde mig paaklædt med Redningsbælter til Hovedpude i Styrmands Lukafet, medens Københavnerne sov paa Sofaerne i Salonen.

»Prins Hamlet« ved kajen en sommerdag i velmagtsdagene, dvs. mellem 1910 og 1920. Urmager L. C. Andersen havde betalt 16.000 kr. for hjuldampskibet.

TRE MILE UDE

Kl. 2 blev jeg vækket ved et voldsomt Stød i Skibet, hvorved Bordet i Lukafet væltede ind over mig. I en Fart kom jeg gennem Salonen, hvor Københavnerne nu næsten var søsyge alle, op paa Kommandobroen. Det var de sidste Dønninger, der gaar forud for den oprørte Sø, der nu var i fuld Opmarsch, og de stærke Stød i Skibet hidrørte fra, at »Vingerne« udfør Hjulene klaskede haardt mod Bølgerne.

Bælgmærkt var det overalt, hvor vi saa hen, og det var begyndt at blæse stærkt op.

Da ingen anede, hvor paa Lag vi var, sejlede vi for halv Kraft. Kl. 4½ begyndte det at dages svagt, og vi, der stod paa Kommandobroen, spejdede ivrigt efter Land og

Lys paa Land. Kl. 5 var der kun Hav at se, og Kursen blev nu sat stik øst, men først efter 2 Timers Sejlads fik vi Land og Lyse- ne ved Gjødelen *) – Indløbet til Ringkø- bing Fjord i Syne. Vi havde været mere end 3 danske Mile ude.

Kl. 7 havde vi forud for os den skum- mende hvide Brænding foran Indløbet, dog var det kendeligt at paa eet lille smalt og snevert Parti var Brændingen ikke saa voldsom, fordi her fandtes den Rende, der førte ind i Gjødelen – men denne Rende er almindeligvis saa lidt dyb, at der med en Damper som vor kun kan sejles igennem ved Flodtid Kl. 2. Landet var fristende nær, men kunde det gaa at sejle derind? De »Lærde« mente, det var forbunden med

den største Fare for et Grundstød i denne Brænding, altsaa – at strande.

ET HOP OVER REVLEN

Havet vendte nu imidlertid det hvide ud, og Maskinen var ikke saa kraftig, at Kaptajnen ved Roret kunde bestemme, hvor Skibet skulde sejle.

Fiskeren og Kaptajnen samtalede i faa knappe Sætninger, Resultatet blev: Vi kan ikke blive herude længere, der er ingen anden Redning end haabe paa, at vi endnu kan »hoppe« over Revlen. Imidlertid havde Strøm og Storm drevet Skibet saa meget ud af Kurs, at det blev nødvendigt at sejle en Omgang rundt for at faa ret Kurs paa Indløbet.

Den Cirkel, vi da beskrev i Havet, glemmes aldrig, thi aldrig havde jeg troet, en Damper kunde have krænget saa stærkt, som denne gjorde, og endda holde sig flydende. Det gjaldt om at holde sig fast, jeg stod ved Siden af Roret, hvor baade Kaptajnen og Fiskeren hang ved af al deres Magt, men det lykkedes at komme rundt og at faa ret Kurs, og nu oprandt et af mit Livs mest spændte Øjeblikke – det Øjeblik da vi for fuld Kraft stod gennem den voldsomme Brænding – og klarede Skærene, idet vi et Minut senere stod paa Grund – ikke i Revlen, men paa en Sandbanke midt i det smalle Indløb, et Stenkast fra den fraadende Brænding, men nu udenfor al Fare. Her maatte vi blot blive til Kl. ca. 12, vidste vi, saa vilde Floden løfte os af. En Fisker kom til og roede mig i Land, for at jeg kunde telefonere fra Nymindegab Kro til Ringkøbing, at vi var »paa den rigtige Side«. Kunde ikke ringe Kis (Frederiks hustru/Red.) op, maatte derfor tage et andet Nummer og bede dem derfra sende Bud.

Tilbage igen, gennemblødt af Regnen, og ombord til Morgenkaffen.

»ALLE MAND PAA DÆK«!

Kl. 12 gled Skibet en ca. 200 Meter længere ind i Gjødelen, saa grundstødte vi igen, og denne Gang saa alvorligt, at vi ikke troede nogensinde at komme af Grund ved egen Hjælp. Ankeret, det mellemstore, blev lagt ind paa Land paa Holmslands Klit, og vi holdt os indendørs nu, da Stormen var taget saa frygtelig til, og Regnen styrtede ned. Vi havde det den Eftermiddag ret hyggeligt og fornøjeligt i Salonen og gik tidlig til Ro, da vi alle var trætte. Ved 12 Tiden indtraf saa det uhyggeligste ved hele Turen, idet Kokken kom farende ned og raabte »Alle Mand på Dækket, Ankertovet er sprunget, og vi driver mod »æ Hav«. Der var sket det, at Havet havde sat saa vældige Vandmasser ind i Ringkøbing. Fjord, at Skibet var løftet af Grunden, Ankertovet sprunget, og Skibet havde vendt sig en hel Omgang, det sidste uden at nogen anede det, og i det frygtelige Mørke, den brølende Larm fra Storm og det nære Hav og fra Regnen, der væltede ned, troede selv Kaptajnen et Øjeblik, at det maatte være Strømmen, som var for udgaende, der formaaede at drive Skibet mod Havet trods Vestenstormen.

SIDELÆNS

LANGS HOLMSLAND

Det blev et frygteligt Virvar – Belysningen ombord var elendig – inden det største Anker med Jernkætting blev hevet ud. Men heldigvis opklaredes det ret snart, at vi var i Drift indefter. Nu laa vi for Anker paa dybt Vand midt i den rivende Strøm, og til trods for at man jo omtrent kunde spytte i Land til begge Sider, var det dog umuligt

"Prins Hamlet" i Ringkøbing Havn.

hele Torsdagen at ro det lille Stykke p.g.a. Strømmen. Vi var efterhaanden kommen lidt på Smalkost, idet vi kun havde Fedt, Rugbrød og »Kaffe« uden Fløde.

Torsdag Eftermiddag var Stormen løjet lidt af, og vi vovede at tage Ankeret op ved at sejle med fuld Kraft henimod det med samtidig ihærdigt Arbejde ved Haandspillet af os alle.

Derpaa sejlede vi sidelæns $\frac{1}{4}$ Mil op langs Østkysten af Holmsland, Strømmen var for stærk til, at man turde sejle »rigtigt« uden at blive drevet over mod Tipperne. Kommen $\frac{1}{4}$ Mil op blev Renden for smal til, at Skibet kunde gaa sidelæns, og det blev da sejlet paa Grund paa Holmsland med Forstevnen, og Københavnerne blev sat i Land. Redningsvæsenets yderste Telefon var lige herved – et Træhus i Klitterne, hvor enhver kan gaa ind i lovligt Ærinde og ringe til Bjerregaard Redningsstation $\frac{1}{2}$ Mil derfra.

Der kom saa Vogn efter dem, den kørte dem til Bjerregaard, og derfra lejede de Bil til Nr. Lyngvig.

Jeg gik ikke i Land med dem, da det vilde Koste mig ca. 70 Kr. at komme til Ringkøbing paa den Maade. Nu laa vi trygt og sikkert, og vi gik en Tur tværs over Landet – 5 Minutter – for at se paa Havet. Dette Stykke Land er vel nok det mest ensomme og vilde i Danmark.

DEN HALVE BY PÅ BRYGGEN

Vi observerede en Sejler, der »skulde« strande og alarmerede som de første fra omtalte Telefon Redningsvæsenet nordfra. Den strandede i Løbet af Natten ved Søndervig, alle blev reddede.

Fredag Morgen Kl. 5 var det dejligt Vejr – men i Nattens Løb var Vandet sunket saa meget, at vi stod saa fast paa Land, at vi først efter mange og lange Anstrengelser

og ved Hjælp af Ankertræk og Maskinkraft kom løs Kl. 11 – en Time før jeg havde bestemt at lade mig ro over til Nymindegab og naa Toget i Nr. Nebel Kl. 4 til Ringkøbing.

Det var et af Rejsens glædeligste Øjeblikke, da Skuden kom løs, og jeg kunde følge med den Resten af Turen i stedet for den kedelige og bekostelige Omvej ad Nr. Nebel.

Pragtfuld Indsejling til Ringkøbing Fjord. Hjertelig modtagelse af 3 Lystsejlere og det halve Ringkøbing paa Bryggen for at modtage »Prinsen«.

Sulten stilledes ved en lækker Middag, som Andersen gav os alle i Haandværkerforeningen.

URMAGER ANDERSEN

Urmager Andersen, der gav middag i Håndværkerforeningen ved Hamlets hjemkomst, huskes endnu – bl.a. af forfatteren, tidligere forlagsdirektør Georg Vejen Larsen, Roskilde, der voksede op i Nygade 27, hvor faderen drev en musikforretning, var instrumentmager, musiker og billedskærer.

Georg Vejen rejste efter 2. verdenskrig til København for at tage Højere Handels-eksamen (og for at tjene til livets ophold ved at spille på hovedstadens restauranter). I 1949 vendte han hjem til Ringkøbing for at komme i lære i Bollerups Boghandel, og så fortsatte han ellers i bøgernes mangesidede verden, Hassings Forlag, Branner & Korch, Thaning & Appel, Lademann og Sesam m.v.

I sine gemmer har han et udklip fra Ringkøbing Amts Dagblad, hvor faderen, J. Vejen Larsen 23.2.1961 i anledning af Håndværkerforeningens 100 års jubilæum skrev om nogle af byens markante hånd-

Urmager og guldsmed L. C. Andersen, Ringkøbing. (27.1.1867-1.5.1939)

værkere. Eksempelvis skriver han: »Blandt de håndværkere, der frembragte særlige ting på eget værksted, kan nævnes urmager L.C.Andersen. Her er noget fænomenalt, hvad personlig dygtighed angår, og geniet og gnisten træder tydeligt frem«.

ET HJUL ER ET HJUL

Andersen havde oprindelig lært møllebyggeri hos sin far, men kom ved at tænke nærmere over møllehjulsteorien til det resultat, at et hjul er et hjul. Deraf nok også hans senere lidenskab for hjulskibe.

Som 16-årig besluttede han at prøve at bygge et lommeur, skønt det eneste maskineri, han havde, var faderens trædrejebænk. Han konstruerede en skæremaskine, som kunne anbringes på drejebænken, og så fræsede han selv alle hjul og drev på denne hjemmelavede maskine. Urkassen drejede han af en stor nysølvnagle fra et

Urmager Andersen med de to sønner Harald og Johannes.

strandet skib. Uret kom til at gå fint, og senere byggede han et andet lommeur med repetérværk, så man kunne trykke på en knap og få uret til at slå og selv i mørke få at vide, hvad klokken omtrent var.

Andersen var ifølge J.Vejen Larsen kyndig i matematik, astronomi, kemi og teorier om alt inden for håndværk.

I sine seneste år byggede han mest »bornholmerure«, der gjorde ham kendt ud over landets grænser. Hans fornemste ure viser foruden tid også dato, år, skudår o.s.v. Et af dem byggede han til Håndværkerforeningens restaurant, og ved bygningens afståelse kom uret til Ringkøbing Museum.

BARNDOM – SLAG I SLAG

Urmager Andersen var meget glad for børn, og Georg Vejen Larsen havde sin

gang i urmagerværkstedet, fra han steg ud af barnevognen. Andersen havde altid en pose med knaldsukker ved hånden til unge gæster, og selv om Georg Vejen ikke var så glad for sukker, roste han alligevel af høflighed indholdet i urmagerens pose – så han fremover altid måtte slås med hele to stykker!

Han fortæller, at da han var fem år, kom L.C.Andersen en søndag i kirketiden og bad Georg og hans far følge med ned i urmagerbutikken. Han havde købt og ombygget et standur fra omkring 1750-60, lavet af en Ringkøbing-urmager ved navn Hornemann.

»Det her er et godt ur, Georg. Nu får du det i din varetægt, til du ikke er mere, og så kan du lade det gå videre til dine børn«, sagde Andersen til drengen, som nu omkring 70 år senere stadig er glad for uret.

Da tårnuret i Ringkøbing Kirke en gang var gået i stå, sendte man bud efter Andersen, der bad Vejen Larsen senior assistere sig. Og så sagde urmageren, at det nok var bedst, hvis Georg fulgte med op i tårnet, »for de kunne jo komme ud for et problem, de ikke selv kunne klare«. Efter en omstændelig optur ad cementtrapper og hønsestiger nåede de uret, som Andersen da også fik til at gå igen – men så faldt værket i slag!

»En ting er at høre et tårnur slå nede fra gadeniveau, noget helt andet at høre det oppe i tårnet, hvor lyden er langt kraftigere, når den svinger mellem bjælkerne. For hvert klokkeslag bliver der på grund af resonansen tre eller fire slag mere end dem, man hører nede fra gaden. Jeg tissede i bukserne, men jeg sagde ikke noget. Man har jo heldigvis sin stolthed. Derefter tænkte jeg kun på at komme hjem. Tre-fire timer i den situation er ikke nogen be-

hagelig oplevelse. Så er det, man har brug for sin mor«, fortæller Georg Vejen.

GODE GÉNER I V. STRANDGADE

Urmager, skibsreder m.v. Laust C. Andersen boede som nævnt i Vester Strandgade. Her havde også røgeriejerke Kirsten Jensen sin forretning. Hun havde været gift med modelsnedker Jens Chr. Jensen i Ringkøbing. En af deres døtre, Caroline var gift med Andersen, en anden, Kirsten Marie var svigermor til dyrlæge Rasch-Nielsen i Ørbæk. En tredje var også kommet pænt i vej, idet hun var gift med Johannes F. la Cour, der omkring 1905 grundlagde et helt moseimperium, bl.a. Pindstrup Mosebrug, der foruden tørvemoser også omfattede sphagnum-produktion i Store Vildmose.

Hvordan Kirsten Jensen tog sig ud, når hun gjorde fisken klar på gårdspladsen i Vester Strandgade, ved vi fra Valdemar Holger V.Rasmussen Magaards maleri fra 1904. Valdemar Magaard, der var elev af L.Tuxen, og som havde gået på skole hos P.S.Krøyer, var en værdsat portrætkunstner. Billedet af Kirsten Jensen ved arbejdet – med et rødlerfad som en lanterne i de grå toner – blev ifølge familien en gang gengivet i farvetryk i ugebladet Tidens Kvinder. Det var i handelen i 1945, og kom igen på auktion hos Bruun Rasmussen i Vejle i 1998.

Kirsten Jensen (1840-1932) er også fotograferet sammen med datteren, pensionsværtinde Kirstine Marie Larsen (1864-1957), datterdatteren Kirstine Rasch-Nielsen og oldebørnene Esther Ingemann Pedersen (1912-) og Inger Rasch Nygård (1914-). Fotografiet af de fem kvindelige familiemedlemmer, der i fire generationer

Røgeriejerke Kirsten Jensen, Vesterstrandgade i Ringkøbing flankeret af nogle af sine efterkommere, øverst fra v. datteren Kirstine Marie Larsen, som drev et pensionat på Frederiksberg, og datterdatteren Kirstine Jensine, gift Rasch-Nielsen samt dennes to piger, Esther Pedersen og Inger Rasch Nygård. Alle på billedet har nået en alder over 90 år.

alle er blevet mere end 90 år gamle, er blevet studeret på Center for Aldringsforskning ved Syddansk Universitet i forbindelse med en »Undersøgelse af Danmarks Ældste Søkende«.

GJØDELEN OG BRAGDØ

Frederik Rasch-Nielsen nævner i sin beretning indsejlingen til Ringkøbing Fjord via Gjødelen *). Christian Bollerup, der i anledning af Hvide Sandes 75 års jubilæum i 2006 har været med til at skrive historien om forbindelsesleddet mellem

Bragdø var verdens største tremastede fuldrigger. Den 1. november 1921 gik den i ballast fra Liverpool til Kristianssand og strandede under en orkan ved Harboøre. Den 26 mand store besætning blev reddet i redningsstol. Svitser forsøgte senere at bjerge skibet, men på grund af en ny storm måtte dette opgives. Bragdø blev derfor solgt til ophugning.

fjord og hav, nævner, at Gjødelrenden, den gamle indsejling til Ringkøbing Fjord, var vanskelig at besejle. Dels var der ingen fartøjsafmærkninger, dels var der mange sandbanker, der flyttede sig alt efter strøm og vind. Gjødelrenden blev lukket i 1931, da man åbnede indsejlingen ved Hvide Sande, hvor der både var moler og indsejlingsfyrt, lige som der blev anlagt en sluse til Ringkøbing Fjord.

Rasch-Nielsen taler også om »Norges største sejskib, Brogdøl«, der med fire master ragede i vejret et bøsseskuds længde fra Vrist Station.

Her er der tale om en misforståelse.

Det var verdens største tremastede fuldrigger »Bragdø« af Kristianssand, der den 1. november 1921 strandede ved Harboøre i en orkan. Besætningen på 26 mand plus skibshunden blev reddet i land i redningsstol. Bragdø var et af de meget store sejskibe, der blev søsat i et forsøg på at ta-

ge konkurrencen op med motordrevne fartøjer. Ude på de store have gik det fint, men det var vanskeligt at tøjle de store sejl inde under land, som ved Jyllands vestkyst. Bragdøs stormast var halvanden gang så høj som Rundetårn. Da folk ved Bovbjerg og Ferring den 1. november mellem kl. 15 og 16 observerede fuldriggeren, drev den nordefter for rebede sejl; nogle af dem holdt endnu, andre var splittet af stormen, som rev las efter las af rebene og slyngede dem ud over den frådende sø, hedder det i Gert Normanns bog om »Skibsvrag ved Vestkysten«.

MYTTERI OG OPHUGNING

Bragdø (i 1921 30 år gammelt og med en lasteevne på 4500 tons dødvægt) var under kommando af kaptajn Karlsen gået fra Liverpool i ballast imod Kristianssand, hvor fuldriggeren skulle lægges op. Besætningen var ejendommelig, da der blandt de 26 søfolk var ikke færre end tre kaptajner og ti styrsmænd. Da rederiet ville have skibet hjem, sendte det alle ledige mand, incl. officerer til Liverpool efter det. Trods den solide bemanning blev det alligevel dagen efter strandingen nødvendigt at tilkalde politiet fra Lemvig, idet matroser, der var gået ombord igen, da vejret stilnede af, tømte beholdningen af spiritus og begik mytterier.

Den mest voldsomme matros blev af et udrykningshold på 12 mand antruffet højt snorkende i strandfogedens gård, og bejentene havde svært ved at vække ham, da han skulle føres ud til »salatfadet«.

I et avisreferat hedder det, at en af den stækkede kæmpes kammerater sagde til ham: »Nu skal du i arrest Arne«.

Det tog han roligt.

»Og da den gamle, venlige strandfoged-

Midtpunkt i både urmager L.C.Andersens og dyrlæge Rasch-Nielsens familie var røgeriejeriske Kirsten Jensen, der boede Vesterstrandgade i Ringkøbing. Her blev hun i 1904 malet af Valdermar Magaard, mens hun rensede fisk. Hosstående billede blev senere gengivet i farvetryk i Tidens Kvinder. Maleriet er senest handlet på Bruun Rasmussens Auktioner i Vejle i 1998.

kone gav ham hånden til farvel, var det som om han slog øjnene ned for hendes blik, hvori der lå en vemodig bebrejdelse over, at han havde været så slem«.

Svitzer forsøgte senere at bjerge skibet, men på grund af en ny storm måtte dette opgives. Bragdø blev solgt til ophugning.

Det delte dermed skæbne med den jævnaldrende »Prins Hamlet, som dog holdt et par somre mere.

Bragdø nåede nok længere om på have-
ne end urmager Andersens hjulskib, men der er næppe tvivl om, at der var flest gla-

de og sommerlige minder i kølvandet efter »det måske største skib, der har sejlet med passagerer på Ringkøbing Fjord«.

*) Ifølge røgeriejerens oldebarn, arkitekt M.A.A. Karin Skousbøll, var Kirsten Jensens døbenavn Kristine Marie Kirstine, men hun blev mest kaldt Kjesten Marie. Hun var i øvrigt også kendt som ekspert i at konservere fisk.

SKIBSTEKNISKE DETALJER

Skibets navn	Prins Hamlet
Værft	Howaldtwerke, Kiel
Byggeår	1892 til Sylter Dampfsch.GS., Westerland
Solgt	1904 til Turisten, Axel Olssen, København
Solgt	1910 til L.C. Andersen, Ringkøbing 1921 (8.3.) til partrederi i Aalborg 1921 (2.10) til A/S Løgstør Skibsværft 1922 tilbagesolgt til L.C. Andersen, Ringkøbing
Ophugget	1924 slettet af registret som ophugget
Størrelse	123 brt – 49 net – 10+ dw 120,5 x 16,5 x 6,7-27,1 o.hjk. Passagerskib – 1 dæk - 2 master – 4BH Desuden oplyses: GL 108 brt – 61 net 18,24x5,00x2,05

Aage Domino, født 1937
Journalist,
Jyllands-Posten 1963-2004
I redaktionen af Østjysk Hjemstavn
1981-1988 og »Fire Sogne omkring
Solbjerg« (Solbjerg, Århus Kommune),
1979, 1981, 1992 og 1999
Bosiddende i Saxild ved Odder

Jul og nytår i Sir Mejeri

Af Else Aagaard Antonsen

Juleaften på Sir Mejeri adskilte sig nok ikke meget fra andres juleaftener på landet for mere end et halvt århundrede siden. Men det er den eneste, jeg kender, for vi var altid hjemme den aften.

Og den var vel også som alt andet i mit barndomshjem præget af den åbenhed og frihed, der fulgte af det grundtvigske livssyn.

Forberedelserne hørte med: grisens slagtning, dens høje hyl, som man prøvede at undgå at høre, når den blev trukket det sidste stykke vej til retterstedet. Og så stikket, som jeg aldrig så, men blodet blev samlet op i en spand, blandet med bygmel og krydderier, og så skulde der røres og røres, til det blev stift, så det kunde bages til »sort pølse«, som vi fik til aften med sirup, kanel og sukker og æblemos, en lækerbiskens. Grisekroppen blev skoldet (en ganske særlig lugt), »flækket« og hængt op på en dør. Og så tog slagteren fat med partering, rensning af tarme og meget mere.

På slagtedagen var alle i gang med at lave medister, rullepølse, sylte, og salte og henkoge – der var en »duft« i hele huset af slagtemad, og hvor må de have været træt-te om aftenen efter sådan en dag. Det eneste jeg kan huske, jeg var med i var altså dette med at røre i blodet, men det var også sejt.

I løbet af december måned blev der også gjort julerent – næsten som hovedren-

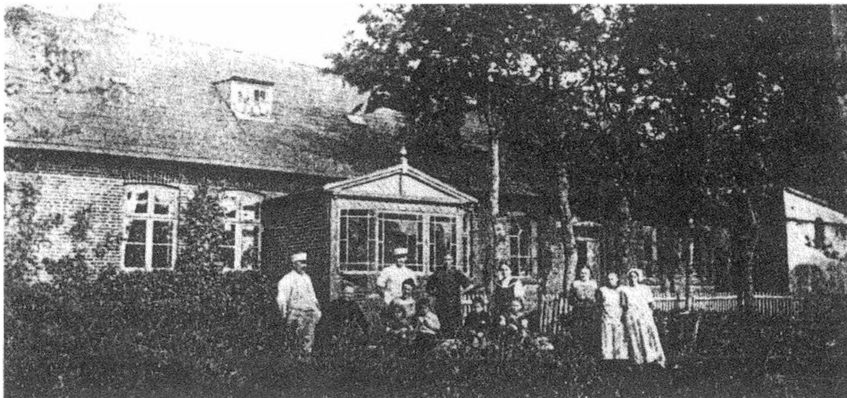
gøring, der blev vasket og pudset, juleservietter og duge blev rullet og strøget. Der var ikke så meget af den slags som nu. Det fineste, vi havde var juleløberen med nisser syet i kontursting og ordene »God Jul«, det lød bare anderledes end det sædvanlige Glædelig Jul, derfor havde det en særlig højtidelighed over sig. Den løber har jeg endnu.

Den store bagedag – jeg husker kun, at vi fik lov at skære pebernødder ud – ellers var det de voksne, der stod for det. Bedst var det med brunkagedejen, for den kunde man trimle så længe, det skulle være i fingrene, uden at den blev »sortere«.

En gang i månedens løb kørte vi til Holstebro for at købe julegaver og se juleudstillinger, især var de vinduer, hvor der var noget, der bevægede sig, et tilløbsstykke. Vi spiste på Højskolehjemmet og gik evt. i biografen, der så jeg min første Fy og Bi film og »Barken Margrethe af Danmark«.

Inden juleaften blev der altid hængt et julenøg op ved flagstangen. Og juleaften satte vi risengrød på loftet til nisserne, og selvfølgelig var det væk næste morgen. Jeg husker min forargelse, da nogen antydede, at det kunde være katten!

Juleaftensdag var der frokost, inden mejeristerne tog hjem – juledag stod mejeriet stille. De drog af sted med hver en pakke, et år husker jeg, fik de en skjorte. Til frokost var vi en ti tolv stykker, i al fald så

Holmgaard Andelsmejeri. Billede fra bog fra 1918, det år forfatterens far kom til Sir. Andelsmejeriet »Holmgaard«, Sir pr. Holstebro var oprettet 1887. Det havde ca. 180 leverandører i Vejrum, Sir, Naur og Linde. De fjerneste over 10 km væk.

mange, at min plads var ved siden af Far for bordenden af det lange bord i spise-stuen. Der var tradition for, at landposten spiste med den dag – han cyklede dagligt sin tur fra Holstebro gennem Sir til Vejrum, skønsmæssigt en 15-20 km. Så var der de tre mejerister, ung pige, Knud og hans kone Margrethe, han var fyrbøder under krigen, da vi fyrede med kvas – og så de »børn«, der var hjemme. Menuen var altid: stuede snitbønner- der var saltede og stod i en tønde i kælderen - og sylte. Så har der vel været brød og pålæg og til sidst kaffe og kringle og småkager – den dag blev der taget hul på julekagerne. Og så var der nisseøl til.

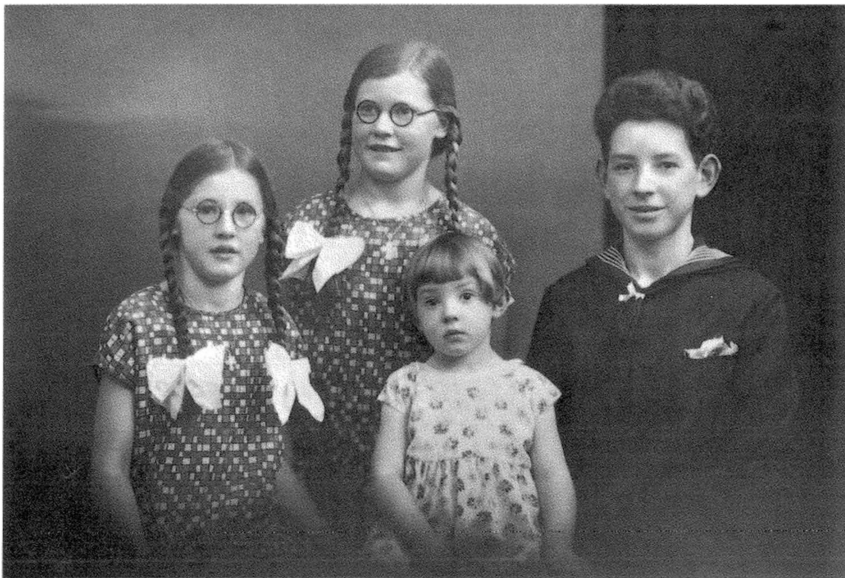
Jeg tror, de voksne fik en middagsøvn, vi andre lavede de sidste forberedelser, pakkede gaver ind, og lavede julepynten færdig, fx satte sytråd i æblerne til træet.

Juleaften var vi en 8-10 stykker, Far, Mor, hjemmeværende børn, en ung pige, evt. et ældre nabopar, som var vore gode venner.

Bordet var smukt dækket med hvid dug og den broderede juleløber med nisserne og GOD JUL GODT NYTÅR. Der var mange levende lys i små nissestager – vi havde altid en diskussion med de voksne, om man kunde nøjes med levende lys – det var så stemningsfuldt, men det blev vist altid til el. lys også.

Adventskrans var ikke opfundet, men vi havde en julekrans. Det var en stor gran-krans, som Mor selv bandt, den var hængt op under lysekronen over spisebordet i røde silkebånd, var pyntet med glimmer og havde 8 lys, to mellem hvert silkebånd. Det var vist efter vores tante Lones (præstekonen i Torsted) »opskrift«. Vi fandt det smukt og anderledes – lidt avanceret!

Menuen var flæskesteg eller and – og ris a la mande med mandel og – gave, altid en marcipangris med rød sløjfe om halsen. Det sædvanlige »spil« med at gemme mandlen i munden til alle var aldeles forspiste – og kunne citere Bitte Laust fra Buddes julefortælling – den havde Far of-

Børnene i mejeriet. Fra venstre Henriette f. 1918, Ruth f. 1921, Else f. 1926 og Hans f. 1916.

te læst højt, nar vi klippede julestads: »Nu skal Vorherre ha tak, og så skal husbond ha tak, og så skal A ha tak«. Forkarlen: »Hvi skal du ha tak, din skidt knægt«, Bitte Laust: »fordi A vil æd et«. Som den eneste gang om året fik vi vin, et glas kirsebærvin til desserten. Ellers var det stadig nisseøl. Juletræet var sat på fod og pyntet af Far eller en af de voksne børn, det var fint at få det betroet. Det stod i kontoret, divanen var flyttet ind i spisestuen. Selvfølgelig måtte vi andre ikke se det, før lysene var tændt, og der var slukket i stuen, hvor vi ventede. Træet var pyntet med røde og hvide lys, røde og hvide roser lavet af silkepapir, hjerter, som vi selv havde flettet, Fars var særligt fine, og jeg har endnu et par stykker – kræmmerhuse, der indeholdt rosiner, pebernødder og chokoladeknapper – når de havde hængt nogle dage fik det

en ganske bestemt lugt og smag af stearin og gran – hvide flettede stjerner, og hvide engle, mangefarvede guirlander af papiringe, små dannebrogssflag i guirlander, glimmer, og til sidst englehår, noget skrækkeligt glasfiber, der stak i fingrene. Sommetider røde pigeoner. Så var der stjernekastere, og til nytår var der knallerter.

Når vi havde sundet os over det strålende syn – og var enige om, at aldrig havde træet været så smukt – tog vi hinanden i hænderne og gik rundt om det. Salmebøger var skaffet til veje, én sang for og gik som en anden degn med bogen løftet foran sig. Vi sang 3-4 af de mest kendte salmer – så blev der stille, vi satte os ned, og Far læste juleevangeliet med en sær, anderledes højtidelig stemme, og når han sluttede med »Amen, i Jesu navn, Amen« følte

Mejeriet sommeren 1935.

man en stærk og højtidelig stemning. Men ellers var det en munter aften. Vi dansede »Nu har vi jul igen«, kun rundt om træet, ikke i hele huset, men blev ved til vi søgnede omkuld. Lysene blev slukket, gaver delt ud, mest nyttige ting, huer, vanter, nattøj, pænt undertøj, og fra børnene tit selvvlavede strik- eller syting, der i december måned var blevet »gemt« bag sofapuder og lign., og nu vakte den store overraskelse! Et år var min søster Henriette nisse, jeg var så bange for hende, at jeg krøb hen til Far, hun gav mig en lille pakke og sagde, »den skal du ha'« – det var en sød lille fingerring. Et andet år fik min søster Ruth en dukke med porcelænshovede, der desværre gik i stykker samme aften til hendes utrøstelige sorg.

Der var en munter og fri stemning over det hele. Vi sluttede med »Dejlig er Jor-

den« og så blev der dækket kaffebord i spisestuen med kringler og småkager – og nogle år spillede vi kort, et særligt spil, som Mor havde med som juleaftensspil hjemmefra; det hed 16-streger, og der skulle tegnes med kridt på bordet, (så bordpladerne skulle altid findes frem). Nogen fælles afslutning var der ikke, hver fandt sin gode seng.

Kom man udenfor denne aften – og det skulle vi jo for at komme på WC, syntes jeg altid, at der var en særlig højtidelig stemning – som Johs. Johansen skriver i sin salme: »Det var ikke en nat som de andre«. Selvfølgelig var det bare en følelse, men den højtidelige stemning over juleaften har aldrig forladt mig. Man sagde jo også, at selv dyrene i stalden var stille – det kunde nok være fordi, det var gammel skik at give dem en ekstra gang foder!

Min Far, Ove Rasmussen, var bestyrer fra 1918 til 1946. Min Mor hed Kirstine Aagaard Rasmussen. Vi var 4 børn, Hans, født 1916, Henriette fra 1918, Ruth 1921 og Else, født 1926. Billedet er fra forfatterens konfirmation 1941. Fra venstre: Henriette, Mor, Ruth, Else, Hans, Far.

Vi var ikke i kirke juleaften, jo engang, da jeg ikke var ret gammel, var jeg der sammen med mine søstre Ruth og Henriette, vi sad på balkonen, hvor frk. Friis spillede på orglet, jeg foran dem, og de skulle prikke mig i ryggen, hvis jeg sang for højt og falsk.

Men juledag var vi altid i Frimenighedskirken, det var pragtfuldt at synge af fuld hals, og der var megen sang der, og så møde alle dem, man kendte og stolt vise sit nye halstørklæde og hue frem!

Der var altid nogle voksne unge, der var hjemme på juleferie, det var ekstra spændende, for man vidste jo, at man ville træffe dem til de kommende julefester.

Juledag var stille i familien – vi spiste kold and eller steg og brasekartofler og andre levninger, men 2. Juledag fik vi »sød og

sur suppe«, det er vist det, der hedder kræsesuppe, og det smagte himmelsk.

Så kom der fremmede, naboer, venner og familie dukkede op, og 5. Juledag var der børnenes juletræ i skolen – det er en anden historie. Der var også et bal i forsamlingshuset, og når man var mere voksen fik man lov til at komme til det store højskoleforenings juletræ i Holstebro, som blev holdt på Hotel Schaumburg – det regnedes for lidt mere »vildt« og voksent end de andre – og man fik ikke lov at komme med, før man var konfirmeret. Til alle festerne var der først juletræ med salmesang, derefter dans.

Børnejuletræ 5. juledag var noget, vi glædede os meget til, og jeg tror heller ikke, det nogensinde har skuffet os. Det må have været et stort arbejde for lærer Pe-

Den »pæne stue«.

dersen at stable det på benene, og det var også ham, der var på hele aftenen med at synge for til salmer og sanglege. Men det tænkte vi ikke på den gang. Til jul havde vi samlet ind til »æ degns julegave« – et par mødre var udset til at tage sig af det og gjorde sig store anstrengelser for at finde det rette – både noget, han og fru Ellen ville synes om, men det skulle også gerne kunne godkendes af de andre mødre. Et år var det en stor palme – en rigtig viftepalme med en skammel til – det var moderne det år. Jeg tror nok, at der i lærerhjemmet fandtes adskillige opsatser og figurer fra årenes løb.

Til juletræet kom hele familien, skolesøgende med små og evt. store søskende og forældremændene kom først senere, mange skulle jo være færdige med arbejdet først, men i hvert fald skulle de da op og have aftensmad. Den var nemlig medbragt, smørrebrød, kaffe og kage og saftvand. Festen begyndte midt på eftermiddagen, alle var i stiveste puds, og det var spændende at høre – og måske se – hvad de andre havde fået i julegave. Et år, husker jeg, havde alle fået natkjole (det var som regel

julegaven, for der var ikke som nu mange af dem).

Det store juletræ stod i gymnastiksalen, flot pyntet og med mange lys, og mens det blev tændt, ventede alle spændt udenfor. Lærer Pedersen havde haft hjælp af nogle forældre dagen inden til at pynte. Vi gik rundt om træet i flere kredse med hinanden i hænderne og sang en masse salmer, som vi selvfølgelig kunde udenad, lærer Pedersen gik ale-

ne inde ved træet med en salmebog i hånden. Efter hver salme var det vigtigt at vi gik den anden vej, vendingen kunde der jo gøres en hel del ud af med pjank og pjat. Til sidst dansede vi jul igen og faldt pustende om på bænkene langs væggen, hvor de voksne efterhånden havde sat sig – og så blev der delt poser ud – kræmmerhuse og hjerter fra træet, julelysene blev slukket, det var altid svært at nå de øverste – træet blev sat i et hjørne i al sin nøgenhed – og lidt efter begyndte sanglegene. Der var ingen musik til, kun sang. Alle sang med efter bedste evne. Første nr. var altid »Tyv, ja Tyv« – med alle tre vers – det sidste om paraplyen var vist hjemmelavet – og følte en lille smule frækt, det var i al fald en anden stil. (Da jeg rejste fra min kone, glemte jeg min paraply – den har kostet atten kroner og den var jo god som ny – åh ja). Og alle de andre sange, som vi kendte så godt: »Syv raske piger« – »Tornerose«, »Hr. Oluf, han rider«, som vi fandt kedelig, men lærer Pedersen ville havde den mange gange, nok fordi det er en god melodi, »Den toppede høne« (mon han dog ikke spillede violin til den?), hvor det altid var

5. maj 1945.

svært at finde ud af, hvem i trekanten, der skulle slippe og »gå under«, »Bro, Bro, Brille« – »Syv raske flickor i en ring, falleralla«, måske var der flere endnu.

Vi sang og dansede og hoppede af hjertens lyst, alle kunde være med, de store hjalp de små – det var en glad aften. I pauserne kunde vi glide på gulvet, der var glat af kartoffelmel og skosåler.

Efterhånden trak familierne sig op i skolestuerne hvor maden blev pakket ud – de voksne sad nok mest deroppe, men vi løb til og fra, havde dårlig tid til at spise. Det var en herlig aften. Og en imponerende præstation både sangligt og pædagogisk af lærer Pedersen. Det hele var vel forbi ved 10-tiden.

Nytårsaften mindes jeg som meget fornøjelig, den havde ikke julens højtide og »fromhed« over sig, men var et levn af gamle dages folkelige løssluppenhed og

kådhed. Ikke for det, der var pæn middag om aftenen, jeg husker ikke, der var tradition for bestemte retter, senere i livet fik vi altid kogt torsk, men ikke i min barndom. Juletræet blev tændt senere på aftenen, vi sang nogle salmer, og altid nytårs-salmen »Guds godhed vil vi prise«. Far var så glad for den. Og knallerterne på træet blev trukket. Selvfølgelig var der også aftenkaffe med hjemmebag.

Aftenen igennem havde der lydt skyde-ri udenfor, trampen og løb, men Far var altid meget på vagt for, at ingen skulle komme ind i mejeriet. For det var jo aftenen for nytårsløjer. Som store børn fik vi lov til at rende ude, man traf sammen med andre i flokke, og så gik det derud af i hele sognet. Det gjaldt om at finde ting og sager, der stod udenfor, det kunde være redskaber eller køretøjer, som blev flyttet fra den ene ende af sognet til den anden. Det var altid

spændende at se, hvor tingene var havnet næste morgen. Man kendte jo folk og vidste, hvor man især kunde drille med at lave støj og skyde kanonslag af, eller hvor det var godt at blive »taget« og komme indenfor og blive trakteret med et og andet. Det store nummer var at få fat i kaffekanden hos folk, og så hejse den op i flagstangen. Det kunde også være andre ting, der kom den vej, fx. en havelåge.

Et år var det lykkedes nogle karle at stjæle Mors lagkage, der stod flot pyntet på bryggersbordet parat til at komme på kaffebordet. Det kom der meget grin ud af, der var ingen, der tog anstød. Mor var dog meget bekymret for sin lagkagekniv af sølv, der var fulgt med, men den blev pænt afleveret sammen med fadet, og en seddel med Tak for mad. Tyvene havde siddet oppe på Højager bakke og mæsket sig.

Jeg husker ikke, der nogensinde var tale om hærværk, eller at man på anden måde gik over stregen, det var simpelthen hele sognets muntre aften.

Mere stilfærdigt prøvede vi inden for hjemmets vægge at finde på overraskelser, det var yndet at lægge et eller andet – en stiv skurebørste fx – i sengen under madrassen. Et år var det lykkedes at smugle en hane ind på mejeristens værelse, hvor den vækkede ham med lystige gal tidligt næste morgen.

Højtideligt var det jo alligevel, når vi ønskede hinanden Godt Nytår til lyden af rådhusklokkerne i radioen og lyttede til sangene bagefter. Fik vi et glas vin i den anledning?

Sidste gang juletræet blev tændt var Helligtrekongersaften, hvis det da ikke havde fældet så meget, at det var blevet smidt ud forinden. Så blev det hverdagskolen begyndte altid den 7. januar – men sikken en lang dejlig ferie, vi så havde haft.

Min Far, Ove Rasmussen, var bestyrer fra 1918 til 1946. Min Mor hed Kirstine Aagaard Rasmussen. Vi var 4 børn, Hans, født 1916, Henriette fra 1918, Ruth 1921 og Else, født 1926.

Else Aagaard Antonsen
Gråbrødre Plads 1, lejl. 139
5000 Odense C
Født 1926. Student fra Struer Statsgymnasium 1945 speciallæge i psykiatri, overlæge Psykiatrisk Hospital, Hviding (Ribe) 1964, pens. 1989. Fra maj 2006 bosat i Odense.

Luftkrig i Lybæk

Af Henny Christensen

Søndag den 27. august 1944 var en dejlig sommersøndag med høj klar himmel og solskin. Der stod nyhøstet korn i hobe på markene, køerne lå og tyggede drøv i mid-dagsheden, kvierne i engene ligeledes, de voksne på gårdene tog sig en lur.

Alle vi andre, som ikke ville have mid-dagssovning, var samlet nede ved åen for at bade og for at træffe de andre og være fælles om glæderne og vandpjaske-riet, naboernes sønner, os fra »Nørrevang« undtagen Agnethe. Der har sandsynligvis været nogle hjorddrengene og stik-i-rend piger i skolealderen fra andre dele af sognet eller fra Ringkøbing. Det var en meget brugt ordning, dels fik gårdmandsfamilierne hjælp, og børnenes forældre et tiltrængt pusterum med indbygget tro på, at ungerne fik lært at bruge kræfterne til noget nyttigt i stedet for at slå med søskende og naboens børn.

Som sagt, hele Lybæk-ungdommen var samlet ved åen, der slyngede sig gennem engene og med Sandal Plantage mod nord ret tæt på. Alle Lybækgårdene lå syd for åen og med laderne mod nord.

De fleste af de store børn havde været tidlig oppe for at hjælpe med at få køerne ind og være med til morgenmalkningen, få dem ud i fennen igen, stalden fejlet og ren-gjort. Mælkekusken kom altid et sted mellem kl. 6 og 7, og morgenmælken skulle med samme dag. Det var ikke brugt at ha-

ve køleanlæg dengang.

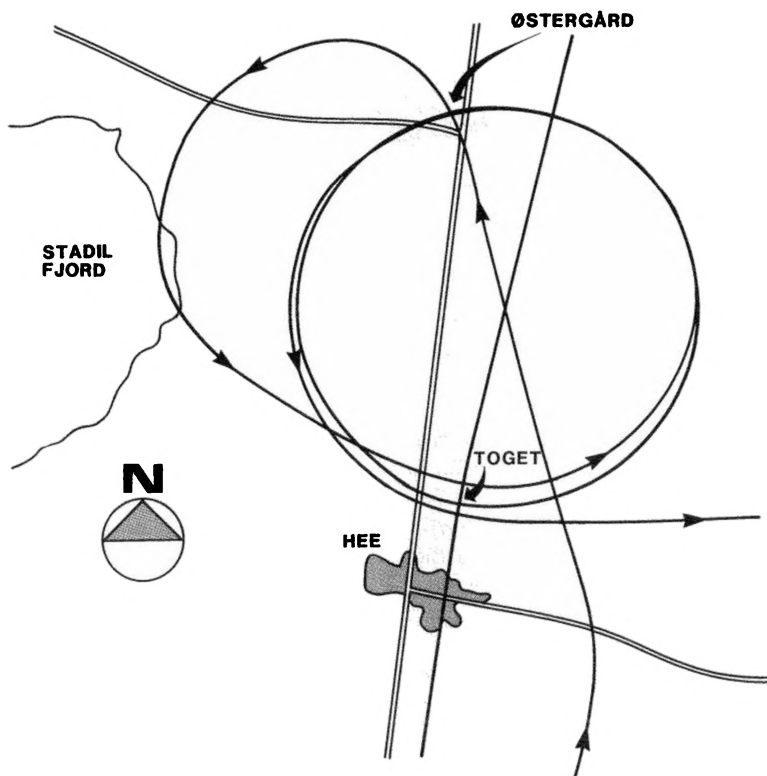
Men nu i middagsstunden var frihedens time kommet – så gik turen til åen; der var vist ingen faste aftaler om at mødes. Det gjorde man bare, sådan havde det altid været.

Vi havde vist alle et stykke sæbe med i et bakelitetui eller pakket ind i et stykke avis-papir. Nu skulle det gøre godt at blive vasket de steder, som var utilgængelige i bryggersets offentlighed og den almindelige færdsel frem og tilbage.

Der var en larm og en råben og skrigen, når der kom en dreng med en sjat vand i hænderne og smed på en pige, der var ved at gøre sig klar til at gå i vandet. Ingen af os havde fået undervisning i svømning, vi svømmede »hundesvømning«, og nogle svømmede om kap. De yngste, som ikke kunne være med i den leg, heppede på deres favorit; sommetider kunne det gå over til slagsmål. Kapestriden blev taget alvorligt.

Lidt senere begyndte vi at kravle på land for at blive lufttørret af en løbetur langs med åen inden høslet. Vi vidste alle, at græsset, der skulle blive til høg, ikke var rart at slå, hvis det var trampet ned. Faren ved det var et forbud mod at være nede ved åen.

Der var nu faldet lidt ro over flokken. Vi lå i klynger og nød at blive gennem-bagt af solen, alt mens snakken gik om stort og

Jagernes angrebsruter nord for Hee. Lybæk ligger sydøst for Hee. Kilde: Luftangreb på Vestjylland, Bent B. Anthonisen og Carsten Petersen. 1986.

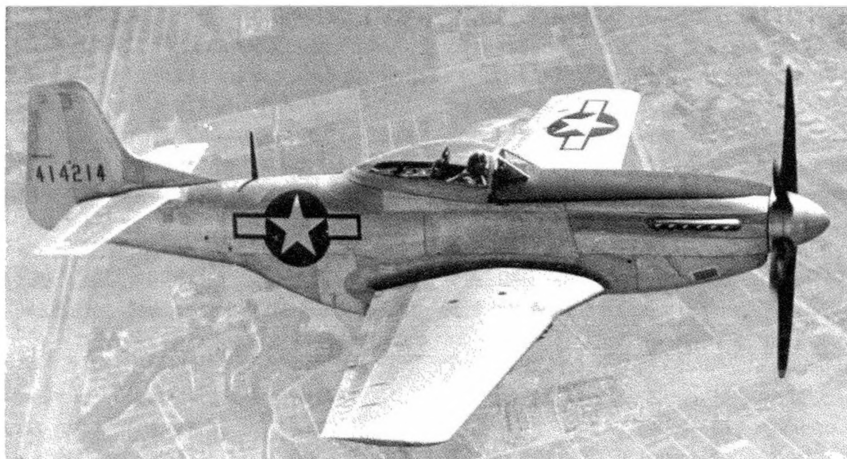
småt og nogle havde fået ild på piben, andre havde reddet sig en cigarstump, deriblandt bror Peder.

Så kom de daglige overflyvninger af engelske bombeflyvere. De kunne ses som små søvlglinsende strimler højt oppe; luften var fuld af en enstonig brummen. Vi gættede på, hvor de skulle hen med deres bomber.

Berlin – Dresden – Hamburg – »Det er da en omvej,« indvendte én, »men det var

måske godt nok, hvis nu alle deres kanoner vendte den anden vej,« tilføjede han, da han så de bedrøvelige stores ansigter. Andre fantasifulde mente, at de skulle til Rusland for at bombe »de røde«. »Er de også røde indeni?« spurgte Bent, yngste i flokken.

Det fik han aldrig noget svar på, for i det samme lød der skud lige i nærheden samtidig med, at der dukkede to fly op over Sandal Plantage. »Hen i grøften!« skreg

Angrebet blev gennemført af amerikanske Mustang-jagere som på billedet.

min bror Arne. Han hev fat i Bent og hen i grøften, der udgjorde skellet mellem vores eng og Anders Jensens.

Vi var ikke alle kommet helt på plads i grøften, førend skudvekslingen blev heftigere, og maskinerne strøg meget lavt hen over engen og plantagen. Motorlarmen og skydningen var øredøvende, Bent gjorde en bevægelse for at komme op for at se lidt, men Arne kendte Bent og vidste, at for Bent kunne enhver given ordre diskuteres eller omstødes med lidt held. »Du bliver liggende med næsen ned i græsset ellers bliver du skudt!« Alvoren i Arnes stemme tålte ingen modsigelse.

Hvor længe vi lå i grøften, og hvor mange maskiner, der var, kan jeg ikke gøre rede for og heller ikke for de tanker, der som en film kørte i hovedet på mig og »var det her slutningen på alting?«

Hjemme sov far og mor middagssøvn endnu, da vi kom hjem og brasede ind i soveværelset og begyndte at snakke i munden på hinanden om flyvemaskiner, tyske

og engelske, og at de sloges og skød efter hinanden - og om grøften vi lå i. Det med at brase ind i soveværelset var ikke nogen normal foreteelse. Det var helligbrøde, men det normale var ude af kraft den søndag.

Mor havde sat sig op i sengen og fået tøj på og gik ud i køkkenet og begyndte at tænde op i komfuret for at lave eftermiddagskaffe og havde døren åben for at følge med i snakken. Far så alvorlig ud; det varede lidt, inden han begyndte at spørge om det, han ikke helt var kommet til klarhed over under dette udbrud af nervøs og usammenhængende snak, hans afkom opvartede med.

Da snakken stilnede af, sagde far med en stemme, som ikke var helt som den plejede at være: »I kunne være blevet skudt alle sammen!« Peder protesterede, men jeg forstod, at far med de ord og den stemme fortalte, at vi var noget værd for ham.

Senere samme søndag meddelte »jungle-trommerne«, at en lastbil med et fodbold-

hold fra Hee var blevet beskudt, og at nogen var døde – og de overlevende kommet på sygehuset – og en ung fodboldspiller i Højmark var blevet skudt, og at toget fra Holstebro til Ringkøbing var hullet som en si, og der også var nogen døde. Et ungt ægtepar. Deres lille datter, som var lagt op i bagagenettet for at sove, overlevede.

Flere dage senere blev den engelske jagerflyver samlet op af tyskerne i Veststadil Fjord og transporteret til stationen i Hee med hest og vogn, og der lagt på en åben togvogn for videre transport. Der stod den i flere dage på et sidespor og ventede på kørejlighed.

Efterhånden som dagene gik, blev togvognens last mindre og mindre; det var en

god souvenir.

Vognmand Ole Jensen i Hee konstaterede, at de lige så godt kunne have kørt det hele om til »Rytterne« med det samme. De var Hee sogns klunsere og originaler.

Mine brødre forsynede sig også med erindringer fra togvognen, hjemkommen med udbyttet fortalte de: »Og så fik vi ...« – »Og så fik vi ...« Søster Agnethe afbrød deres talestrøm og pralier ved at sige: »I kan lige så godt sige *tyvstjålet* – for I fik ingenting – I tog det!«

Note: Som regel opererede det amerikanske flyvevåben om dagen, det britiske RAF om natten.

Henny Christensen
3. generations No-bo. Staby Efterskole 1940.
I lære som dameskrædderinde 1942-46.
Tilskærerkursus i København.
Arbejdet som dameskrædderinde
og tilskærerske i København.
Pensionisttilværelsen begyndte i 1984.
Købte andelsbolig i No og er meget glad
for at være »tilbage til rødderne«

Nogle minder og oplevelser fra én, som var dreng under besættelsen

Af Mogens Holm

Mit hjem lå i Forsum mellem Tarm og Ølgod, hvor mine forældre, Magda og Mads Mogensen, havde en mindre gård. Der er jeg født i 1934.

Vore nærmeste naboer, Thora og Jens Peder Madsen, som far og mor havde et meget godt nabofællesskab med gennem de mange år, boede i Forsum, havde radio, og de fulgte naturligvis med i begivenhedernes gang. Da vi ikke havde radio hjemme, var far enkelte gange deroppe for at høre nyhederne.

BESÆTTELSESDAGEN

Tidlig om morgenen den 9. april 1940 blev vi vækket ved de mange tyske bombeflyvere, der var på vej mod Norge. Min yngre bror og jeg sad i mors og fars senge og så ud af vinduet på de mange fly, som fløj meget lavt.

Ved morgenbordet den dag var der tavshed. Vores karl, som sad med ryggen til vinduet, dukkede sig flere gange, når flyene fløj over gården. Hjemme blev der altid holdt andagt om morgenen, hvilket vi sluttede med at synges en sang fra Anfheldts sangbog. Vi sang dem systematisk sangbogen igennem. Den dag var vi nået frem til nr. 430, som var sangen »Kun en dag et

øjeblik ad gangen«. Min mor har fortalt, at efter de havde sunget den sang, faldt der fred og ro over dem alle, og de kunne gå frimodigt til deres dagværk. Far og karlen skulle den dag køre roer ind; jeg husker, at hestene var så bange og urolige, at de vanskeligt kunne styre dem og igen måtte sætte dem på stald. Siden blev de fortrolige med flyene.

Hjemme havde vi bil før krigen, en højstillet Ford. Så vidt jeg husker var der vist kun tre mere i sognet, som på den tid havde bil. Dagen før 1. maj i 1940, kom der bud fra naboen om, at de i radion havde hørt, at fra midnat var al privat bilkørsel indstillet. Far cyklede hen til købmanden, som var en af de få, der dengang havde telefon, for at ringe hen til mine besteforældre, mors forældre, som boede i Grønfeldt ved Ølgod, og det blev aftalt, at vi skulle køre en tur derhen om aftenen. Det blev vores sidste tur i den bil. For mig og min yngre bror var det altid festdage at komme på besøg hos vores besteforældre i Grønfeldt, men denne aften mindes jeg som en trist aften. Der blev ikke sagt ret meget, alvoren var for stor – hvad ville fremtiden bringe. Senere – først på vinteren i 1940 – blev bilen byttet væk i handel med en mal-

Der arbejdes i roerne ca. 1938.

kemaskine. Det blev en stor lettelse i det daglige arbejde.

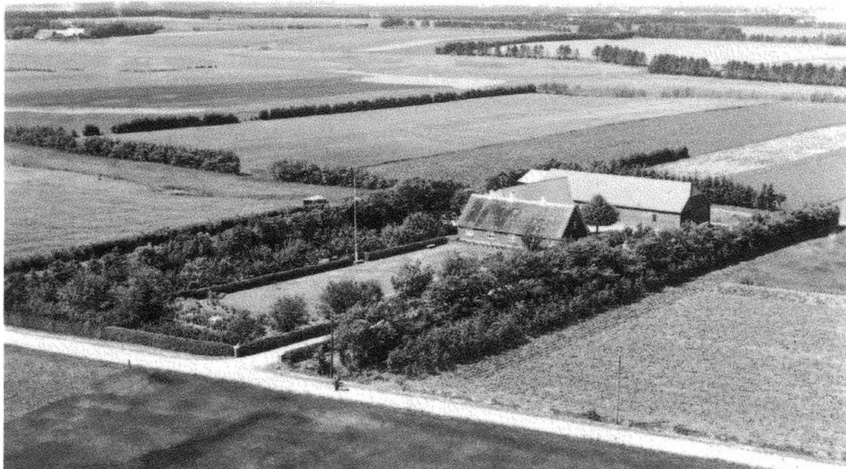
I Forsum var der i 1944 indkvarteret tyske soldater i skolens gymnastiksal. Der var en ret stor skolegård, så vi børn kunne godt lege, selvom soldaterne holdt eksercits ved siden af. En dag, hvor vi legede i frikvarteret, og soldaterne stod til parade, kom der et spand løbske heste med en roevogn hen ad vejen mod skolen. Den tyske kaptajn så hurtigt faren og fik de nysgerrige børn skubbet væk fra vejen. Da hestene var ud for skolen, sprang han ind på den ene hest og hængte sig fast i hovedtøjet og fik dem hurtigt standset. Søren Christensen på gården lige over for skolen, hvis heste det var, kom hurtigt til og takkede kaptajnen for hans modighed.

For mig var denne kaptajn en statelig mand i den pæne uniform og de blankpussede støvler. Han var nok striks – en soldat fik en dag en stropetjur for en forseelse.

Kaptajnen havde også en hund, en boxer. Den var pæn og velplejet. Om middagen blev den fodret med sovs og kartofler, som den fik på en tallerken, imens kaptajnen stod ved siden af.

En morgen, vi kom til skolen, kunne vi mærke på lærer Nielsen, at der var noget, der trykkede ham. Vi sang en morgensalme, og han holdt andagt, som han plejede, så sagde han: »Der bliver ingen undervisning i dag. Vi har tidligt til morgen fået meddelelse om, at min far og bror er blevet taget af tyskerne«. Hans forældre og bror boede dengang i Bølling, nord for Skjern. Lærer Nielsen var dybt rørt over den tunge meddelelse, kunne vi mærke. Vi børn fik en fridag, men hos mange i sognet var tankerne den dag hos lærerfamilien. Dagen efter blev de igen frigivet, men en sådan hændelse fæstede sig i sindet.

I forsamlingshuset, som lå ved siden af skolen ud til vejen mod Tarm, var der og-

Forfatterens sødehjem omkring 1950.

så indkvarteret tyske soldater; her skulle der vises legitimationskort for at komme forbi. En dag, far og min bror skulle til Tarm, havde far glemt sit legitimationskort. Det opdagede han, da han skulle vise den frem. De fik ikke lov til at passere, så de måtte hjem at hente det for at komme forbi. En af soldaterne i forsamlingshuset må have været haveintereseret, for de anlagde en lille pæn have ud til vejen.

EN SOMMER I TJENESTE

HOS MIN FARBROR I VOSTRUP

Jeg var dengang 10 år og skulle hjælpe til med forskelligt, som en 10-års dreng nu kunne. Min farbror, som havde gården, var dengang ugift; min bedstemor boede der stadig, og min faster var husbestyreinde.

En anden farbror, som så på ejendom, var derhjemme en del af tiden og hjalp til. Han dyrkede tobaksplanter, som fik en omhyggelig pleje. Om efteråret blev bla-

dene skåret af og hængt til tørring. Når de var tørre nok, blev de rullet sammen med et sort ekstrakt indeni. Jeg ved ikke, hvad det var for noget, men temmelig stærkt var det. Den sidste proces, som jeg hjalp til med, var at skære disse ruller i langtobak. Det lånte vi brødmaskinen til. Udenlandsk tobak var som så meget andet mangelvare under krigen. Der blev også brændt korn i ovnen, rug og byg. Det var mit arbejde at male det på en lille kaffemølle. Det brændte korn blev brugt til at drøje den sparsomme kaffe med, og dertil noget erstatningskaffe, som hed Richs. Inden i pakkerne var der nogle spændende mærker, som vi samlede på. Der blev også lavet en slags sirup, som var afkog fra sukkerroer.

Nogle år senere fortalte min farbror ved en anledning om en mand, de havde haft boende på gården. Det var sidst i trediveerne. Han udgav sig for at være landmåler, og så blev der ikke talt mere om det.

Karl Uhl, wienerbarn. I lighed med mange andre børn kom han som wienerbarn til Danmark i 1920 hos forfatterens mors forældre i Grønfeldt ved Ølgod. Venskabet blev livslangt. Karl Uhl deltog i 2. verdenskrig, mest på Østfronten. Efter krigens slutning sad 1½ år i russisk krigsfangenskab.

Om dagen opmålte han i sognet og ude ved fjorden. Under krigen havde de i hjemmet en tysk løjnant boende, han boede også i gæsteværelset. Da han var en pæn og høflig mand, var han flere gange inde i stuen om aftenen og hyggede sig sammen med husets folk. Han viste dem billeder af sin familie hjemme i Tyskland. En aften havde han et kort med, som han viste min farbror. Kortet viste hele lokalområdet med veje og hegn indtegnet. For min farbror var der ingen tvivl om, at det havde forbindelse med føromtalte landmåler – at han var udsending fra den tyske værne-magt. Hele vestkysten var udset som om-

råde for invasion fra de allieredes side. Det var tidligt forudset af Hitler, derfor var også landopmålingerne et led i det militære forsvar.

SMÅTRÆK, SOM JEG HUSKER ELLER HAR FÅET FORTALT

Fra Faster sogn, hvor min kone er fra, har hun fortalt lidt fra den tid. Min svigerfar malede noget hvede og rug, hver for sig. Det midterste i en sådan dyng under kværnen var næsten fri for skaller, der lå yderst i dyngen. Han lavede en lille sigte-trommel, som kunne trækkes med et håndsving. Det rensede mel gled ned i en bakke under tromlen, som kunne trækkes ud. Nu havde man en rimelig ren mel, der kunne bruges til bagning. Sigtemel og rugbrød var også rationeret. Han lavede flere af disse tromler til andre.

Min svoger har fortalt, at hos min svigermors søster og mand, Jørgen og Kamille, havde de en deling tyske soldater med deres kaptajn indkvarteret. Soldaterne havde vel ikke så mange opgaver, så der kunne nok engang imellem findes på lidt spas. På gården havde man et lokum udenfor huset, som kaptajnen måtte bruge. Nogle har vel beregnet, hvornår han brugte det. Et par af soldaterne løsnede en dag brædderne på kassen med det resultat, at kaptajnen gik ned på spanden, da han satte sig. Han kom ud godt gal og rød i hovedet. De skyldige fik en velfortjent straf i form af stroppeur og ekstra vagter.

Værre var det en anden gang. Om natten gik der altid soldater på vagt rundt om gården på skift to og to ad gangen. To af dem kunne ikke modstå fristelsen til at skumme noget fløde af sødmælken, som stod i spande uden for stalden. Det blev selvfølgelig opdaget. Dels svandt det i

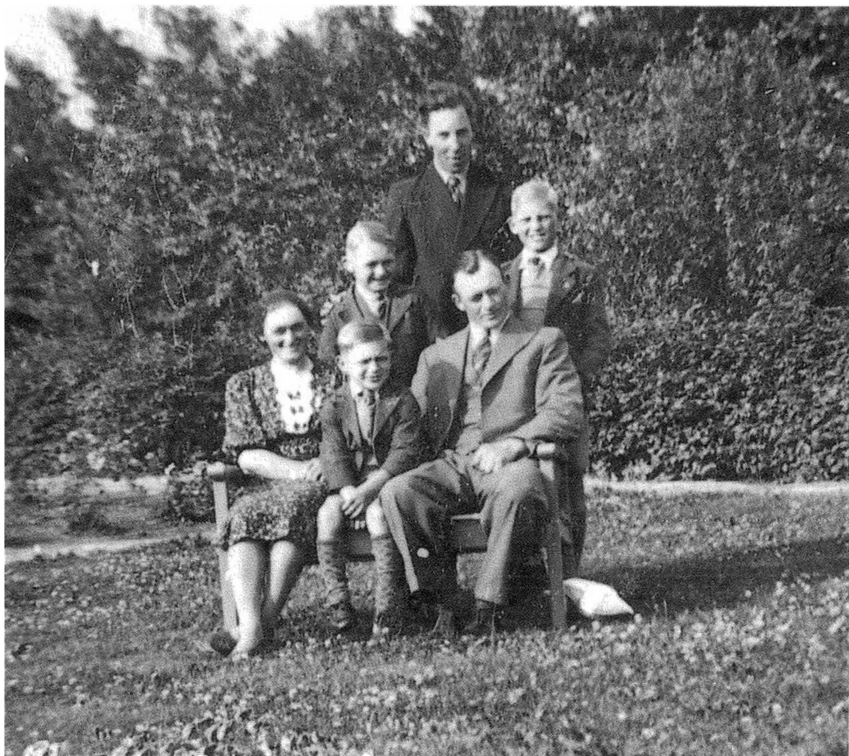
Forfatteren og hans broder på vej til søndagsskole på nye cykler i 1943.

mælken, dels spildtes der noget uden på spanden. Det gentog sig nogle dage; selv om Jørgen og Kamille ikke var glade for at melde det, blev de nødt til det, da det jo også ville mærkes på afregningen. De tiltalte fik en streng straf for tyveriet. De blev dømt til østfronten inde i Rusland, men da gik min kones moster, Kamille, så moderlig i forbøn for de to dømte soldater, at de gik fri for denne straf.

I min mors hjem i Grønfeldt havde de en karl, som var en meget ivrig skakspiller. Han gik flere gange om aftenen hen og spillede skak med de tyske soldater, som var indkvareret på Grønfeldt skole. Også søndag eftermiddag var han undertiden derhenne. Det var min bedstemor nu ikke så glad for. Det kunne nok hænde, at han kom for sent hjem og fodre, når han blev for optaget af et parti skak. Oppe ved tegl-

værket i Harkes, uden for Ølgod, havde de tyske soldater bygget et springbrædt ved lergraven. Så kunne de lave et flot udspring ud i det dybe vand. Det var spændende – at de turde.

En ung mand, Christian Vad fra Ådum, blev i februar 1944 skudt og hårdt såret af den tyske vagt ved jernbaneoverskæringen i Strømmesbøl. Han og hans bror, som tjente i Gyris i Ådum, havde søndag aften været til møde ude i Gundesbøl missionshus og fulgtes ad ud til deres pladser. Christian skulle over banen for at komme til gården, hvor han tjente. Hvorfor der blev skudt på ham, blev vel aldrig helt opklaret, men det har nok været en uerfaren soldat, som har stået på vagt. Da vagterne blev klar over fejltagelsen, slæbte de karlen hen på nabogården og lagde ham i en tom svinesti. Gårdens folk blev vækket ved po-

Familien sammen med feriedreng Svend (yderst til højre) og karlen Chr. Nixgaard (bagved).

styret og blev klar over, at der var noget galt og fik alarmeret læge og ambulance. Christian Vad blev meget medtaget ført til Tarm sygehus. Trods hårdt såret overlevede han og blev igen arbejdsdygtig. Denne hændelse blev der talt en del om. Krigens alvor kom ligesom tættere på.

TRÆK DERHJEMMEFRA UNDER BESÆTTELSEN OG LIGE EFTER KRIGEN

Ved aften den 16. april 1941 kom min farbror fra Vostrup cyklende hjem. Han havde været i Skjern. Det var den dag, Skjern

Svineslagteri blev bombet af engelske flyvere. En blev dræbt og flere såret. Jeg ved ikke, om min farbror var i byen under selve bombningen, men han havde vel set slagteriet efter bombningen og hørt om det. Jeg husker, han fortalte om det derhjemme, og at far og mor ville, at han skulle blive hos dem natten over, men han ville hjem til sin gård. Far tog da »den gamle bog«, Bibelen, og læste et stykke og befalede os alle i Guds hånd, særlig min farbror. Det var en mørk og ensom vej ud forbi Varisbølgård, over heden hjem til Vostrup.

Vores karl, som tjente derhjemme, da vi blev besat af tyskerne, blev taget til C.B. (civilberedskabet). Jeg beundrede hans fine uniform og den blanke hjelm, han bar. Han cyklede nogle bestemte dage ind til Tarm. Han skulle så tilbringe en del af natten i kirketårnet på Tarm kirke for at holde udkig. Da han var en god sanger og gerne ville synge, sad han ofte på disse vagter og sang. Jeg har ladet mig fortælle, at flere stod stille og lyttede til hans sang. Hjemme havde vi en feriedreng, som hed Svend. Han var københavner. Det var altid spændende, når han kom. Vi legede godt sammen, og han hjalp til ved arbejdet. Hans far var vaskeriejer og sad vist ret godt i det. Der kom gerne en pakke til jul med gode sager, som var vanskelige at skaffe under krigen. Særlig husker jeg, at der var en stor pose god tobak med, og da far ikke røg, var der mange, som fik fornøjelsen af at få en god pipe tobak, når de kom på besøg.

Der kom også en dame i mit hjem. Hun var fra København, fru Rasmussen, som hun altid hed, var en meget myndig og markant dame. Vi skulle tiltale hende med De. En dag ved middagsbordet spurgte hun, om hun ikke kunne få vand til middagsmaden. Vores tjenestepige var da hurtigt ude i køkkenet og hentede en kop vand. Damens kommentar var, om vi troede hun drak vand af en kop. Pigen hentede så et glas med vand til hende. Når jeg her nævner hende, er det fordi, hun hjalp flere jødedrengene under krigen. Nogle fik hun til Sverige, andre skjulte hun. Hun fortalte engang, at Gestapo kom for at ransage hendes bolig. Der stod én på hver side af hende med en ladt revolver presset ind i siden på hende, men hun røbede ingenting. Efter krigen havde vi i en periode to jødedrengene derhjemme. Den ene havde

fru Rasmusen reddet fra tyskerne, den anden, som var 16 år, blev taget af tyskerne og sendt i koncentrationslejr i Teresienstat. Det gjorde indtryk på mig, når han fortalte dernede fra. Han fortalte blandt andet om to mænd. Den enes daglige arbejde var at brække guldtænderne af de døde, som lå uden for barakkerne. Den andens daglige arbejde var at bære ligene hen til ovnen, hvor de blev brændt.

I forsommeren 1945 havde vi i ca. 14 dage nogle ungarere indkvarteret derhjemme. De lå i laden, hvor også deres heste stod. De var kommet herop som tyske krigsfanger. Selvom det nok var illegalt, havde de stadig nogle våben. En aften muntrede de sig med at skyde til måls omme bag laden mod en blikplade. Hestene i laden blev tossede, og en rev sig løs og løb ud. Om dagen kørte de i deres vogne til Ådum, hvor der var et feltkøkken i skolen. I en periode fik de dagligt en spand sødmælk hjemmefra. Jeg ved ikke, om far fik penge for det. Det var to mænd, som hentede mælken og gik med spanden mellem sig. De havde en tom spand med retur. Den var nu ikke særlig rar for vores tjenestepige at rengøre. For nylig talte jeg med vores karl, som dengang tjente derhjemme, Thomas Kousgård, som nu bor i Skjern. Han huskede godt ungarerne. En søndag, hvor to af dem gik derhjemme, havde mor dem inde til kaffe. De viste os nogle billeder af deres familier hjemme i Ungarn. De gav os også deres hjemadreser.

Den 4. maj i 1945 var far også oppe hos naboens for at høre radio, og frihedsbudskabet lød. Han kom glad hjem med den gode nyhed. Det var en underlig tanke – ingen mørklægning mere. Det var som et åg var taget væk.

Den 5. maj om aftenen cyklede jeg sammen med far og vores karl, Thomas Kousgård, til Tarm. Jeg mindes endnu den særlige stemning, der var mellem de mange mennesker. Overalt var der pyntet med flag og lys i vinduerne. I kirken, som var fyldt, blev der holdt takkegudstjeneste.

Min kone, som er ældre end mig, husker, at de om aftenen den 4. maj var til ungdomsmøde hos min faster og onkel, Maren og Søren Vestergård i Astrup. Efter mødet stod de unge uden for gården og talte sammen. Ingen havde ligesom travlt med at komme hjem. Lidt efter kom min onkel ud og fortalte, at han lige havde hørt i radioen, at tyskerne havde kapituleret, og vi igen var et frit folk. Det var med glæde

og stemning i sindet, de unge den aften cyklede hjem fra ungdomsmødet.

Når jeg har beskæftiget mig med disse minder, tænker jeg også på sangen »En lærke letted«.

Den skrev Mads Nielsen om befrielsen. Vi lærte den i skolen, skrev den af og satte den bag i vores sangbøger.

*En lærke letted og tusind fulgte,
og straks var luften et væld af sang.
De tusind tårne tog til at tone,
så landet fyldtes af klokkers klang,
og byer blomstred i rødt og hvidt,
og det var forår og Danmark frit,
ja, Danmark frit.*

Mogens Holm
f. 1934 i Forsum
Korsvej 15,
6880 Tarm

Dreng under krigen

Af Holger Jensen

Min beretning begynder i Skjern (6 år).

Den 9. april 1940 om morgenen skulle min mor og jeg til Stauning. Mor skulle hjælpe min moster med at tapetsere stuen.

Kort tid efter vi var kommet, og der var gjort forberedelse til tapetseringen, kom de første sorte flyvemaskiner. Flyverne kom meget lavt, og der kom rigtig mange af dem. Jeg kunne fornemme, at min mor og moster var meget ængstelige; hvad kunne det dog være? Vi skal huske, at alle ikke havde radio. Mor og moster Klara talte om der mon var krig. De mente, at hvis der var udbrudt krig, ville der blive ringet med kirkeklokkerne. Det kunne man i hvert fald ikke høre, men flyene fløj stadig meget tæt. Hen på formiddagen kom onkel Johannes hjem fra arbejde for at fortælle, at vi var blevet besat af tyskerne. Det havde han hørt i radioen, hvor han arbejdede.

Efter den meddelelse tog vi hurtigt af sted og cyklede mod Skjern. Vi boede på Marupvej lige over for vindmøllen. For at kunne komme hjem skulle vi passere Bredgade, som også var hovedvej 11. Det var ikke let at komme over gaden, for der var en stadig strøm af tyske køretøjer, som hastede mod nord, men omsider slap vi over.

Vi havde radio, så det første min mor foretog sig var at få lukket op for nyhederne med meddelelserne. Jeg spurgte om jeg måtte tage om til Bredgade, det kunne der

aldrig blive tale om, du bliver hjemme, blev der sagt.

Det havde været en meget bevæget dag, selv om man kun var 6½ år kunne jeg jo tydelig fornemme en meget bekymret stemning fra de voksne.

Den 10. april gik jeg som sædvanlig ned for at lege. Min kammerat Svenne og jeg gik om til viadukten, som gik over Videbæk-Skjern jernbanen og Skjern-Ringkøbing banen. Svenne og jeg og mange andre børn lå på viaduktskrånningen og så på de tyske militærkøretøjer som i en stadig strøm hastede mod nord. Det var jo meget spændende at se alle de forskellige køretøjer. Der var lastvogne, mandskabsvogne, og mange af disse vogne havde en kanon spændt efter. Nogen dramatik var der også. Mens vi lå og så på var der en mindre lastvogn, der pludselig standsede, en motorcykel kørte bag ind i bilen og væltede. To mand sprang ud af bilen og smed motorcyklen og derefter soldaten op bag i bilen og kørte, alt dette skete i løbet af ingen tid. Det gjorde et stort indtryk på os. Der blev fortalt, at der længere nede i midtbyen var en dame, der gjorde heil tegn ud mod køretøjerne. En motorcykel kørte ud af konvojen, og motorcykelsoldaten brækkede hendes arm ved at slå hende med geværet på den fremstrakte arm. Dette morede byens borgere. Der var ikke mange, der havde ondt af hende. Jeg vil ik-

Skjern Vindmølle.

ke undlade at fortælle, at min mor var meget vred, da jeg ud på eftermiddagen kom hjem. Hun havde været ude at lede efter mig. Jeg fik en ordentlig skæld ud, det var så endt med det.

Skjerns bybillede blev meget hurtig ændret som følge af besættelsen. Teknisk skole og Luthersk Missionshus blev beslaglagt til soldater, og der blev flaget med hagekorsflag. Der var hele tiden soldater at se, enten i kolonner som marcherede og sang, engang imellem med musik foran. De var naturligvis også enkeltvis på indkøb m.m. Dagligdagen forandrede sig hurtig med mange forskellige rationeringer af fødevarer, men også mange andre ting var rationerede eller blev meget begrænset i udbud, for eksempel, tobak, tøj, brændsel, cykler

m. tilbehør, olie, petroleum og meget andet. Min far var maskinsmed af uddannelse. Han var også chauffør for en lillebilvognmand, chaufførjobbet var nok mest i fritiden. Jeg kan huske han engang imellem var arbejdsløs fra sin arbejdsplads hos sin far, min bedstefar Smedemester Jensen i Østergade. Min mor havde mange forskellige gøremål. Hun var rengøringskone, var engang imellem kogekone. I sensommeren hjalp hun med at samle kartofler hos landmændene i nærheden af byen. Hun var en meget flittig kvinde, som havde mange flere gøremål.

Vi boede i en lejlighed på Marupvej lige over for Vindmøllen. Det var et godt sted at bo, ikke langt fra centrum og tæt på Skjern byskole og mod nord ud til åbent

land. Selv om vi var besat af tyskerne og var i en slags krigssituation, medførte det nogle oplevelser, som ellers ikke ville have fundet sted. Det skete, at spærreballoner i England rev sig løs. Når så vindretningen passede, fik vi disse ind over landet. Det var ikke rart, for de slæbte ofte med den wire, de havde været fastgjort med. Wiren ødelagde el- og telefonledninger og kunne også vikles om træer eller el- og telefonmaster. Dette skete lige uden for byen. Da blev der pludselig en vældig aktivitet af tyskerne, som rykkede ud med en lille kanon og andet skyts; ballonen skulle skydes ned. Der blev skudt i meget lang tid, ballonen blev stående. Efterhånden havde begivenheden samlet mange tilskuere, pludselig satte spærreballonen sig igen i drift, enten blev trossen skudt, over eller også havde den løsnet sig igen. De, der så på, morede sig højt og kom med hånlige bemærkninger om tyskernes skydefærdigheder. Når tyskerne skød en spærreballon ned, var det attraktivt at bjærge sig et stykke stof af ballonen, som anvendtes til regntøj. Jeg har set mælkekuske og andre med udejob i sådan en dragt. Efterhånden, som besættelsen skred frem, blev man trods alt lidt fortrolig med forholdene. Det gav vi børnen større frihed til at bevæge os rundt i byen. På viadukten over jernbanerne Skjern-Ringkøbing og Skjern-Videbæk var der en kanonstilling, som var bemandet hele tiden.

Vi drenge opsøgte disse soldater; de var glade for at tale med os. De viste os billeder fra Tyskland af deres huse og af deres familie, nogle af dem havde børn på samme alder som os. Det var meget spændende at opholde sig hos dem. De viste os, hvordan kanonen fungerede. Vi drenge lagde mærke til, at når soldaterne marche-

rede gennem byen uden udrustning, skulle de i biografen. Vi fandt ud af, at hvis vi skyndte os til biografen før soldaterne og spurgte, om vi måtte komme med ind, fik vi næsten altid lov dertil. Det var altid propagandafilm, der viste, hvor godt det stod til for tyskerne ved fronten. Dette fik også en ende. Efter en af biografturene spurgte mor, hvor jeg havde været. Jeg fortalte, at jeg havde leget med Svenne. Hvad har du mere lavet, blev jeg spurgt. Jeg kunne nok ane, noget ikke var, som det skulle være. Det var en dame, som mor kendte, der havde set os gå med tyskerne ind i biografen. Jeg måtte love ikke at gå i biografen med tyskerne mere. Det var afslutningen på flere gratis biografbesøg sammen med tyskerne; det var ellers spændende at se alt krigsmateriellet i anvendelse.

Eftersom det næsten var umuligt at få benzin til køretøjerne, så man flere og flere busser, lastvogne og taxaer med gasgeneratorer. Disse køretøjer skulle bruge en stor mængde generatorbrænde; det skulle helst være løvtræ savet og kløvet til brænde i størrelse ca. 8 x 8 cm. Store grankogler kunne også bruges. Min morbror, der boede i Hanning, havde masser af store løvtræer, som blev fældet til generatorbrænde. Det gav ham en god ekstra indtægt. Min moster, min mor og jeg cyklede til plantagerne i Dejbjerg og samlede grankogler i sække. Jeg tror nok, at aftageren af koglerne i forvejen havde leveret sækkene. Jeg synes, det var dejlig at være i plantagen; vi havde selvfølgelig madpakker med. Når indsamlingen var afsluttet, det kunne godt tage mange dage, kom manden, der skulle have koglerne og hentede dem. En anden ting, man kom til at mangle, var piassava til at binde koste og karskrubber af. Erstatningen for piassavaen var revlingeris.

Revlingerne blev også plukket i plantagerne; de skulle være så lange som muligt. Jeg kan huske, at de revlinge, som groede på åben hede, var alt for korte, men i skovbrynene var de bedst. De blev samlet i bundter på ca. 30 cm i diameter og omkring 100-120 cm lange. Hvad indtjeningen var, ved jeg ikke. Med tekstilrationeringen blev hør avlet mere og mere. Hør gror bedst på mager og fugtig jord. I Herdby på vejen fra Skjern til Lønborg er der velegnet jord til dyrkning af hør. Mor og nogle andre damer havde fået jobbet med at ruske hør, man kaldte det nok sådan fordi hørren blev rykket op med rod. Jord og sand blev rystet af, og derefter blev det samlet og bundet i små neg, disse blev så sat op til tørring. Det var meget hårdt arbejde sådan at gå krumbøjet hele dagen. Det var rart at besøge mor og de andre om eftermiddagen og få en kop saftvand og et stykke brød til.

Som tidligere nævnt hjalp mor en kokekone med madlavning til konfirmation og andre fester i hjemmene. Jeg var engang imellem ked af at være alene hjemme, for festerne var jo tit om søndagen. Mine forældre røg begge cigaretter, men rationerne slog ikke til. Hos tobakshandlerne kunne man være heldig at købe tobak, tit var man nødt til at købe en pibe af bøgetræ for at få tobakken. Til tider var det også svært at købe cigaretpapir. Cigarettskodderne gemte man og røg dem i pibe. Når det rigtig var et problem at få fat i rygelse, og de var enorm trøtte af hvidkløver og kirsebærblade, skulle min fætter Lyder og jeg om at handle med tyskerne. Det var sådan, at et smørmærke blev handlet til ti cigaretter. Når vi kom hjem efter en vellykket handel, var der igen glæde hos de rygehængende. På cigaretterne kunne man næsten

se, hvor tyskeres besiddelser og fronter var, ved at der var både tyrkiske, græske og russiske på markedet.

Vi lagde mærke til, hvad tyskerne brugte smørret til, som de købte for de smørmærker, de handlede sig til. De skar et franskbrød igennem på langs og smurte smørret på brødet, hældte derefter sukker på, derpå lagde de brødet sammen og lagde det mellem to brædder og stod op på brædderne, til brødet var helt fladt; derefter spiste de det ved at bide ind fra enden. I mælkeforretningen kunne der købes flødeskum i litermål, det var noget soldaterne gerne ville have, de var der ofte, det så vi, når vi havde ærinde i forretningen.

Nu, da jeg er ved at skrive om mad, kan det være passende at fortælle om, hvordan jeg oplevede føden i byen de første krigsår. I Skjern var der et svineslagteri, hvor der var butik. En gang imellem kom der en trommeslager gående på gaden og annoncerede, hvad man kunne købe på svineslagteriets udsalg. Det var helt festligt, når trommeslager Wagner råbte, at i dag fås ben, nøgleben til den og den pris, for i næste øjeblik at råbe, at i dag fås »nøgne dameben« kl. det og det. På Marupvej var der en gartner, som hed Kramer. Her købte vi gulerødder, porrer og andre grønsager. Kartoffler købte vi hos landmændene. Kød og flæsk kunne vi købe hos slagter og svineslagteri, man kunne ikke få hvad som helst, tyskerne aftog næsten alt. Jeg kan huske, vi fik tit sådan noget som lever, hjerter, hestekød, stegeben og kogebein. Engang imellem fik vi flæskesteg, fjerkræ fik vi også, noget af det sidstnævnte tror jeg nok man købte privat på en eller anden illegal måde. Stort set led vi ingen nød med hensyn til at få noget at spise. Der var naturligvis mange begrænsninger, som en

krig medfører på handelsområdet landene imellem. Sydfrugter fik vi ingen af, bortset fra julen 1942, da fik vi nogle få blodappelsiner. Ellers må vi nok sige, at de voksne var gode til at fremstille erstatningsprodukter. Det var helt morsomt og hyggeligt, når mor og en nabokone gik sammen om for eksempel at lave kartoffelmel. Man rev kartoflerne på råkostjern og udvandede dem. Da bundfældede kartoffelmelet, hvorefter det blev tørret. Det kunne ske, at vi manglede smør, så kærnedede vi det selv ved at ryste fløde i en 1 liter mælkeflaske. Man havde ca. ½ liter fløde i flasken og rystede flasken, indtil fløden skilte til smør og kærnemælk. Derefter æltes smørret for at få vandet ud af det, derefter blev der iblandet salt. Hvor man fik fløden fra, ved jeg ikke; måske købtes det hos en landmand.

Mange brugsting var meget svære at købe. Cykler og cykeldele, især dæk og slanger var meget svære at få fat på. Derfor var cykeltyveri hverdagskost. Cykelskrælning var også hverdagskost. Det var, når tyve stjal dæk og slanger eller hjulene. De tyske soldater havde naturligvis også cykler. Når de skulle forlade deres cykel, tog de styret af, det synes vi børn så mærkeligt ud, at de gik rundt med et cykelstyr i hånden eller under armen.

I 1941 fik jeg en cykel i julegave, min far havde købt en cykelstel, som var lidt for stort til mig. Da han var smed, kunne han selv tilvirke stellet, så det passede til mig. Jeg var meget stolt og glad for min nye cykel. Efter nogen tid blev dækkene så slidte, at de ikke længere kunne lappes sammen. Jeg havde en morbror, som var en meget snild og kreativ mand. Han arbejdede på mejeriet i Rækker Mølle. Han fik en kasseret dampslange af mejeribestyre-

ren. På en eller anden måde monterede min morbror slangen på mine cykelhjul, så var jeg godt kørende igen og kunne heller ikke punktere. Cyklen var meget vigtig under krigen, for mange var det stort set det eneste transportmiddel.

Da vi blev lidt ældre, blev vi også lidt mere nationalbeviste. Vi havde antipati over for tyskerne. Når vi legede krig, ville vi helst ikke være tyskere. Ved opdeling til leg var det bedst at være englændere eller amerikanere, det kunne gå an at være russer. Det blev moderne at få sin mor til at hække en Royal Air Force-hue. Det var en hue hæklet i tre ringe, blå, hvidt og rødt, som lignede det runde mærke på flyene. Min fætter og jeg fulgtes ad på fortorvet i Bredgade, hver med vores nye hue. Pludselig fik min fætter en knaldende lussing bagfra! Det var en tysk officer, der var blevet godt sur på vores provokation. Vi løb alt, hvad remmer og tøj kunne holde; min fætter mistede sin hue, men hans mor hækledede en ny til ham.

Der var også et Christian den 10. emblem, én var til knaphul, beregnet til mænd og én med nål og kæder til piger. Jeg synes, de var meget kønne; det var Dannebrog med et bogstav C inde i midten af korset, inde i C'et var der romertal 10.

Hverdagen under krigen kunne ikke undgå at blive præget af nogle mere eller mindre voldsomme begivenheder. En af disse var bombningen af Skjern Svineslagteri. En engelsk bombeflyver kom ind over Skjern by og kredsede rundt i meget lav højde flere gange. Den fløj så lav, at vi kunne se besætningsmedlemmer i cockpittet; pludselig gav det en kæmpeeksplosion. Vi blev skrækslagne, men løb alligevel hen til slagteriet, da vi jo boede lige i nærheden. Der var allerede afspærret, da vi ankom.

Sådan så en del af Skjern Svineslagteri ud efter bombardementet 16. april 1941.

Man kunne se tagspær stritte op i luften, og der kom en masse røg ud af døre og vinduer. Det viste sig så senere, at det, vi troede var røg, var damp fra overrevne damp-rør. Der var også mennesker, der blev dræbte, og andre blev sårede. Der var meget kørsel af ambulancer og andre køretøjer, både af Falck og tyske militærvogne. Denne voldsomme begivenhed gjorde stort indtryk og bekymring, nok mest for de voksne, som talte meget om det. Efterfølgende kunne vi børn i lang tid efter finde bombesplinter rundt omkring i byen. Der blev fundet splinter så langt væk som i anlægget ca. 1 km fra eksplosionsstedet.

Tyskerne havde mange øvelsesområder; ét af de store var Dejbjerg hede; der blev vi meget belært om, at her måtte vi ikke komme. Min fætter lånte sin mors cykel og

kørte alligevel til Dejbjerg og kom hjem med cykelkurven fyldt med granater, som man kaldte »gåseæg«. Hans far blev både skrækslagen og meget vred. Lyder blev omgående sendt om i byen til tyskerne med granaterne. Tyskerne blev næsten lige så bange som hans far. Han måtte naturligvis forklare, hvor han havde dem fra og fik en vældig balle. Jeg kan huske, man talte om, hvis de var eksploderet, havde man aldrig fundet Lyder igen.

På byskolens sportsplads havde tyskerne også øvelsesplads. Der var vi tit, når der var øvelse. Vi fik lov til at være ved én side af pladsen. Det var spændende at se på. Soldaterne gravede løbe- og skyttegrave. Der blev anbragt dukker, som de så skulle stikke med geværer med bajonetter. Der blev også skudt med løst krudt, det vil si-

ge, at der var træprojektiler i stedet for metal. Når tyskerne var gået, samlede vi patronhylstre, og man kunne finde næsten hele røde træprojektiler; der kunne også være hele patroner. Når vi havde mange af dem, tog vi projektilerne af dem og hældte krudtet ud i en lang stribe på jorden og tændte det. Det var en spændende leg, som vore forældre jo naturligvis ikke vidste noget om. Når vi kom i besiddelse af rigtige patroner, tog vi projektilerne af og smeltede blyet ud.

I Skjern var der en virksomhed, der lavede pile og buer. Der kunne man købe pile, som vi så selv lavede færdig med styrefjer og de fundne projektiler. Disse var bedre end dem, vi kunne købe og meget billigere.

EN FERIEOPLLEVELSE

Det blev aftalt, jeg skulle på sommerferie i Esbjerg. Jeg skulle rejse med tog fra Skjern og ville blive afhentet på Esbjerg banegård. Det var spændende at skulle rejse alene. Jeg var nok også lidt ængstelig for, om min bedstefar var på banegården, når jeg kom. Alt gik naturligvis som aftalt og planlagt. Det var spændende og anderledes i Esbjerg; der var meget mere tysk militær end i Skjern, men Esbjerg er jo en storby og en stor havneby. En nat blev jeg vækket af min bedstefar; der var luftalarm. I stedet for at gå i beskyttelsesrum så vi ud af vinduerne på et fantastisk sceneri. Lyskasterne fejede ustandselig hen over himlen. Pludselig fangede én af lyskasterne et fly. Tyskerne skød og skød med deres anti-luftsskyts og ramte også flyet, som styrtede i havet. Jeg kan huske, at denne oplevelse gjorde stort indtryk på både min bedstefar og jeg.

Sidst i 1943 skete der det forfærdelige, at

mine forældre blev skilt. Det var ikke så almindelig dengang som nu om dage. Min mor og jeg flyttede til Dejbjerg kommune. Sognedelen er nok Marup, lidt nord for Skjern. Min mor blev husbestyrerinde for en landmand på en lille gård. Gårdejereren var mælkekusk. En karl på gården var en ung mand, som var søn af en tidligere husbestyrerinde, som døde, medens hun var på gården. Den unge mand fik jeg meget med at gøre i den tid, vi var der. Han var nok omkring 18 år. Jeg så meget op til ham, han var meget god ved mig, som en kammerat. Han tog mig med på jagt, det var meget spændende for en 10 års dreng at være med på både agerjagt og engjagt. Gæner å var ikke langt fra gården. Det, jeg husker bedst fra engjagten, var, hvor svært det var at skyde bekkasin; de har en meget speciel flugt, de flyver i zik-zak langs jorden for derefter at stige lodret op i luften. I dette øjeblik skal der skydes, men det er langt fra hver gang, der er gevinst. Det var en stor forandring at flytte fra Skjern by skole til en lille landskole, som hed Lyager skole. Det var en lille 2. klasses skole. Førstelæreren hed Bendixen. Læreren, som havde 2. klasse, hed Frk. Rasmussen; det var min klasselærer. Jeg syntes, hun var meget skrap; der skulle ikke megen forseelse til, før der fulgte en afstraffelse, som gik ud på, at hun tog én om håndledet, så håndfladen var opad, derpå slog hun ned i håndfladen med en lineal; det gjorde nederdrægtig ondt.

Bendixen var en utrolig rar mand. Vi havde ham til naturhistorie, som det hed dengang. Undervisningen foregik tit ved, at vi gik en tur i naturen, hvor vi botaniserede. Skolen lå tæt ved Dejbjerg hede og plantage, så der var masse af naturoplevelser. På én af vore gåture lå der en hugorm

på vejen. Bendixen slog den ihjel med sin stok, hvorefter han tog den med hjem til skolen, hugormen kom i et glas med sprit. Bendixen var også biavler; det kunne ske, at vi børn hjalp ham med at fodre bierne, og som belønning fik vi en lille håndfuld bisukker. Det smagte dejligt, vi havde jo rationering.

En af de store drenge havde en dag en æske med i skole, som han havde fundet på heden, hvor tyskerne havde øvelsesområde. Æsken var på størrelse med en cigar-æske; i den lå der en cylinderformet beholder på ca. 25 mm i diameter. Han kastede den ud på legepladsen, hvor den eksploderede med et kæmpe drøn. Nogle ruder gik itu. I jorden var der et hul på ca. 40 cm i diameter og 20 cm dyb. Bendixen kom løbende ud og var meget ophidset og skrækslagen. Heldigvis kom ingen af os noget til. Vi blev alle kaldt ind i en klasse. Bendixen var tydelig chokeret over hændelsen, han skældte naturligvis ud og formanede os til at lade ting ligge, som vi ikke vidste, hvad var. På landet var dagligdagen anderledes end i byen. Der var ikke mange soldater at se. Man kunne naturligvis høre dem skyde i deres øvelsesområder både i Dejbjerg og Borris. I Borris var der et par tyske fly, som med mellemrum overfløj området. De havde øgenavnene »Gamle Maren« og »Sølle Søren«. Overflyvning af allierede bombeflyvere på vej til Tyskland blev oftere og oftere. En klar dag kunne man se den ene formation efter den anden flyve mod syd. Når der var rigtig mange, kunne man fornemme, at hele luften dirrede af motorstøj. Det kunne ske, at vi en morgen kunne finde en hel mængde aluminiumsfoliestrimler; de lå ud over markerne. Jeg har hørt eller læst, at disse strimler blev smidt ud for at distrahere ra-

dar og pejleapparater. Skulle vi til Skjern for at handle eller på besøg, blev vi en gang imellem stoppet af tyske vagter. Min mor skulle vise legitimationskort, det var et kort med navn og fotografi, næsten som et kørekort at se på.

På et landbrug var man selvforsynende med de fleste fødevarer som fjerkræ, svinnekød fra saltkar, mælk og grønsager. En engelsk bombeflyver var en nat styrtet ned vest for Alkjærsgig teglværk. Villy tog mig på cyklen, vi ville prøve, om vi kunne komme hen at se den. Da vi kom til stedet, var der selvfølgelig tyske vagter ved vraget. Vi kunne alligevel komme meget nær til vragesterne, som lå noget spredt. Villy ville have et stykke dæk fra én af landingshjulene. Da vagterne vendte ryggen til, skyndte han sig at skære i dækket. Jeg var lidt ængstelig for, om soldaterne havde set, at han tog noget. Vi fik da endelig et stykke godt gummi i cykelkurven; det skulle bruges til at slå under træskoene, da selv dette var umuligt at købe.

Min mor havde fundet sig en kæreste, og de købte et hus i Velling. Et lille kønt hus, som hed »Klapbro«. Vi flyttede dertil i november 1944.

Jeg skulle da i en ny skole igen. Det var Vesttarp skole, som nu er Vestjyllands Højskole. Vesttarp skole var en 3 kl. skole, som selvfølgelig var under den vestjydske skoleordning. Det vil sige, man om sommeren gik i skole én formiddag om ugen, i Velling var det om torsdagen. Om vinteren gik vi meget i skole for at nå samme timeantal, som skoler med andre ordninger. Den omtalte skoleform var nok lavet for, at børnene kunne hjælpe til hjemme på gårdene. De, der var fra andre hverv, kunne komme ud at tjene.

Krigen var nu et halvt år fra afslutning-

gen, uden at vi jo kunne vide det. Velling er delt af jernbanen. Det gjorde, at jeg oplevede krigen på en tredje måde. Banen var under konstant bevogtning og patruljering af tyske soldater. Soldaterne gik så tæt at de kunne se hinanden. Da vi kom til Velling, var disse soldater ældre personer. Vi hørte voksne tale om, det nok var nogle fra besatte lande. Når vi børn passerede banen, vinkede de tit. De så ud som om de skulle have tiden til at gå. Først på vinteren skiftede det totalt. Da blev det meget unge soldater; det lignede mest nogle store drenge. Vi oplevede da også, hvor nervøse de var ved, at de gik og skød til måls efter alt muligt. Foreksempel skød de over på gården Rydbjergs tag. Peter Møller, som ejede Rydbjerg, ringede til en kommandant i Ringkøbing og klagede over episoden. Emil Knudsen, som boede i vogerhuset ved Røde Bro, fortalte, at tyskerne skød efter signalklokken, der stod helt tæt ved huset. De, der boede i den vestlige del af sognet, så også soldaterne skyde efter svanerne på fjorden. Det har været forfærdeligt farlig, det vil jo sige, at de har skudt over landevejen. Vi blev også advaret mod at gå over banen, hvor der ikke var led eller viadukt. Soldaterne kom en gang imellem for at tigge lidt mad. De gik også i gårdenes høsehuse og stjal æg. Peder Toft, som havde gården »Bostoft«, oplevede, at nogle soldater kom og ville have æg kogt. Han var ikke i tvivl om, de var stjålet hos en nabo, for der var glasæg imellem.

Der var mange områder, hvor der kunne mærkes en ændring af krigen. Folk i almindelighed talte om, hvornår krigen sluttede. Engelsk radio underrettede om krigssituationen på en anden måde end Danmarks Radio. Knaphed på tøj blev

meget mærkbar. Der var noget tøj, der hed cell-uld, det var ikke til at holde i form, det var ikke særlig pænt. Det gamle tøj, folk havde, var allerede syet om, men med flid og opfindsomhed fra vore mødres side, så vi trods alt nogenlunde ud.

Vi var nu så gamle, at vi fulgte lidt med i, hvad der foregik. Der dukkede engang imellem nogle illegale blade op i skolen. Det var spændende, men vi var meget forsigtige med dem. Vores 1. lærer Fensvig måtte ikke se dem.

Vi vidste også, at to unge mænd i Velling var taget af tyskerne. Vi vidste også, at de var frihedskæmpere. Hadet til tyskerne blev større og større efter, at vi blev mere bevidste om det, der skete, og forstod mere og mere af det, de voksne talte om. Vi blev mere geografisk orienteret om, hvor fronterne var.

Min alder var nu 11 år. Min plejefar var arbejdsmand. Han arbejdede for tyskerne på Holmsland ved bygning af de forsvarsværker, vi kan se i dag. Jeg var ked af, at han arbejdede med det. Børn er altid kontante med kritik af andre børn i form af drillerier. Mulighederne for at få arbejde var meget begrænsede. Blev folk arbejdsløse, da henvistes der af fagforeningerne til arbejde ved Vesterhavet. Der var arbejdsmænd, der prøvede at nægte det anviste arbejde, da kunne der blive truet med arbejde i Tyskland. Det var der ikke mange, der ville. Kritikken af disse arbejdere var nok ikke helt fair.

Nu var tiden til, at jeg skulle have arbejde. Det blev bestemt, at jeg skulle have plads ved tørvegravning. Mit arbejde bestod i at være kusk ved en tørvepresserhold, som bestod af 4 voksne mænd, 2 drenge og 2 heste til at køre tørvene fra presseren til tørrepladsen. Andre egne

havde lignende maskiner. Nogle kaldte tørvne æltetørv, vi kaldte dem pressesetørv. I Velling var der en stor produktion af tørv. På Velling mærsk var det mest skæretørv, der blev gravet; ved Rydbjerg var der rigtig mange pressere. Om tørvegravningen og om livet på sådan en arbejdsplads, kan der skrives meget om. Tørvne var et meget vigtigt brændsel og blev i meget stor mængde kørt til Ringkøbing. Ud over tørv var der stor set kun brunkul og træ som varmekilde. Denne form for varme sluttede jo ikke ved krigens afslutning, men fortsatte mange år fremover.

Min erindring om krigen er ved sin afslutning. Afslutningen, som vi hørte om i radioen den 4. maj om aftenen, var en kolossal lettelse. Min glæde var, da jeg så, hvor glad min mor blev. Vi var begyndt på

tørvegravningen 1. maj. Den 5. maj om morgenen gik jeg til min onkel Johannes og spurgte, om vi skulle på arbejde. Han svarede, det kan du knageme tro, vi skal ikke.

Jeg ville gerne have været til Ringkøbing, min mor sagde, det måtte jeg ikke. Resten af mine drengeår var også meget begivenhedsrige.

Det var en stor lettelse for os med mange utrygheder, der var forsvundet. Der skulle ikke mørklægges, ingen var bekymret for at gå ude om aftenen. Der kunne tales frit. I skolen kunne vi mærke en lettelse; især synes jeg, Fensvig blev gladere. En speciel og meget besværlig tid og for mange en ulykkelig tid skulle nu ændre sig. Det er jeg glad for at have oplevet.

Tømremester
Holger Jensen
Præstegårdsmarken 2, lejl. 5
Velling, 6950 Ringkøbing
Født i 1933

Dagligdag og dagligliv under besættelsen i Ringkjøbing Amt

Af Søren Jensen

Jeg, en model 1919, har ikke få gange følt, at jeg var født alt for tidligt, når minderne smutter tilbage til ungdomstiden i mellemkrigsårene.

Folk med alder har det med at sammenligne den tid, der var deres og nutiden. Så let mange ting er nu om stunder, og så mange ting man kan få, og have råd til, er jo helt fantastisk i forhold til vor ungdomstid.

Jeg er født og opvokset i Skjern by. Ni børn blev vi efterhånden, og derfor måtte vi ældste ud til bønderne i sommerhalvåret. Vel ikke altid for lønnens skyld, men måske mere, fordi der så var to eller tre færre ved bordet derhjemme. Ude ved bønderne var der altid arbejde at få – og altid mad nok.

Den vestjyske skoleordning med, for mit vedkommende, skolegang én formiddag om ugen, gjorde sit til, at sådanne knægte et par år før deres konfirmation var noget værd for bonden.

Men sikken omvæltning at komme fra byen og ud på landet omkring 1930. Meget tidligt op om morgenen. Ud i marken for at flytte de mopsige kalve og brægende får, der ofte havde snoet sig sådan sam-

men i deres tøj, at man fældede en tåre og bad sin søndagsskolegud om hjælp for at få det skilt ad. Sulten var man altid, og man syntes altid, der var lang tid mellem måltiderne.

Dengang fik vi eftermiddagsmellemad klokken halvfem, der ofte bestod af brasede kartofler, der var levnet fra middagen. Det var en lang eftermiddag.

Når klokken så var syv, blev man beordret ud i marken efter de ti køer, der stod i tøj. Så malkede husbond og hans kone, og jeg fik ordre til at luge et par rækker gulerødder nord for laden, mens de malkede. Til sidst fik vi en tallerkenfuld grovvalsede byggørød og varm sødmælk, og dernæst besked på, at nu kan du godt gå i seng.

Karlekammeret var som regel ude ved de meget fimsende heste, der til at begynde med var årsag til, at man fik en såre mærkelig fornemmelse i næsen, som det tog lang tid for en knægt fra byen at blive kvit.

Ork jo, der var da også tider, hvor man kunne glæde sig. Det var en stor dag, når madmor skulle bage i den store ovn, for så var der smagsprøver. Eller når hun bryggede øl, og ih hvor det smagte, og hvor vi

ofte kunne more os, når trykket i ølflaskerne fik proppen til at springe af, så det sagde bang, og madmor fór sammen og gav et hvin fra sig.

Jeg står en september aften i 1939 udenfor mit hjem og tager afsked med min far. Jeg tjente i Ølgod og skulle cykle derom. Vi snakkede om den forfærdelige krig, der for få dage siden var brudt ud, og hvor Tyskland næsten havde løbet Polen over ende.

Min mor havde i aftenens løb beklaget sig over, at jeg i 1940 skulle ind og springe soldat. Så er det min far her ved afskeden siger det sådan: »Du skal se at få et sæt tøj syet og købe arbejdstøj, gummistøvler og cyklegummi, for den slags bliver der mangel på.

Jeg husker nok, hvor bøvlet og besværligt alt var under første verdenskrig, og hvor der var mangel på snart sagt alt i de fire år, krigen dengang varede!«

Jeg slog min fars opfordring hen, og troede ikke den nuværende krig, der var i gang, ville vare fire år, ligesom første verdenskrig. Men det mente min far, med alt det krigsmateriel som tyskerne havde lavet i trediveerne, så kunne det tage lang tid, inden det var futtet af.

En tid gik. Hver gang jeg kom forbi Brugsen i nærheden af, hvor jeg tjente, hang der gummistøvler i loftet, og de mindede mig om min fars opfordring. Ligeså med cykledæk ovre hos smeden. Men jeg fik ikke købt noget. Ikke dengang.

Først efter et højskoleophold i 1939/40, og vi havde oplevet den 9. april, og sognefogden ringede til min husbond og bad mig komme over til ham med mit pas, da min årgang ikke skulle være soldat, nu tyskerne havde besat Danmark, begyndte jeg at tænke alvorligt på min fars opfordring.

Jeg fik syet et sæt godt kamgarnstøj til kr. 190,-, men så var der også en manchetskjorte og slips med. Det var alligevel mange penge, når daglønnen i landbruget dengang kun var kr. 3,- plus kost og logi om dagen. Lønnen var i landbruget ikke noget at råbe hurra for i mellemkrigsårene og en del år efter.

Jeg kom så til Vinderup at tjene den 1. november 1941, for her var min kæreste fra. Det var en af de tre hårde vintre, vi havde efter hinanden. Min husbond var ungkarl og vist nok ret velhavende.

Der var malkemaskine på gården og flere elmotorer, men i vinterhalvåret var der ikke megen strøm til at trække disse, hverken tærskemaskine, malkeanlæg, kværn m.v. Mange gange måtte vi male korn om aftenen, sågar tærsk kornet, fordi værket i Vinderup kørte med et gammelt jævnstrømsanlæg, der ikke var megen krudt i. Det samme var det med lysstyrken, for alle skulle jo i vintertiden bruge strøm på samme tid, og det nedsatte effekten.

Men ikke nok med det. Vinteren 1942 var så hård, at vi målte ned til små minus 30 grader. I karlekammeret var der minus 9 grader Celsius, og ofte var vi nødt til at trække i mere tøj, når vi skulle til sengs for at holde varmen.

Det var næsten umuligt at få roerne optøet til dyrene, fordi stalden var for kold på grund af den hårde blæst fra øst. Sidst i marts 1942 fik vi isslag, der satte sig fast på el- og telefonledningerne.

På en tre til fire kilometer strækning nord for Vinderup var masterne knækket efter en storm, og ledningerne hang hulter til bulter, og i en god uges tid havde vi ingen strøm på egnen. Lommelygter havde vi, men det var næsten umuligt at få batterier.

Dyrene måtte vente med malkning med hånd, og fodring, til det blev så lyst, at vi kunne se. Indendørs måtte vi klare os med stearinlys. Men det var der også en vis hygge ved. I de lange vinteraftner sad vi i halvmørke, alt mens husbond læste op for vi tjenestefolk i skæret af en gammeldags tælleprås.

Men al det bøvl hørte naturligvis kun vinteren til. Værre var det med rationeringen. Alt var så at sige rationeret. Og man kan sige: Godt det samme, ellers fik småkårsfolk, som der var mange af dengang, ingenting. Alligevel florerede den sorte børs, som man kaldte dem, der var hjerteløse nok til at sælge rationeringsmærker til ågerpriser – eller stjæle dem. For det var ikke uhørt i hine tider.

Tilmed havde vi mange tyskere på Vinderupegnen, og nogle af dem havde den frækkhed at gå ind i bøndernes huggehus eller værksted og stjæle save og skovøkser. Under hele krigen samlede min svigerfar disse ting ind på loftet af stuehuset. Det var, fordi nogle tyskere havde stjålet økser hos naboen. Men denne nabo opdagede tyveriet og cyklede efter tyskerne, som han truede med en kæp til at udlevere det.

Nogle mennesker uden samvittighed stjal som ravne, efter at det danske politi blev sat ud af kraft i september 1944. Nok var der oprettet vagtværn rundt om i søgnene, men de kunne ikke klare alt.

I 1943 blev min kæreste og jeg endelig gift efter tre og et halvt års forlovelsestid. Jeg mindes endnu på min bryllupsdag, at jeg allernådigst fik lov til at få et varmt bad på gården, jeg tjente. Det første i to år. De havde i flere år haft fint badeværelse, men det var kun for husbond og husbestyrer-

inden, og ville vi tjenestekarle vaskes over hele kroppen, foregik det omme bag kalvene i stalden. Med koldt vand. Hvad ellers? Også her var vores »toilet«!!!

Alt var så besværligt dengang, når man ville stifte hjem. Skal man låne andres penge, har det altid været dyrt. Købe møbler kunne man heller ikke, i al fald ikke noget, der var godt og heller ikke til de få penge, vi havde til rådighed.

Madrasser var af papir, det var høstbindegarnet til selvbinderen også, og det voldte mange vanskeligheder. Ja, endog det tækkegarn, vi skulle bruge til at reparere stråtag på udbygningerne med, var af papir.

Vi overtog så min kones fødehjem, efter at vi havde tjent som karl og pige hos mine svigerforældre et år. Nok kan det have sine vanskeligheder, når to generationer går sammen, men vi var vist nok privilegeret, hvad det angår. Selv om vi så at sige aldrig var alene, var der også en vis hygge ved at være både unge og gamle sammen.

Ofte tænker jeg med en vis glæde på den tid og ikke mindst de lange vinteraftner, hvor der ingen radio eller TV var til at forstyrre fællesskabet.

Svigerfar brugte megen tid på at flette halm om dagen, og om aftenen bandt han det sammen til halmsko, alt mens han fortalte historier, og han var af den slags, at selv om historien ikke var noget særligt, så blev den det, når han fortalte.

Halmskoene var en efterligning af sivsko, og han havde stor efterspørgsel. Et par halmsko kostede fra to til fire kroner, alt efter størrelsen. Jeg bandt bindegarn sammen i ruller, som vi så lavede reb af, og min kone og hendes mor strikkede, så pindene var rødglødende. Alt foregik i køkkenet, og det så mildest talt noget snavet

ud, når min kone klokken ni fejede halm og knuder fra bindegarnet sammen, og vi drak en kop tiltrængt aftenskafe (rugkaffe).

Tretten kautionister skulle vi have for at låne kr. 19.000,- for at blive ejendomsbesiddere. En stor stue havde vi – men ingen møbler udover et bord, som vi lånte af naboen til efter krigen, og fire stole, som min unge kone havde købt af en lærer, hun havde tjent hos, for seksten kroner. Den ene manglede ganske vist et ben, men det lavede en ældre altmuligmand, så det så ikke værst ud.

Men så var der det spøgelse, der hed rationering. Det gjaldt også, hvad gødning til landbruget angik. For lidt gødning gav for lille avl, og da landmandens udgifter næsten altid er baseret på en stor avl og stor produktion, var det meget svært de første år.

Nok kunne man købe på den sorte børs, men det var til ågerpriser, som nybegyndere slet ikke kunne hamle op med. En fattig nabo solgte sin ration af salpetergødning, da han manglede penge. Prisen: En tønde korn for 100 kg salpeter.

Den elskelige og uundværlige drik, kaffe, kunne slet ikke fås. Min kone og hendes mor brændte rug, som de malede på en lille kaffekværn, som svigermor havde fra 1. verdenskrig. Til at begynde med smagte »kaffen« ulidelig, men efterhånden fik de lært at brænde rugen, så det »ikke var så ringe endda«!! Vi lavede også selv kartoffelmel, som var uundværlig, når der skulle laves frugtgrød. Under megen besvær vel at mærke. Men resultatet var nogenlunde. Vi avlede hvede og malede den selv, så vi kunne bage brød af den. Ganske vist ikke som det næsten alt for fine brød, man kan købe i dag.

Vi avlede sukkerroer, kogte dem i gruekedlen, et monstrom som så godt som alle hjem havde til kogning af vasketøjet, og fik en ret god sirup, som vi brugte til grød og bagning.

Men kære venner, hvor var det vanskeligt at få gruekedlen så ren, at man kunne koge tøj i den efter en sirupskogning, og huset stank, enten vi kogte roer til sirup, eller brændte rug til »kaffe«. Jeg vil næsten tro, at alle naboer kunne lugte hørmen herfra. Svigerfar var helt elendig, da han ikke længere kunne få rygetobak til sin halvlange pibe. Men så hørte han fortælle, at blade af kirsebærtræet kunne bruges. Så fik han fat i sådanne, og resultatet blev, at han længe måtte døje med betændelse i munden. Men uden røg gik den ikke!

Men der var jo også problemer med vort tøj. Nok kunne man købe noget celluldstøj. Købte man en habit, hvilket nogle var nødt til, så morede man sig med at spørge habitens ejer, om han gik i S.M. tøj. Det var det mærke, der stod i den slags tøj.

Op under 2. verdenskrig blev det så moderne at ensilere roetoppe, og en finne, A. I. Virtanen, havde konstrueret noget, han kaldte A.I.V. syre, som skulle hindre forrådnelse af roetoppen. Men denne syre var så skrap, at fik man noget på tøjet, var det helt sikkert, at det åd tøjet.

Jeg havde engang købt et par celluldsbukser og endda givet den formidable pris af kr. 35,- for dem. Ca. 10 daglønne for en tjenestekarl på landet i 1942. De fik et lille sprøjt af syren, og inden aften var det ene bukseben ved at falde fra ...

Mange havde får ude på landet under krigen. Ulden var i høj pris, og mange gamle landbokvinder sad og kartede og spandt ulden, som jo skulle bruges til strømper og sokker.

Andre, der ikke havde nogen, der kunne hjælpe dem, fandt frem til gamle kvinder, der havde lært uldhåndværket i deres ungdom, og mange af dem havde en ret god forretning ved at karte og spinde ulden for andre.

Sådan noget som gummistøvler var slet ikke til at opdrive under krigen. Vi brugte træskostøvler, og de var seje at gå i efter et spand heste.

Der var meget under krigen, der var besværligt. Alle fik udleveret et legimationskort med billede, som man altid skulle have på sig, for at de, der havde magten, kunne kontrollere, om man nu også var den, man var.

Og det var ikke altid let at huske at have det i lommen, når man skulle hjemmefra. Altid kunne man risikere at blive stoppet af tyskerne, som krævede legimation. Værst var der uhyggen, da det var ufredstider. Man kunne jo ikke altid stole på det, pressen skrev, eller kom i radioen, da det var censureret af tyskerne.

Nok kunne vi følge lidt med i, hvad der skete her og der, gennem den engelske radio for hvem, der havde en modtager med kortbølger. Men meget af det bidrog til uhyggen, når man hørte om de mange likvideringer. Både af de tyske håndlangere og modstandsbevægelsen.

Mange fik lært at holde deres mund og ikke fortælle det videre, som de havde hørt, af angst for dem, der havde magten. Ustandselig hørte vi om tyverier af det, der var mangel på.

Da krigen startede, købte noget af vores familie et par nye cykler. De blev taget med ind i soveværelset om natten. Uheldigvis stod de en dag i et værksted, og så blev de stjålet, da familien holdt middags-hvil. Cyklegummi var meget eftertragtet af

lyssky personer. Opfindsomheden med gummi til cykler var stor.

En mand i Hvam nord for Holstebro tjente gode penge ved at skære cykledæk ud af kasserede bildæk. Andre kørte endda på trædæk med fjedre i. Mange havde mindst to hold cykledæk på, fordi det var forslidt eller råddent, og alle turde ikke vove sig ud på en cykletur uden at have lap-sager med. Gravide kvinder kunne under behørig dokumentation få adgang til at købe en pakke med celluldsbleer m.v. til den ventede baby.

Underligt nok, så gik de fem år, som krigen varede, alligevel for danskerne. Det gamle ord »Nød lærer nøgen kvinde at spinde«, passede også her. Mange »opfindelser« fulgte i krigens spor, og man lærte at indrette sig efter forholdene.

I øvrigt fortsatte rationeringen af visse varer længe efter krigens ophør.

For nogle år siden skrev jeg en lille ting til vore børn: »Glæden ved at få noget«. Her fortalte jeg om mange af de ting, som vi efterhånden fik råd til at få, da krigen var holdt op.

En af vore drenge, en model 1953, ringede tilbage og spurgte, om det ikke »rab-lede« for mig, da »vi jo altid havde haft selv-binder, telefon, centralvarme, automatisk vandværk, bil m.v.«!! Fortæller jeg noget fra »dengang«, så har vore børnebørn vanskeligt ved at forstå, at min kone og jeg havde været gift i tretten år, fra 1943 til 1956, inden vi fik bil, seksten år gik der inden vi fik radio – og tredive år inden vi fik TV osv. Og så kan børnene spørge: »Hvad lavede I så, når I havde fri«?

Men vi levede godt endda.

Ofte har min kone og jeg sagt til hinanden: »Hvordan mon den unge husmoder

ville bære sig ad i dag, uden badeværelse og toilet, uden køleskab, uden fryser, uden vaskemaskine, uden centralvarme, uden vand fra det offentlige, uden kaffebrygger, – og uden bil og TV osv.? Og hvad ville de gøre, om elforsyningen svigter?

Men alt dette havde vi ikke under 2. verdenskrig, men vi indrettede os efter forholdene, der var dengang. Til længe efter 2. verdenskrig.

For det var synd at sige, at vi var forvante dengang.

Søren Jensen
Landmand
Født i Lønborg 1909
Engholmvej 89
6880 Tarm

En skoledrengs erindringer fra besættelsen

Af Svend Nytoft

Jeg begyndte min skolegang i Snebjerg Vestre Skole den 1. april 1940. Skolen var en af de små skoler, der stadigvæk fungerede under den såkaldte vestjyske ordning med skolegang hver anden dag.

Den 9. april om morgnen gik jeg op til vejen og stillede mig ved siden af vores mælkespande.

Spandene blev altid kørt på en trillebør og sat ved siden af en telefonpæl ved hovedlandejeven mellem Herning og Ringkøbing.

Medens jeg ventede på mine skolekamerater, for at følges med dem, lød der i luften en underlig fremmed lyd og snart dukkede der et par, i mine øjne, store flyvemaskiner op på himlen.

Senere, da vi børn gik på den vej, der førte fra hovedvej 15 op til den lille skole, kom der flere flyvemaskiner hen over os.

Skoledagen startede som altid med, at lærer Kjær bad fadervor, og vi sang en morgensalme.

Men inden først time var forbi, stod fru Kjær i døren og bad lærer Kjær komme med ind i privaten.

Et stykke tid efter kom lærer Kjær tilbage til »Æ skurkstouv« og fortalt os, at Danmark var blevet besat af tyskerne, og at kongen og statsministeren opfordrede til, at befolkningen skulle forholde sig roligt og fortsætte dagligdagen.

Skoledagen fortsatte, men ikke helt som

sædvanligt. Læreren var flere gange inde for at høre radio.

Da jeg kom hjem fra skole, forbød min mor mig at gå ud til landevejen, selvom det var vi børns ynglings legeplads, i og ved de dybe grøfter. Ud på eftermiddagen begyndte der at køre kolonner af tyske militære køretøjer på landevejen. På et tidspunkt gjorde en kolonne holdt på 'vores' del af vejen.

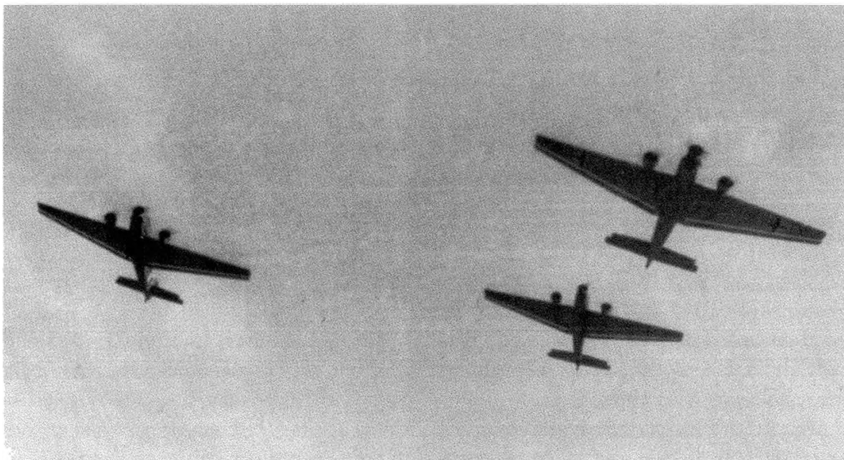
Jeg sneg mig ind i vores frugthave og ud til hegnet for at se på sceneriet. For første gang hørte jeg et sprog, jeg ikke forstod et ord af. Jeg var vel nok lidt bange for, hvad der ville ske, men efter en kort pause rullede kolonnen videre.

Det var mit første møde med tyskerne og krigen, lidet anende hvilke omvæltninger det ville bringe i de følgende år.

Efterhånden som tiden gik, blev der større og større mangel på de daglige fornødenheder. Der blev hurtigt indført rationeringskort, så når jeg blev sendt til købmanden med kontrabogen, skulle der medbringes rationeringsmærke. Pengene kunne udmærket vente til efter den første i næste måned.

De udenlandske varer slap hurtig op. Bananer, appelsiner, dadler, nødder o.s.v., tror jeg nok, var væk fra de danske juleborde allerede i 1940.

De følgende år blev der fremstillet mange erstatningsvarer. På landet blev der i

Junkers Ju 52. Det vigtigste tyske transportfly og blandt de hyppigste fly den 9. april. (Carsten Petersen)

stor udstrækning fremstillet alternative varer af egne produkter – brændt byg eller rug i ovnen til at drøje på den indkøbte 'Richs' kaffeerstatning. De fleste landhusholdere havde deres 'specialblanding' helt uden kaffebønner.

I mit hjem blev al æbleskrald nænsomt tørret i ovnen, tilsat hyben blev det til en liflig the. Ja min far mente, at det smagte så godt, at han aldrig ville vende tilbage til rigtig the.

Sæbe blev en mangelvare. På et tidspunkt døde en so, den blev så parteret og kogt i en nabos gruekedel (den stod i stalden og blev brugt til at koge kartofler i til grisene). Der blev tilsat et par flasker 'tryllelæske', hvad det bestod af, ved jeg ikke. 'Tryllelæsken' blev købt hos Materialisten med 'Staining skægget' i Bredgade, Herning. Det hjemmelavede sæbe blev brugt til vask af arbejdstøj.

Min mor havde et lille lager af vaskepulver, som blev brugt til vask af det fine-

re tøj. Ja hun kunne endog fremtrylle et stykke 'LUX' håndsæbe, når der var juletræ, gymnastikopvisning eller andre festlige lejligheder.

Tøj blev også en mangelvare. Der blev syet meget 'voksentøj' om til børnetøj. Jeg fik således 'vendt' en habit, der havde tilhørt en afdød farbror. Tøjet blev sprættet op og det, der havde vendt udad, blev nu vendt indad. Det vendte tøj kunne kendes på, at nu sad brystlommen til højre.

Når træskobundene var opslidt, blev træskoene sendt til træskomanden, der så varsomt adskilte træbundene fra overlæderet, hvorefter overlæderet blev slået på et par nye bunde.

For at spare på sukkeret, blev der ved syltning af rødbeder skåret skiver af sukkerroer imellem rødbederne. Roeskiverne tog farve fra rødbederne, så det var svært at se og smage, hvad der var roer, og hvad der var rødbeder.

En dag fik vi besøg af politiet. Far hav-

Snebjerg hovedgade set mod vest. Amtets hovedveje var brolagte. Billedet er fra omkring 1950. (Lokalhistorisk Arkiv i Herning)

de kørt en sæk korn til Skibild Mølle, hvor det var blevet formalet og sigtet, men det var forbudt. Hvor stor bøden var, husker jeg ikke. Min mor hævdede, at det var det dyreste mel, hun nogensinde havde brugt til bagning.

Hvad være var, min far havde korn med for en nabo, og havde opgivet deres navn. De fik også besøg af politiet. Jeg tror aldrig, at nabokonen tilgav min far den 'tanketorsk' med at opgive begge navne.

Almindeligt høst bindegarn blev erstattet af garn lavet af papir. Papirgarnet var noget stift, så det var lidt af en kunst at få det blødgjort. En af måderne var at anbringe garnet et døgn i en fugtig kælder, før det skulle bruges.

Cykeldæk og slanger var næsten umuligt at købe. De få, der blev fremstillet, blev

forbeholdt postbude, hjemmesygeplejersker og få andre, der skulle bruge cyklen.

Nogle cykler blev forsynet med en eller anden form for fast gummi. Andre forsøgte sig med hjul fra en 'opklodset' motorcykel. Udtrykket 'opklodse' stammer fra de mange biler, der blev taget ud af drift under krigen, som blev sat op på træklosser, så hjulene ikke berørte gulvet, formodentlig for at skåne dækkene.

Rutebilen Herning-Videbæk kørte en daglig tur under krigen. Når den ankom til der, hvor vi boede, var alle 21 sæder for længst besat. Ofte var der over dobbelt så mange passagerer med, som rutebilen var beregnet til. Desuden var rutebilen en slags fragtbil. Når der var afgang fra Herning, lå der stabler af pakker ved siden af chaufføren. De tunge ting lå på den ud-

vendige bagagebærere. De lange ting lå på taget, sammen med sækkene med brænde til gasgeneratoren.

Hver morgen kørte der en lastbil fra Herning til Brunkulslejerne i Nørre Vium. På ladet var der anbragt en slags 'skur', der var forsynet med træbænke, som brun-kulsarbejderne sad på. Med et par timers transport og en arbejdsdag på 10 timer, 6 dage om ugen var det en slidsom tilværelse. Om vinteren må det også have været en kold tur.

På trods af krigen kom vi på den årlige skoleudflugt. Turen gik skiftevis til Lauge-sens Have og Classensborg. Datoen for udflugten blev bestemt af vognmand Kaj Nielsen: Det var som regel en torsdag, når vognmanden var færdig med at køre grise! Lærer Kjærs havebænk blev sat på langs midt i vogne, så de voksne, der var med, kunne sidde behageligt. Vi børn stod langs siderne, hvor vi nød udsigten. Der blev vinket og råbt hurra til forbipasserende på vejen, eller til de mange, der gik i roemarkerne. Men det var forbudt med hurra råb, når vi passerede et hestekøretøj.

Ishusenes vareudvalg blev mindre og mindre år for år. Jeg tror ikke, det lykkedes for ret mange at få brugt de medbragte 'udflugtspenge' i 1944.

Tyskernes tilstedeværelse satte også sit præg på Snejbjerg Sogn. Allerede kort efter besættelsen beslaglagde Værnemagten en lejlighed på 1. sal hos skrædder Pedersen, hvor der blev indrettet en telefoncentral, som var bemandet under hele krigen. Tyskerne beslaglagde også Forsamlingshuset samt Snejbjerg skoles gymnastiksal flere gange under krigen, men sjældent dem begge på samme tid. Når forsamlingshuset var besat, blev gymnastik og andre folkelige aktiviteter flyttet til skolen.

Der var få mennesker i Snejbjerg der forstod tysk. Malermester Wulf, der var sønderjyde, forstod alt, hvad der blev sagt, men talte aldrig til det 'pak'.

Min farbroder Niels Nytoft, der var cykelhandler i Snejbjerg, kunne tysk. Han virkede som tolk ved beslaglæggelse og lignende. Jeg har senere tænkt på, om det kunne have givet ham problemer efter befrielsen, men han døde allerede i 1944.

Engang jeg var på ferie hos min faster, der boede i 'Sønderport' i Herning, blev der luftalarm, så vi måtte gå i kælderen. Det var en særpræget oplevelse for en bondedreng, at tilbringe et par nattetimer sammen med 15-20 fremmede mennesker.

Dagen efter viste det sig, at der var faldet en bombe mellem Snejbjerg og Herning. Der var et stort hul i jorden syd for landevejen, der hvor Herning Traktor- og Maskinforretning er beliggende i dag.

En søndag, hvor der var en ret kraftig vestenvind, lød der en underlig hvinende lyd. Da vi kom ud for at se, hvad der var på færde, hang der en stor spærreballon over kostalden. Det der havde frembragt den hvinende lyd, var den lange kæde på ballonen, der havde revet en ca. 1 meter lang revne i rygningen på bliktaget. Spærreballonen havde anrettet stor skade på telefon- og elnettet, så vi var uden strøm i flere dage. Det skal måske nævnes, at spærreballoner var fasttøjret rundt om London for at fange de tyske V1 bomber. Det var en af dem, der havde revet sig løs og var fløjet den lange vej til Danmark.

Fra Snejbjerg kunne vi se de kraftige projektørlys fra Karup Flyveplads, når de lyste op mod himlen for at 'fange' eventuelle fremmede flyvere. En vinteraften stod jeg i kostalden ved et nordvendt vindue for at se, om der skulle være lysshow fra Ka-

Luftbillede fra først i 1950'erne. Hovedvejen løber lige neden for billedet. Nederst ses toppen af telefonpælen, hvor trillebøren med mælkespandene stod.

rup. Den aften var der en belysning, jeg aldrig havde set før. Jeg fortalte min far, der var i gang med at malke, at nu havde tyskerne opfundet en ny form for belysning på himlen. Da min far så tyskernes nye lys, udbød han:

'Nej, den slags lys kan tyskerne nu alligevel ikke lave'. Det var nordlys. Et fænomen der ofte kunne opleves de frostklare vinteraftener, om det skyldte de meget lave temperaturer, der var under krigen, det ved jeg ikke.

Der var i øvrigt god lejlighed til at studere stjernehimlen. Private boliger havde pligt til at rulle mørklægningsgardinerne for alle vinduer. Gadelys fandtes ikke. Det var i bogstaveligste forstand de fem mørke år.

Sabotage var ikke noget, vi mærkede meget til i Snebjerg, Et par gange så jeg

lidt af det, der foregik. Et autoværksted i Fynsgade blev raseret af en bombe, og et par tyske lastbiler blev ødelagt.

Der blev afsporet et tog på banestrækningen mellem Herning og Gødstrup. En kammerat og jeg cyklede ad en markvej til stedet. Det var et voldsomt syn, der mødte os. Det store damplokomotiv stod på tværs af skinnerne og mange af vognene var kørt op i hinanden. I de togvogne, der var fuldstændig filtret sammen, så vi et par døde heste. Det var en af de udflugter, vi ikke omtalte derhjemme før efter krigens afslutning.

Langs hovedlandevejen stod telefonpæle med mange tråde. Neden under de 'danske tråde' opsatte tyskerne to tværarme med 'tyske tråde'. De tyske var let genkendelige, de var forsynet med brune porcelæns klokker. De 'brune' var et yndet

mål for os drenge, man følte sig næsten som en sabotør, når man ramte en 'tysker' med en sten.

Om aftenen når far stillede radioen ind på BBC, London, skulle der være stilhed for at den svage danske stemme kunne høres. Der blev sagt, at tyskerne sendte støjsignaler for at forhindre aflytning af BBC. Måske var den gamle radio heller ikke så god som nutidens radioudstyr. Udsendelserne blev ofte afsluttet med en særmelding til Poul – Peter – Jens o.s.v. Efter krigen blev det oplyst, at det var koder til de forskellige modstandsgrupper i Danmark.

Som jeg husker det, blev der den sidste krigsvinter lyttet med større og større frygt – ville Danmark ende som krigsskueplads?

Den 4. maj 1945 om aftenen, var jeg på sportspladsen i Snejbjerg for at spille håndbold. Da træningen var forbi, var jeg inde på byens cafe for om muligt at købe en is. Medens jeg opholdt mig der, lød det

glade budskab, at Tyskland havde kapituleret. Jeg skyndte mig hjem for, at fortælle den gode nyhed. Det var min mors' fødselsdag, så det blev en glædelig afslutning på dagen. Mor sagde, så længe hun levede, at den frihed vi fik den 4. maj, var den bedste fødselsdagsgave hun nogensinde havde fået.

Den 5. maj så jeg de først frihedskæmpere med armbind, stålhjelm og maskinpistol, de patruljerede på landevejen. På et tidspunkt kom der en tysk bil med et par officerer (hvilken rang de havde, ved jeg ikke, men de bar store kasketter). Frihedskæmperne stoppede bilen, men efter nogen gebrokket snak fik de to tyskere lov til at køre videre. Denne episode foregik på samme sted på 'vores' del af vejen, hvor jeg 5 år før så herrefolket gøre ophold.

Foråret var tidligt på vej i 1945. Aldrig har Danmark været kønnere, Dannebrog vejede over alt i det lysegrønne. Et flot symbol på, at nu gik det mod lysere tider.

Svend Nytoft
blev født i Snejbjerg i 1933.
Soldat 1952-53.
Han var selvstændig landmand
i Sinding fra 1956 til midt i 1990'erne.

Mine erindringer om Anden Verdenskrig

Af Arne Rønn Vrist

Jeg er født den 1. august 1935 og var således knap 5 år den 9. april 1940. På det tidspunkt boede jeg og mine forældre på gården Vester Vrist hos min farfar P. Rønn og min faster Ane.

Min storebror Peer boede hos vores morfar og stedmormor, Trine og Thomas Nees på V. Rønlangergård, som lå tæt ved redningsstation Flyvholm i Langerhuse, som senere i besættelsestiden ville få betydning for mine erindringer.

Noget af det, der står klarest for mit indre øje fra den 9. april 1940, er de tyske flyvere, der kom strygende meget lavt fra syd og smed bomber på det gamle teglværk i Strande. Min mor hev mig op på ryggen og løb over til naboerne, fra den ene til den anden, og de snakkede og råbte, at nu kom »Tyskerne«.

Flyvemaskinerne fløj også hen over Vristgårdene. Så lavt, at vi kunne se piloterne, men der blev ikke kastet flere bomber. (Teglværket i Strande var ikke mere i brug, så det var vist kun en skrækkampagne).

Så begyndte vores hverdag, hvor tyske soldater og deres krigsmateriel hørte med. Jeg har aldrig før mit femogtresindstyvende år skrevet noget ned om tiden 1940-1945, så datoer på det skete kan jeg slet ikke huske.

Tyskerne begyndte ret hurtigt at ekspropriere huse og andet byggeri til at ind-

kvartere deres soldater i. Det betød, at de med store huse skulle modtage folk, som var sat ud af deres egne huse.

Vester Vrist er en gammel strandfogedgård med et stort stuehus med 14 rum (ikke store efter nutidens mål.) En familie på 7 personer flyttede ind i østenden af huset, hvor vi havde fælles indgang (bagdøren). I vestenden af huset forlangte tyskerne at få 4 rum. Men da min mor og far skulle have deres eget soveværelse og Bedstefar P. Rønn også et værelse, fik Bedstefar forhandlet sig til et værelse til mig og faster Ane. Eneste indgang til det værelse var gennem vinduet i den vestre gavl. Døren til værelset blev blokeret af en 3 etages køjeseng til tyske soldater. Som jeg husker det, boede der 12 mand i 3 rum (indgang for døren).

Jeg har ingen dårlige minder om de tyske soldater, og jeg har aldrig følt mig bange eller truet. Selvfølgelig var jeg ked af det, når jeg mærkede de voksne var bange og kede af det.

Så kom tiden, da tyskerne begyndte at bygge bunkers, løbegange, kanonstillinger og meget mere (atlantvolden). Der kom en tysk officer med tolk, han ville have min Bedstefar til at komme med sit hestespand og køre for sig. I første omgang sagde Bedstefar nej tak. Jeg husker ikke hvor lang tid, der gik før de kom igen, men de kom, og denne gang sagde de, at Bedstefar godt

Tysk bunker ved Vrist til en panserværnskanon og i »skorstenen« til højre en maskingeværstilling. (Foto: Sommeren 1945).

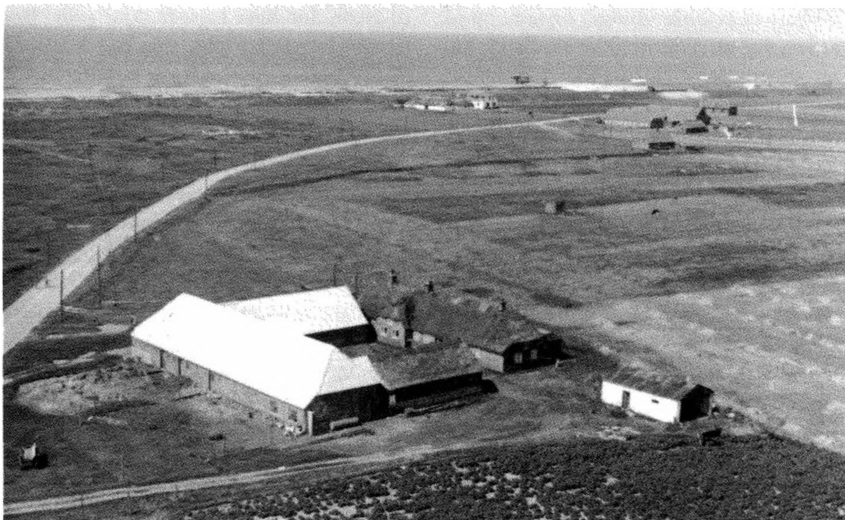
kunne blive fri; men så ville de altså have hestene og vognen og køre selv. Det ville Bedstefar slet ikke være med til; så han måtte pænt stille. Det blev så min far, der skulle køre, og jeg var fornærmet, for tyskerne sagde, at den gamle mand (altså Bedstefar) var bedst til at køre hestene.

Der blev bygget en kanonstilling med tilhørende bunker ca. 150 meter vest for Vester Vrist. I bunkeren boede der nogenlunde det samme antal soldater som i storstuen og værelset hjemme på gården.

Tyskernes køretøjer stod om natten, og når de ikke brugte dem, skjult under slørringsnet, enten ved kanonstillingen eller på gårdspladsen på Vester Vrist. Et af deres køretøjer var en lastbil med almindelige forhjul og larvefodder i bag. Der var en stor tromle foran, som den kunne rulle op på, hvis den skulle over grøfter og andre forhindringer.

Jeg husker chaufføren (ikke hans navn). En stor kraftig fyr med runde sygekassebriller. Han var ret vild med mig, for han havde en dreng hjemme i Tyskland på min alder.

Soldaterne hentede mad på skift én gang om dagen (ved deres feltkøkken). Hvor køkkenet lå i Vrist, husker jeg ikke; men i Langerhuse var køkkenet i det gamle pakhus ved faresignalet (landingsplads fra tiden hvor der fiskedes fra kysten). Soldaterne fik varm mad én gang hver dag. De var ikke særlig glade for maden, jeg syntes det smagte godt nok, når jeg ind imellem fik en skefuld (med samme ske som soldaten, selvfølgelig). Det var som regel en form for suppe, med lidt kål, kartofler og meget lidt kød. Om søndagen var det bedre. Maden ud over det varme måltid måtte de selv sørge for. De fik deres rationer, som de skulle få til at strække. Jeg husker ikke

Luftfoto fra midt i 1950'erne. I forgrunden gården Flyvholm, baggrunden Vester Rønlangergård (til venstre, hvid, forfatterens bedstefars gård) og Øster Rønlangergård (til højre). Ved sidstnævnte ligger redningsstation Flyvholm.

hvor lang tid; men jeg husker, jeg gerne vil være til stede, når rationen kom. Der var mange gode ting. Der var chokolade, marmelade, kunsthonning, rugbrød, øl, smør og cigaretter. Der var nok også spiritus. De kunne i hvert fald blive i godt humør, synge og danse. Det var dengang, jeg fik lært at ryge tobak. Engang til min fødselsdag den 1. august kom befalingsmanden fra bunkeren vest for Vester Vrist med hele holdets ration af kunsthonning; det skulle jeg have i fødselsdagsgave. Min mor blev meget glad for gaven, og til gengæld blev holdet inviteret til fødselsdagsmiddag med hønsekødssuppe.

Alting var rationeret, så soldaterne ville altid gerne købe æg, flæsk, mælk og hvad der ellers var. Vi måtte ikke sælge noget til dem. (Eller måske var det de voksne, der ikke ville sælge til dem. Det husker jeg ik-

ke rigtig).

Tyskerne havde lært sig noget dansk. Når én af de danske piger cyklede forbi, kunne tyskerne råbe: Smukke pige, jeg elsker dig, har du ikke et smørmærke til mig? Men hvis befalingsmanden hørte det, så var der stropeture til vedkommende.

Engang havde jeg fået tigget mig til en køretur med lastbilen. Brille skulle hente noget i Lemvig. (Brille kaldte vi chaufføren med de runde briller). Vi havde fået det, vi skulle have i Lemvig og var på vej hjem, da en tysk kolonne kom kørende imod os. Brille blev ret bekymret for, om de skulle se mig. Han måtte jo ikke have mig med. Så jeg fik ordre til at lægge mig i bunden af førerhuset, så smed han sin kappe over mig, og der var ingen, der så mig.

Jeg husker også, da de havde fået installeret kanonen, og den skulle skydes ind. Vi

fik ordre til at lukke vinduer og døre op på gården, for at ruderne ikke skulle gå itu. Det var en meget stor kanon, som kunne skyde mange kilometer ud over havet. Den første granat ramte ind i dæmningen. Der blev et ordentlig hul. Selv om vi åbnede vinduerne, revnede nogle af de største rudeglas. Men dem betalte den tyske værnemagt.

Vi havde nogle fordele frem for andre, fordi Bedstefar var strandfoged. F.eks. var vi oppe at se hullet i dæmningen. Der var ikke adgang til havet og stranden (under besættelsen) for private folk. Hele klitområdet langs med stranden var fyldt med minefelter, som var afspærret med pigtråd og advarsel om livsfare. De få sommerhuse og feriekolonier, der fandtes dengang, havde tyskerne jo overtaget. Der var et lille pensionat, som hed Hvilehjemmet. Dens ejer hed Frk. Andersen. Hende havde de også smidt ud, og alle hendes ejendele var opmagasineret i vognhuset på Vester Vrist. Jeg husker hende, når hun kom og ville se til sine »gode sager«, som hun sagde.

For at vende tilbage til strandfogedjobbet, så var der ikke meget ved det, for hvis der drev noget i land af værdi, så tog tyskerne det bare, men hvis der var noget ubehagelig, så var det strandfogden, der skulle ordne det. Engang drev der en druknet engelsk pilot i land.

Han var helt opløst, det eneste, der holdt ham sammen, var hans flyverdragt. Hoved og hænder var væk. Tyskerne ville ikke røre ved ham. Det må være sket, før det danske politi blev afsat. For der blev sendt bud efter landbetjent Carl Christensen fra Thyborøn, som skulle identificere ham og derefter aflevere de ting, han havde på sig til tyskerne, som ikke ville være

til stede, for liget lugtede ikke godt. Betjenten brugte en saks, som han klippede flyverdragten op med for at komme ind til hans lommer. Der var flere slags penge. Og forskellige papirer og pas, fyldepen og cigaretter. Betjenten lagde den engelske pas, de engelske penge, fyldepenen og cigaretterne. Det kan de grønne få, resten beholder jeg, sagde han. Far spurgte betjenten, hvad han ville gøre, hvis tyskerne forlangte at se, hvad han havde i lommerne. »Så havde han kun det, jeg har givet dem, og vil de så til at undersøge mig, så har jeg den, og hvis det ikke kan gøre det, så har også den her,« sagde han og så stod han der på køkkengulvet med en pistol i hver hånd. Det var ellers noget, der gjorde indtryk på en dreng som mig. Der skete ikke mere, tyskerne tog det, som politimanden gav dem, og gik med det. Den druknede flyversoldat blev lagt ud i et kyllingehus, som var tomt. Efter den tid kaldte vi det for kapellet. Jeg var også med til at hente andre løse legemsdele, arme og ben, som var drevet i land ved Vesterhavet. Det blev også lagt i kapellet. Hvor det senere kom hen, ved jeg ikke.

Carl Christensen var meget tyskerfjendtlig. Man fortalte om ham, at han kunne holde i sin bil ved vejkanten. Når der så kom en tysk soldat cyklende, åbnede han bildøren, så soldaten væltede. Han nåede at gå under jorden, som det hed, inden politiet blev taget. Han kom for øvrigt tilbage til Thyborøn efter krigen.

Vores læge, som boede i Strande, kan jeg også huske. Han kunne heller ikke tale tysk. »De grønne græshopper« kaldte han dem. Han blev skudt gennem bagruden til sin bil, da han trodsede tyskernes ordre om at standse ved bommen, som var sat op lige før Thyborøn. Lægen havde godt nok

Stuehuset ved Vester Rønlangergård. Flagstangen er tøjret til østgavlen.

ret til at køre uden at stoppe for kontrol; men det var jo en god lejlighed til at få ryddet ham af vejen, og så bagefter sige, at man ikke havde genkendt lægebilen. Mindestenen står stadig ved den gamle vej til Thyborøn.

Jeg mindes den hårde vinter i krigstiden. Det var vist i 1942. Der lå bjerge af driveis på stranden, og isen var pakket så hårdt sammen langt ud i havet, at man kunne gå på det. Det gjorde de tyske soldater. Pak-

isen kunne bevæge sig op og ned med bølgerne. Jeg har stået sammen med min far og set de tyske soldater gå ud på isen. Far sagde: De kender ikke Vesterhavet; det er meget farligt, bare strømmen vender lidt, bliver der revner; og så er de bare væk. Men det er da heldigt, det kun er tyskere.

Det var også i den strenge vinter, de tyske soldater stjal Bedstefars møddingplanker. Det var 4-5 brede planker, som brugtes til at køre hjulbøren på op på møddin-

Forfatteren med to danske marinere. De er minører, der blev tilkaldt for at uskadeliggøre inddrevne miner og andet farligt. O. 1945?

gen. I første omgang fik han dem til at levere dem tilbage efter meget skældud på gebrokkent tysk. Men i løbet af natten forsvandt plankerne igen. De blev brugt til at varme deres bunkers op med. Bedstefar anmeldte tyveriet til majoren, og straks fik han et helt læs fine nye planker. Tyskerne stjal også hans lommeur, som var i hans vestelomme. Vesten var hængt på en knag i baggangen. Sikke en forestilling, da Bedstefar meldte tyveriet. Alle soldater i nærmeste omkreds blev kommanderet til at stille op (med deres udstyr) på marken ved gården, hvor de blev undersøgt. Men selvfølgelig fandt man ikke uret. Mine folk er

ærlige folk, sagde majoren.

Gården i Langerhuse lå ca. 50 meter vest for landevejen Thyborøn-Lemvig (gammel vej, som nu er nedlagt). Der blev lavet pigtrådspærringer langs vejen, og gården var derfor inden for spærringen. Der var maskingeværreder ved indkørslen til gården, og når der kom nye soldater, som ikke kendte dem der boede på gården, skulle vi vise legitimation. Min storebror og jeg var utilfredse med, at vi ikke skulle vise »ausvejs«, så vi gik over til majoren i Langerhuse og for-

langte at få en ausvejs. Og majoren satte en kontormand til lave en. Den skulle blot have et foto sat i, så var den i orden. Men hvis de tyske soldater så glemte at bede om at se vores ausvejs, blev vi bare sure og gik hen og spurgte, om de ikke havde glemmt noget. Vi kunne selvfølgelig også til tider være optaget af noget andet og derfor vilde smutte igennem, men så råbte tyskerne efter os og truede med, at vi ville blive skudt, hvis vi ikke omgående kom tilbage og viste papirer. Jeg tror, soldaterne havde meget sjov ud det.

Det har siden undret mig, at vores hund, en krydsning mellem en foxterrier og en

gravhund, ikke løb ind i minefeltet, som lå lige syd for gården. Det var en blanding af fodfolksminer og panserminer. Fodfolksminerne var på størrelse med en enlitters malerdåse, med tre horn eller pigge, som vi kunne se stritte op af jorden, og dem kunne en hund eller en hare let få til at sprænge. Jeg har set en hare få to miner til at eksplodere. Tyskerne skød som gale efter haren; men de ramte ikke, og minen gjorde den heller ingen skade. Når minen sprang, var haren langt væk.

Engang var min bror og jeg i gang med noget farligt. Vi havde set de tre horn på en mine, lige inden for pigtrådsspærringen. Op til lå der en roekule, som vi kunne gå i dækning bag. Og så kastede vi ellers sten og roer efter minen for at se, om vi kunne få den til at eksplodere. Heldigvis opdagede vagterne vores forehavende, og vi blev trukket godt i ørerne.

Vores skole havde tyskerne også overtaget, så vi blev undervist i en privat stue hos nogle mennesker som boede nabo til skolen. De danske kutterfiskere måtte stadigvæk godt bruge havfiskeriet, men der var nogle grænser, som de skulle blive indenfor for at undgå minesprængninger. Men så ville den tyske værnemagt også garantere for deres sikkerhed. Min bedstefar havde en nevø, der var fiskerskipper, og han havde en søn med om bord. Kutterne dengang havde som regel fire mands besætning. De blev taget af englænderne, som de gamle sagde. Det foregik på den måde, at en engelsk undervandsbåd dykkede ud, og en engelsk soldat blev sat om bord på deres kutter. De fik så ordre på at sejle til England. Den danske skipper fortalte, at de protesterede i første omgang; men med en pistol mod tindingen var der jo ikke andet at gøre end at adlyde. Der var mange

danske kuttere, der blev kidnappet af englænderne, og som drev fiskeri fra England under hele besættelsestiden. De pårørende her i Danmark troede deres kære forlist, for det varede meget længe, inden de fik at vide, at de var i god behold i England. Hvorfor englænderne gjorde det, ved jeg ikke; men det var vel propaganda, og for at bevise over for Tyskland, at de overhovedet ikke kunne beskytte danskerne.

Hvad mangler på daglige forbrugsgoder angår, har jeg ingen særlige erindringer om det. Jeg var jo ifølge min alder ikke kendt med noget bedre. Vi havde ingen bil og manglede derfor ikke benzin. De få biler, der var på Harbøre dengang, var klodset op. Det ikke var tilladt at køre i private biler. De voksne snakkede dog meget om rationeringsmærker, som var på næsten alt. Skulle der være fest hos venner og bekendte, skulle Mor og Bedstemor helst have sukker og smørmærker med til værtinden. Ligeså kom gæsterne også med mærker til os, når vi holdt fest. Påskriften på indbydelseskortene, S.U., blev oversat til sukkermærker udbedes. Det, som berørte mig mest, var nok, at jeg ikke kunne få nye dæk til min cykel. Vi måtte køre på et gammelt dæk med et tov inden i.

Da begge mine bedstefædre havde landbrug, manglede vi aldrig mad. Vi kunne selv slagte en gris, et lam, høns og duer. Og så fik vi også fisk. Vi fik saltet kød, røget kød, syltet kød, saltet ål og sild. Alt sammen stod i forskellige kar i kælderen. Brødet bagte vi også selv. Rugbrødet købte vi hos bageren for penge og rationeringsmærker

Så kom tiden, da det blev klart, at tyskerne ville tabe krigen. De tyske soldater kom og ville høre radio fra BBC, som ellers var forbudt, for både os og tyskerne.

Jeg husker dem stå og ryste på hovedet og sige Deutschland kaput! Og de lange kolonner af tyske soldater drog hjem – på gåben. Der blev nogle soldater tilbage, de skulle rydde op og grave miner op. En dag blev der dræbt to tyske soldater ved, at en mine eksploderede. Det skete lige vest for Flyvholm. Når soldaterne meldte færdig med et minefelt, kørte man frem og tilbage i feltet med panservogne for at se om der var flere miner. De opgravede miner blev samlet i store dynger. Panserminer for sig og fodfolksminer for sig og fængghættene for sig. Fængghætten til fodfolksminerne morede min bror og jeg os med at skyde af. Vi kunne holde den mellem pege- og langfingeren og trykke af med tommelen. Det gav et vældigt smæld som en hundeprop. Der blev gjort forsøg med at fylde en betonbunkers op med landminer,

og så bringe dem til sprængning, men så vidt jeg husker, var det kun den ene gang. Bunkeren, som blev sprængt, lå vest for dæmningen, mellem min bedstefars gård og Flyvholm. De 2-3 meter tykke jernbeton mure blev fuldstændig splittet ad, trykbølgen var enorm. Husene rystede i flere kilometers afstand, og betonklodser i størrelse på tre kvadratmeter var smidt en kilometer væk fra sprængpladsen. Så det farlige forsøg blev ikke gentaget.

Der skulle jo også ryddes op i det, som tyskerne ikke tog med sig og alt, hvad der havde tilhørt tyskerne blev tilintetgjort. Der var læssevis af gode uldtæpper. God beklædning, madrasser og meget mere blev samlet sammen og brændt (ren dumhed, undskyld). Mine tæpper var for eksempel lappede og trængte hårdt til udskiftning.

Arne Rønn Vrist
Født den 1. august 1935
i Thyborøn
Forhenværende
automobilforhandler,
nu pensioneret

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

Foreningsmeddelelser 2006

Søndag den 26. marts afholdt Historisk Samfund sit årsmøde på Borris Landbrugs- og Naturskole med generalforsamling, foredrag og kaffebord.

Årsmødets foredrag havde titlen »Overfarten over Skjern Aa gennem tiderne«, og det var museumsinspektør Torben Egeberg Hansen, Skjern-Egvad Museum, der i ord og billeder indviede de mange tilhørere i den spændende historie, der blev afdækket gennem de arkæologiske undersøgelser, der fandt sted fra 1999 til 2002.

Torben Egeberg Hansen dokumenterede, hvor overfartsstederne var og hvilken art, de havde. Der er således tale om vadesteder, dæmninger, færges, laksegårde, spange og broer. Talrige hjulspor vidner om en meget omfattende færdsel i området. Eksempelvis er der et stenbelagt vade-sted tæt ved den nuværende Skjern-Tarm hovedvej, som har været færdselsåre omkring 400 e. Kr. I deltaet findes mange hjulspor fra Vikingetiden, og ved Lønborg kirke er et stenlagt vade-sted fra Middelalderen. »Vi ser sporene efter den sidste kørsel, men hvornår var den første? I al fald nok 5000 år gamle«, sagde Egeberg Hansen.

»Vi fandt ting, vi ikke havde drømt om«, sagde museumsinspektøren. For tilhørerne var det overordentligt spændende at blive sat ind i den historiske sammenhæng for færdslen ved Skjern Aa og se

mange billedlige dokumentationer herfor.

Efter kaffen var der mange spørgsmål til Torben Egeberg Hansen, der vidnede om, at lokalhistorien er stærkt vedkommende for vestjyder.

På den efterfølgende generalforsamling af-lagde formanden, statsamtmand Knud Jessen, beretning om det forløbne år:

Af hensyn til vore mange medlemmer skal Historisk Samfunds mødeprogram dække Ringkøbing Amts 18 kommuner. Derfor holder vi møderne på skift i alle amtets kommuner. I 2005 er Trehøje og Videbæk mødesteder, i 2006 Skjern og Thyborøn-Harboøre.

Vore møder er gratis for enhver, også for ikke-medlemmer. Alle er lige velkomne, men vi vil ikke undlade at sige til eventuelle ikke medlemmer, at hvis man indmelder sig i Historisk Samfund, er man med til at sikre Historisk Samfunds arbejde fremover. Grundlaget for enhver forening er så mange medlemmer som muligt. Den omdelte grønne folder »Kender du Vestjyllands historie?« indeholder en indmeldelsesblanket, så giv den til et muligt nyt medlem.

Historisk Samfunds møder arrangeres i samarbejde med Folkeuniversitetet, og vi kan derfor altid byde på velkvalificerede foredragsholdere til at belyse de forskellige historiske emner, som vore møder tager op.

Årsmødet med generalforsamling fandt sted i Ørnhøj Hotel den 13. marts 2005. Ved årsmødet på Ørnhøj Hotel havde styrelsen engageret Jon Høeg, Tim, til at holde foredrag over titlen: »Steen Steensen Blicher. 14 dage i Jylland«. Foredraget indeholdt en biografisk gennemgang af Blichers liv med vægt på tildragelser, der fik afgørende betydning for hans udvikling som menneske og digter. Jon Høegs gennemgang havde mange forbindelser til Blichers samtid, og som på mange måder bestemte hans livsforløb. Blichers grundholdning var, at alle mennesker er ligeværdige, ingen fødes med større værdi end andre. Det stod i stærk modsætning til Guldalderens dyrkelse af genier og det forfinede. Blichers rette element var ensomheden på naturvandringer, her følte han sig hjemme, og dette slår stærkt igennem i hans digtning. Hans liv blev på mange måder vanskeligt og problemfyldt. Men i digtningen er han stærk og fri. Høegs afsluttende analyse af »Fjorten dage i Jylland» var en spændende stedsoplevelse. De næsten 100 deltagere var stærkt optaget af foredraget og kvitterede med håndfaste klapsalver.

Sommermødet blev afholdt søndag den 16. juni i Videbæk.

»Horeunger og helligdage« var titlen på sommermødets foredrag af Arne Øland, et foredrag, der gik tæt på problemstillingen »tyskerbørn«.

»Mor havde ikke fortalt mig, at det var en tysk soldat, der var min far. Kun at han hed Carl, og at hun havde truffet ham under krigen«.

Som 48-årig går sandheden op for Øland, han går til moderen og får så hele historien.

Herefter stillede Øland sig selv spørgsmålet: »Hvor mange har det ligesom jeg?« Hans egne undersøgelser viser, at det er rigtig mange.

Ifølge officielle kilder er der 5.500 krigsbørn, men Øland siger, der mindst er 8.000 og nærmere 12. Han baserer sine tal på egne undersøgelser og kontakter til ham, efter at han fik adgang til arkiverne p.g.a. sit forskningsprojekt. Med retsplejelovens § 46, der fastslår retten til at få indsigt i egen sag, og efterfølgende med forskningsmandat får Øland adgang til indsigt i arkiverne.

»Danske krigsbørns Forening« har ca. 500 medlemmer, og heraf har 80 % fået kontakt med faderen eller familie. Øland har ikke endnu fundet sine rødder.

Foredragsholderen pegede på den uforsåelige og retsligt problematiske i, at Civilretsdirektoratet har villet afskære og vanskeliggøre sagerne opklaring.

Efter foredraget mange spørgsmål. Godt 100 tilhørere fik kendskab til et af krigens mørke kapitler.

Arne Øland har udgivet bogen: Horeunger og helligdage – tyskerbørns beretninger.

BUSTUREN

Den årlige udflugt fandt sted søndag den 21. august og havde 35 deltagere. Efter opsamling i Holstebro og Herning kørte den morgenfriske busgruppe med sang mod Bølling Sø. Turen gik ad »bagvejen« over Bording Kirkeby, Skygge og Klode Mølle, mens en velopløst Freddy Boysen blandt andet fortalte om mordet i møllen og sørgede for, at deltagerne ved selvsyn fik lejlighed til at opleve et af egnens få myremalmhuse. Første stop var Klosterlund Gård, hvor gruppen hørte om tørve-

industrien i området og museumsforeningens arbejde. Herefter kørtes til udsigtspunktet og den nyetablerede rasteplads på Kragelundvej, hvor der var tid til en kop morgenkaffe og til at studere informationstavlerne om fortidens og nutidens Bølling Sø. Over kaffen fortsatte Freddy Boysen fortællingerne om lokalområdet, og der blev endog til en genfremførelse af Staunings tale fra 1927, holdt i Moselundgård Skov om stop for import af tørv.

Efter kaffen fortsatte turen mod Horsens. Her blev gruppen modtaget af en guide fra Horsens Turistbureau, som med kyndig vejledning tog deltagerne på rundtur i Horsens gader og stræder og på besøg i Klosterkirken og Vor Frelseres Kirke. Byvandringen sluttede ved Jørgensens Hotel – Lichtenbergs Palæ – hvor frokosten blev indtaget. Derpå kørte gruppen til Horsens Industrimuseum – Museet for arbejder-, håndværker- og industrikultur. Ved siden af de faste udstillinger om Danmarks industrialisering efter 1860, en unik række af arbejderboliger fra 1880 til 1998, et stort vognmuseum og arbejdende værksteder med industrihåndværk viste museet en speciel udstilling ned titlen »På arbejde med NSU – et billede af Danmark i 1962«, en udstilling som vakte særlig begejstring blandt gruppens mandlige deltagere. Kl. 16.15 gik turen atter hjemad mod Herning og Holstebro med en enkelt pause.

Hardsyssels Årbog 2005 – det 99. bind i årbogsrækken – blev i oktober måned sendt til alle vore medlemmer. Vor redaktør Per Hauge Mortensen har igen barslet med en 152 sider stor årbog med nyt fra Ringkøbing Amts fortid, den fjerne såvel som den nærmere.

Årbogen er blevet rost meget og ekstra eksemplarer kan købes hos Erik Nørsgaard, Holstebro Bibliotek, mens tidligere årgange kan købes hos Kurt Guldbæk, Vinderup. Da vi har en del årbøger af ældre årgange liggende på lager, køber vi kun de årgange, vi mangler, men til gengæld har vi besluttet, at et samlet sæt af de årgange, som vi har på lager, sælges for en favorabel pris af kun 500 kr. Se salgslisten.

Ved medlemsoptællingen den 1.1.2006 havde Historisk Samfund 1127 medlemmer. I 2005 fik vi 24 nye medlemmer, men da vi mistede 82, har vi haft en tilbagegang på 28 medlemmer. Dette skyldes hovedsagelig naturlig afgang på grund af medlemmernes høje alder. Vi vil byde de nye medlemmer velkommen. Desuden vil vi bede medlemmerne om at huske at meddele adresseforandringer til kassererkontoret, for at årbogen og indbydelser til dig ikke skal udeblive.

Regnskabet, som vedlægges denne beretning, vil fortælle om vore økonomiske forhold. Her skal kun siges, at Historisk Samfund lever af medlemmernes årskontingent, som vi altid har søgt at holde så lavt som muligt, men som vi så os nødsaget til at forhøje til 150 kr. på grund af de kraftigt stigende portopriser. Vi vil gerne takke alle, der har ydet tilskud til Historisk Samfunds virke i 2005, hvilket også gælder tilskud fra kommuner og de lokale pengeinstitutter.

LOKALHISTORISK SAMARBEJDE

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt er medlem af Dansk lokalhistorisk Forening (DLF), der er en paraplyorganisation for lokalhistoriske foreninger, og

det er gennem denne forening, at vi kan søge om tilskud fra tipsmidlerne. Det er også denne forening, der stiller lokalhistoriske konsulenter til rådighed for dem, der arbejder med lokalhistorie og som arrangerer kursusvirksomhed for foreningerne. Så får du brug for rådgivning i forbindelse med en udgivelse, kan du altid rette henvendelse til den lokalhistoriske konsulent arkivar Peter Korsgaard, Stillidsvej 27, 4300 Holbæk.

Følgende styrelsesmedlemmer er på valg i 2006:

Bertel H. Jensen, indtrådt i styrelsen 2001, næstformand fra 2001

Hans Christian Christensen, indvalgt i styrelsen i 1999, medlem af årbogsredaktionen fra 1999

Anna Marie Touborg-Jensen, indvalgt i styrelsen 1999, mødearrangør fra 2000.

Alle genvalgt.

Følgende revisor er på valg i 2005: N. P. Lægaard. I stedet valgt kontorchef cand. jur. Mogens Elming, Fjord Allé 12, 6950 Ringkøbing.

Sommermødet 2006 blev afholdt søndag den 18. juni på Harboøre Hotel.

En lidt grå søndag eftermiddag i juni var der pludselig nogen, der fik lidt travlt – ekstra stole og borde – og er der lagkager nok?

Men alt blev klaret, og med godt humør og god vilje fra både foredragsholder og tilhørere blev der mulighed for, at selv de bagerste i salen kunne følge et særdeles kompetent og underholdende foredrag.

Det var Gert Normann Andersen, der var i stand til at samle over 150 personer på Harboøre Hotel til et foredrag om dykkere og strandinger. Et foredrag der

var velillustreret med billeder, kort og genstande, og samtidig præget af hans personlige engagement som dykker og historisk interesseret person – og mon ikke alle tilskuerne forstod hans holdning til, at uerstættelige dele af vores historie går tabt, mens de forskellige »væsener« diskuterer økonomi og bevillinger?

Derefter gik vi fra kroen til kirken (heller ikke i Harboøre er der langt imellem), hvor Christian Flyvholm fortalte om Harboøre. Her knyttede han også tråden til det foregående foredrag og fortalte om strandinger og redningsmænd. Ulykkerne med redningsbådene, brændevinen, religionen, romanerne, fiskeriet, udviklingen – han kom langt omkring, men hele tiden med udgangspunkt i Harboøre Sogn. En god afslutning på vores sommermøde.

Årsmødet i 2006 afholdes søndag den 26. marts på Borris Landbrugsskole, mens sommermødet finder sted søndag den 18. juni i Thyborøn-Harboøre Kommune.

”Hardsyssels Årbog 2006” – det 100. bind i årbogsrækken – foreligger hermed som 2. række bind 40. Har De kendskab til stof om lokaliteter og tildragelser i Ringkøbing Amt, gerne fra nyere tid, er De meget velkommen til at kontakte redaktionen. Adressen er: Cand. Mag. Per Hauge Mortensen, Byskellet 54, 6950 Ringkøbing. Telefon 9732 2635. Forfattere, der får deres artikler optaget i årbogen, belønnes med 10 eksemplarer af årbogen.

LOKALLITTERATUR TIL SALG
Historisk Samfund for Ringkøbing Amt har udgivet en del lokalhistoriske bøger, som alle medlemmer kan købe til favoritpris + forsendelsesomkostninger.

»Hardsyssels Årbog«. Af de ældre årgange kan følgende erhverves, så længe lager haves:

Årgang	Medlemspris	Ikke-medlemmer:
1929-1930	30 kr.	50 kr.
1972-1973	60 kr.	125 kr.
1975	60 kr.	125 kr.
1977-1992	60 kr.	125 kr.
1993-1996	90 kr.	140 kr.
1997-2004	125 kr.	160 kr.
2005	150 kr.	180 kr.

De fleste ældre årgange haves brugte.

Alfred Kaae: »Fæster og husbonde i Hammerum Herred«, 1971. Medlemspris: 12,00 kr. (ikke-medlemmer: 25,00 kr.).

Arne Vagn Nielsen: »Ringkøbing Amt – geologi og landskab«, 1982. (Hardsyssel-håndbog 1). Medlemspris: 50,00 kr. (ikke-medlemmer: 80,00 kr.).

Ejner G. Pedersen: »Hærvej og hedevej i Hardsyssel, 1986«. (Hardsyssel-håndbog 2). Medlemspris: 87,00 kr. (ikke-medlemmer: 125,00 kr.).

Gunnar Rønn og Jens Krogh: »Kirkeskibe i Ringkøbing amt«, 1992. (Hardsyssel-håndbog 3). Medlemspris: 40,00 kr. (ikke-medlemmer: 98,00 kr.).

Knud Prange: »Herredssegl og kommunale våbener i Ringkøbing amt«, 1979. Medlemspris: 12,00 kr. (ikke-medlemmer: 25,00 kr.).

»Register til Hardsyssels Årbog 1907-1966«, 1977. Medlemspris: 48,00 kr. (ikke-medlemmer: 80,00 kr.).

»Register til Hardsyssels Årbog 1967-1987«, 1988. Medlemspris: 50,00 kr. (ikke-medlemmer: 80,00 kr.).

Jens Kiær: »Stabybogen: et stykke vestjydsk skolehistorie«. 1952. Medlemspris: 40,00 kr. (ikke-medlemmer: 80,00 kr.).

HISTORISK SAMFUND FOR RINGKØBING AMT

Alle interesserede kan blive medlem. Det årlige kontingent er 150,00 kr., som opkræves sammen med »Hardsyssels Årbog« ved udgivelsen i oktober måned.

Indmeldelse kan ske til alle styrelsesmedlemmer eller ved henvendelse til sekretæren, Inge Lise Jensen, Herregårdsparken 3 6.sal, 7400 Herning. Tlf. 9722 0597.

Alle nye medlemmer kan få den sidst udkomne »Hardsyssels Årbog« tilsendt til normal medlemspris, hvis det ønskes. Udmeldelse sker ved skriftlig henvendelse til sekretæren.

HISTORISK SAMFUND FOR RINGKØBING AMTS STYRELSE

Knud Jessen

Holstebrovej 31, 6950 Ringkøbing

Tlf. 96 75 07 17

kjrn@statsamt.dk

Indvalgt 1998, formand fra 1998

Bertel H. Jensen

Bjørsløvvej 10, Bjørsløv, 6920 Videbæk

Tlf. 9719 4137

bertel.jensen@privat.dk

Indtrådt 2001, næstformand fra 2001

Poul Jørgen Madsen

Vellingvej 2, 6950 Ringkøbing

Tlf. 97 32 35 25

pjm@kabelmail.dk

Indtrådt 2005, kasserer fra 2005

Inge Lise Jensen

Herregårdsparken 3 6.sal, 7400 Herning.

Tlf. 9722 0597

inge.lise.jensen@mail.tele.dk

Indvalgt 2006, sekretær fra 2006

Per Hauge Mortensen
Byskellet 54, 6950 Ringkøbing
Tlf. 9732 2635
hauge.ramskov@mail.tele.dk
Indvalgt 1995, redaktør fra 1995

Hans-Christian Christensen
Karen Brands Vej 3, Årgab,
6960 Hvide Sande
Tlf. 9731 3032
hans.chr.christensen@mail.tele.dk
Indvalgt 1999, medlem af årbogs-
redaktionen fra 1999

Bent Skaarup Pedersen
Fælledmosen 1, Stauning, 6900 Skjern
Tlf. 9736 9401
beskpe@hotmail.com
Indvalgt 2004, mødearrangør fra 2004

Anna Marie Touborg Jensen
Klostermøllevej 4, Gudum, 7620 Lemvig
Tlf. 9786 3003
aramt@ringamt.dk
Indvalgt 1999

Freddy Boysen
Julsgårdsvej 27, Tulstrup, 7430 Ikast
Tlf. 9715 5172
boysen.ikast@adr.dk
Indvalgt 1998, medlem af redaktions-
udvalget fra 2003

Kurt Guldbæk
Hasselholtvej 4, 7830 Vinderup
Tlf. 9744 3601 / 5128 8554
kurt@arkivet-vinderup.dk
Indvalgt 2006, webmaster og møde-
arrangør fra 2006

Salg af årbøger til og med 2004:
Kurt Guldbæk
Hasselholtvej 4, 7830 Vinderup
Tlf. 9744 3601 / 5128 8554
kurt@arkivet-vinderup.dk

Salg af årbøger fra og med 2005:
Erik Nørgaard, Holstebro Bibliotek
Kirkestræde 11, 7500 Holstebro
Tlf. 9611 6821
E-post: erik.norgaard@holstebro.dk

Regnskab for 2005

<i>Indtægter</i>		
	2005	2004
Kontingentindtægter vedr. 2004	14.195,00	164.608,85
Kontingentindtægter vedr. 2005	145.175,00	
Tilskud fra offentlige myndigheder	12.000,00	13.500,00
Tilskud fra pengeinstitutter	7.500,00	2.500,00
Salg af årbøger	11.890,00	9.165,00
Renteindtægter	944,57	651,21
Overskud fra arrangementer	0,00	1.881,25
Indtægter i alt	191.704,57	192.306,31

<i>Udgifter</i>		
Udgifter vedr. årbøger 2004	44.396,25	92.320,13
Udgifter vedr. årbøger 2005	133.563,75	
Udgifter ved arrangementer	19.037,60	27.523,72
Porto og fragt	14.372,45	8.173,85
Kontorartikler	1.191,45	762,38
Øvrige administrationsudgifter	22.834,14	1.136,75
Kontingentudgifter	2.500,00	2.575,00
Renteudgifter	391,54	521,90
Bestyrelsesudgifter	8.617,36	9.989,00
Udgifter i alt	226.904,54	143.002,73
Periodens resultat	-35.199,97	49.303,58

Status pr. 31. december 2005

<i>Aktiver</i>		
Ringkjøbing Bank 76502139322	150.798,45	30.368,10
Vestjysk Bank 76014046700	2.350,14	61.817,56
Vestjysk Bank 76011428760	2.107,40	-52.200,96
BG Bank 95706439233	24.150,93	176.922,18
Tilgodehavender	0,00	
Aktiver i alt	179.406,92	216.906,88

<i>Passiver</i>		
Skyldige omkostninger	0,00	2.300,00
Egenkapital		
Saldo primo	214.606,88	165.303,30
Periodens resultat	-35.199,97	49.303,58
Passiver i alt	179.406,91	216.906,88

Ringkjøbing, den 12. februar 2006
Poul Jørgen Madsen
 Kasserer

Regnskabet er revideret den 2. marts 2006
Mogens Elming Else Madsen
 Revisorer

Oplysninger til regnskabet

Tilskud fra kommuner og pengeinstitutter 2005

Brande Kommune	500,00	
Egvad Kommune	500,00	
Herning Kommune	2.000,00	
Holstebro Kommune	1.000,00	
Holmsland Kommune	1.000,00	
Lemvig Kommune	500,00	
Ringkøbing Kommune	1.500,00	
Skjern Kommune	500,00	
Struer Kommune	1.000,00	
Thyborøn-Harboøre Kommune	500,00	
Trehøje Kommune	500,00	
Videbæk Kommune	1.000,00	
Vinderup Kommune	500,00	
Ulfborg-Vemb Kommune	1.000,00	
		12.000,00
Vestjysk Bank, Holstebro	1.000,00	
Vestjysk Bank, Lemvig	1.000,00	
Ringkjøbing Landbobank	500,00	
Ringkjøbing Bank	4.000,00	
Nykredit	1.000,00	
		7.500,00
		19.500,00

Udvalg af litteratur om Ringkøbing amt

2004-2005

Udvalget bringer også supplement til tidligere lister, som siden 1969 hvert andet år har været optaget i »Hardsyssels Arbog«. Avisartikler og årsskrifter fra skoler og institutioner er ikke medtaget.

Listen, der er opstillet efter decimalklassedelingen, er udarbejdet af Erik Nørgaard. Indholdet af alle litteraturlisterne, der har været bragt i Hardsyssels Arbog siden 1993, er nu søgbare på internettet på denne adresse: www.lokallit.dk. Klik på Ringkøbing Amt og derefter på »Hardsysselbasen«.

SKØNLITTERATUR

Ahlburg, Kirsten

Kaj Munk : en frihedskæmper for Danmark / Kirsten Ahlburg, Karl Aage Kirkegaard. - 1. udg., 1. oplag. - [Herning]: Special-pædagogisk forlag, 2003. - 94 sider. - (Læseværkstedet. Blå). I breve, erindringer og nye tekster fortælles historien om Kaj Munk, Danmarks store digter og forfatter, som under den 2. verdenskrig blev likvideret af tyskerne for sin kritik af nazismen. På omslaget: Frilæsning. Originaludgave: 2003.

Andrup, Lone

QI 503 / Lone Andrup. - [Vordingborg]: Attika, 2001. - 276 sider. Et lille indenrigsfly saboteres og falder ned på den jyske hede, i nærheden af Holstebro, og Thorkild Østergaard fra Rigspolitiet tilkaldes. På sin opdagelsesrejse i det vestjyske kommer han tæt på både naturen og vestjyderne. Kriminalroman. Originaludgave: 2001.

Andrup, Lone

QI 503 [lydoptagelse (kassettebånd)] / Lone Andrup ; indtalt af: Aksel Hundsløv. - [Odense]: Den grimme Ælling, 2001. - 10 kassettebånd i 1 mappe (11 t., 13 min.). Et lille indenrigsfly saboteres og falder ned på den jyske hede i nærheden af Holstebro, og Thorkild Østergaard fra Rigspolitiet tilkaldes. På sin opdagelsesrejse i det vestjyske kommer han tæt på både naturen og vestjyderne. Kriminalroman.

Gengivelse af bogen.

Juel Larsen, Niels Peter
Midnatstimens konge [lydoptagelse (kassettebånd)]; en røverroman fra revolutionstiden / Niels Peter Juel Larsen ; indtaling: \Henning Palner\ . - Kbh.: Gyldendal Lydbøger, 1996. - 11

kassettebånd i 2 mapper (14 t., 29 min.). Henrik Rususius, søn af en jysk baron og en jødisk tjenestepige, drager efter den franske revolution ud i Europa og havner efter mange dramatiske begivenheder som leder af en af tidens hærgende røverbander. Gengivelse af bogen. Bogens originaludgave: 1995. Indlæst efter udgaven: Kbh.: Gyldendal, 1995. (Bøvling Slot * Rysensteen * Rysensten).

Mortensen, Chr. Fr. (f. 1879)

Kains-Arven: Fortælling. - Gyldendal, 1923. - 84 sider. Originaludgave: 1923. (Ferring Sø * Vandborg).

Olrík, Cecilie

Min bedste veninde / Cecilie Olrík. - Kbh.: Aschehoug, 2004. - 298 sider. Kriminalroman. Charlotte Frejgårds bedste veninde, Helle, mister sin seksårige datter, der bliver voldtaget og myrdet i familiens baghave i Herning. Helle går i chok og må indlægges, men beder fra sit sygeleje Charlotte om at hævne mordet, da Helle er sikker på, at hun ved, hvem gerningsmanden er. Originaludgave: 2004.

Til en større Gud / redigeret af:

Torben Persson ; illustrationer ... af: Jan Holdgaard. - Herning: Døende Poeter, 1997. - 96 sider: ill. Digte og kortprosa skrevet af en 9. klasse på Gjellerupskolen i Herning. De unges tanker om hverdagen, deres ønsker for fremtiden og deres tro og håb på kærligheden. Originaludgave: 1997.

Varmer, Hjørdis

Den grå heks: en roman bygget over virkelige hændelser på Pigeheimmet/Hebron / af Hjørdis Varmer ; illustreret af Erik Claudell. - Kbh.: Camillas Verden, 2003. - 137 sider: ill.

Vinden - i ord / redaktion Annette Brøchner Lindgaard ... [et al.]. - [Kast]: Bibliotekerne i Ringkøbing Amt, 2003. - 64 sider: ill. Digte - og kortprosa. Tekster om vinden. Teksterne er bidrag til en kulturfestival i Ringkøbing Amt, og alle skabt på opfordring af såvel professionelle som amatører. Udgvrt i forbindelse med Ringkøbing Amts kulturfestival "Vinden" 2003. Originaludgave: 2003.

Aamund, Jane

Vesten for måne 1 / Jane Aamund. - Særdugave. - [Kbh.]: Familie Journalen, 2003. - 157 sider. På proprietærgården i Lemvig bor to søstre, Åne og Margrethe, omkring år 1900. Åne får en bagermester og slægtsgården, mens Margrethe springer ud i det ussive mens en københavner-journalist.

Aamund, Jane

Vesten for måne 2 / Jane Aamund. - Særdugave. - [Kbh.]: Familie Journalen, 2003. - 169 sider.

00 – 07 SKRIFTER AF ALMINDELIGT OG BLANDET INDHOLD

01.764 Lokalbibliografi

Ringkøbing Amt

Levende historie: gamle film fra Midt- og Vestjylland: registrant over 16 mm film hos de lokalhistoriske arkiver i Viborg og Ringkøbing amter / redaktion ...: Henrik Fibæk Jensen. - [Viborg]: Det Levende Billedarkiv, 2002. - 186 sider ; 30 cm + 1 cd-rom. Videreførelse af: Skrifter fra Det Levende Billedarkiv: oversigt over film indsamlet under projekt "Gamle film på ny" i Ringkøbing og Viborg Amter 1993. I. . 1994. Bog og cd-rom med samme ind-

hold. Smudstitel: Historiske film fra Midt- og Vestjylland.

Nørsgaard, Erik

Udvalg af litteratur om

Ringkøbing amt 1999-2001.

I: Hårdsyssels årbog. - 2. rk. bd. 36 (2002). - side 125-156.

02.16 Informationstjeneste

Gormsen, Lisbet

Interaktive medier på biblioteket: rapport om et forsøg på Herning Centralbibliotek / udarbejdet af: Lisbet Gormsen og Claus Aarslev. -

Herning: Herning Centralbibliotek, 1992. - 55, 3 blade: ill. Rapport om forsøg med anvendelse af interaktive multimedier på Herning Centralbibliotek, herunder et forsøg med elektronisk lagring og formidling af billedmateriale fra det lokalhistoriske arkiv.

04.5 Danske forfatteres værker af blandet indhold

Balslev, C. F.

Minder fra Karebæk, Holsteinborg, Ulfborg og Borup / af C.F. Balslev. -

Kbh.: Rud. Bøhms Bogtrykkeri, 1916. - 143 sider.

Kristelige livsspørgsmål betragtede og belyste. Sange og rim

Heri: side 97: Ved bordet på Nørre-Vosborg på frøken Molly Tangs fødselsdag den 20.1.1888 (digt). Side 99: Til min konfirmand Thyra Lauritsen i Ulfkjær den 21. oktober 1889 (digt). Side 100: Til min konfirmand Elise Lauritsen i Ulfkjær den 2.11.1889 (digt). Side 103-104: Ved pastor Ludvig Ingerslevs og frk. Gunild Valeurs bryllup på Nørre Vosborg den 3. juli 1890 (digt). Side 105-107: Til sparekassakasser Lauritsen Thomsen i Ulfborg den 20. august 1982 (digt). Side 107-108: Bordtale ved frøken Elise Lauritsens bryllup i Ulfkjær den 15. december 1893 (digt). Side 109: Til rekrut Jens Brøde i Ulfborg den 10.4.1894 (digt). Side 109-111: Ved afskedsfesten i Ulfborg for Inger Balslev, Bertha Isager, Dagmar Østergaard og Bolette Nielsen den 29.4.1894 (digt). Side 112-114: Bordtale ved gildet på Nørre Vosborg den 11. juli 1894 (digt). Side 119-120: Ulfborg-Vennernes pris den 6.12.1901 (digt).

Buchholtz, Johannes

Rådhuspopen og Struerblæsten:

et udvalg af Johs. Buchholtz' journalistik / redigeret af Erling Højberg; redaktionsudvalg: Erling Højberg, Jenny Melchiorsen, Poul Kristensen. - Struer: Johannes Buchholtz Selskabet, 2004. - 42 sider: ill. - (Buchholtz årbog; 2004).

Indhold: Johannes Buchholtz: Rådhuspopen; Struer og Struerblæsten; Dementi; Fødtur i Struer og Omegn (Toftum Bjerge; Ved Kilen; Strandbjerg Skov); Broalderen. Knud Madsen: Johannes Buchholtz og det elektriske lys.

Mejdahl, Jørgen

Om jeg så må sige. - Holstebro: Holstebro Posten, 1999. - 29 sider: ill.

Udpluk af Jørgen Mejdahls artikel bragt i Holstebro Posten gennem årene i spalten "Tre minutter". Tidligere offentliggjort i Holstebro Posten.

05.16 Aviser

Holstebro posten weekend. -

Holstebro: Holstebro Posten, 1993-1996

Den lokale avis for Kibæk, Sdr.

Felding m.v.. - Kibæk, 1991-1992

Indgået i: Ugeposten (Kibæk). Ugentlig.

05.6 Tidsskrifter af blandet indhold

FRAM: fra Ringkøbing amts museer: 1982. - Herning:

Museumsrådet i

Ringkøbing Amt, 1982.

Årlig 1982-

Årspublikation.

06.1 Museumsteknik

Clausen, Kim

Børnekultur, naturskolen og øko-museet

I: FRAM. - 2001. - Side 101-109: ill. (Skjern-Egvad Museum).

20 - 29 RELIGION

26.6 Kirkelige foreninger

Ultsdal, Poul

Hvad er Hellig Kors Kloster? / v. Poul Ultsdal. - Lem St.: Hellig Kors Kloster, 2002. - 20 sider: ill. (nogle i farver).

26.9 Indre missionsarbejde

Udlængsel og hjemme: 100 års bog fra sømand, fiskere og andet godfolk / redaktør ...: Folmer Raabjerg Hvas; redaktion- og jubilæumsudvalg: Verner

Villensgaard Jensen, Jørgen Erik Larsen, Folmer Raabjerg Hvas; grønlandsk oversættelse Daniel Lennert; færøsk oversættelse Andreas E. Thomsen. - Kbh.: Indenlandsk Sømandsmission. 2005. - 208 sider: ill. (nogle i farver).

Udgivet i forbindelse med Indenlandsk Sømandsmissions 100 års jubilæum 28.4.2005.

Omslagstitel: Udlængsel & hjemve

Heri side 79-81: Hvas, Søren Lodberg: Sømandshjemmet i Thyborøn var et rigtig hjem. Side 107-109: Fisker og flittig gæst på sømandshjem.

Hans Kirk interviewes af sømandsmissionær Poul Nielsen [Thyborøn].

Side 110-112: Fyrtårnet. Af Ann Malene og Jens Nicolai Vejlgard [Hvide Sande Sømandshjem]. Side 117: Bro, Viola: Et fælles hjem for alle i Thyborøn.

Med litteraturhenvisninger.

27.67 Kirkehistorie. Enkelt kirker og sogne

Borbjerg

Lund, Ove Højfeldt

Deغن Dorschaus.

Ca. 1720-1790, degn i Borbjerg 1748-1790.

I: Hårdsyssels årbog. - 2. rk. bd. 36 (2002). - side 5-14: ill.

Tim

Høgh, Jon

Menighedsrådet i Tim Sogn: en

kavalkade over 100 år 1903-2003 / af Jon Høgh. - [Tim]: Tim

Menighedsråd, 2003. - 111 sider:

ill.

30 - 39 SAMFUNDSVIDENSKAB. PÆDAGOGIK. FOLKELIV

30.12 Kulturprocesser og socialantropologi

Damgaard, Ellen

Den vestjyske selvpfattelse: en kalendarisk midtvejr rapport. I: Forskellige mennesker?: regionale forskelle og kulturelle særtræk, 2003. - side 99-121.

Forskellige mennesker?: regionale forskelle og kulturelle særtræk / redaktion Inge Adriansen & Palle Ove Christiansen. - Ebeltoft: Skippershoved, 2003. - 254 sider: ill. - (Folkemindesamlingens kulturstudier; bind 3)

Serien udgivet af: Dansk Folkemindesamling.
Heri: side 99-121: Ellen Damgaard: Den vestjyske selvopfattelse: en kalejdoskopisk midtvejsrapport.
Med litteraturhenvisninger.

32.61 Udvandring og indvandring

Graugaard, Esben
Den nederlandske forbindelse: kontakter mellem Holstebro - en by i den vestjyske periferi - og Amsterdam - en verdenshandels-empire - ca. 1600-1800.
I: FRAM. - 1996. - Side 17-28: ill.

33.113 Arbejdsmarkedet

Plan / VAF, Arbejdsformidlingen, RAR. Det Regionale Arbejdsmarkedsråd for Ringkøbing Amt. - Herning: RAR-sekretariatet, AF-Herning, 1997.

Fortsættelse af: Plan (Det Regionale Arbejdsmarkedsråd i Ringkøbing Amt) (ikke registreret i: Dansk periodicafortegnelse, og: Dansk bogfortegnelse).
Årlig. Udgivet fra 1997-Årsrapportation.
Resultatkontrakt for år ... / VAF, Arbejdsformidlingen i Ringkøbing Amt, RAR, Det Regionale Arbejdsmarkedsråd for Ringkøbing Amt. - Herning: AF-Region Ringkøbing Amt, Rådssekretariatet, 2000-
Fortsættelse af: Plan / AF, Arbejdsformidlingen, RAR, Det Regionale Arbejdsmarkedsråd for Ringkøbing Amt.
Uregelmæssig.
Arspublikation.

33.12 Fagforeninger

Christensen, Erik (f. 1945-06-26)
Fagforeninger og lokalsamfund: en beskrivelse og analyse af 4 vestjyske fagforeninger / [af] Erik Christensen. - 2. opl. - Esbjerg: Sydjysk Universitetsforlag ; [Kbh.]: [eksp. DBK], 1977. - 384 sider. Tidligere: 1. udgave 1976.
Heri: side 113-119: Egvad kommune. Side 157-192: Beskrivelse af Tarm Afdelingen.
Litteraturliste: side 375-384. (Specialarbejderforbundet).

33.194 Enkelte områders økonomiske forhold

Ringkøbing Amt

Erhvervsmagasinet Vækstjylland: månedsavis for det midtvestjyske erhvervsliv. - Herning: Herning

Folketidning, [1989]-1992. Månedlig. Udgivet 1989-
Også med undertitel: det seriøse og totalt dækkende erhvervs-magasinet i Midt- og Vestjylland.

Ringkøbing Amt

Jacobsen, Claus
Vi kan ikke leve af fisk alene: et samarbejde om fremtiden i fire fiskerifæhængige kommuner. - Hanstholm: Hanstholm Kommune, 2004. - 19 sider: ill. i farver. (Holmsland Kommune * Thyborøn-Harboøre Kommune * Ulfborg-Vemb Kommune).

33.31 Arbejdsløn

25 år med aktive investeringer: Lønmodtagernes Dyrtidsfonds jubilæumsskrift. - Kbh.: Lønmodtagernes Dyrtidsfond, 2005. - 70 sider: ill. (nogle i farver).
Heri side 22-23: Investeringsscase Bang & Olufsen - fra familieejet til offentligt noteret virksomhed. Side 34-35: Investeringsscase Vestas - et eventyr med møller og gode feer. (pensionskasser * investering).

33.953 Boligforeninger

Thatt, Ole
Kronagers 50 års jubilæum 1. juni, 2005 / af Ole Thatt. - [Ringkøbing]: [Kronager], 2005. - 31 sider: ill. På omslaget: 50 år med afd. 3 og 4, Kronager, 1955-2005
Kolumnetitel: Kronager 1955-2005. (Ringkøbing).

36.1 Lokalforvaltning

Nøgletal ... Herning, Holstebro, Silkeborg, Skive, Viborg. - [Silkeborg]: [Silkeborg Kommune], [1991]-
Årlig. Udgivet 1991-
Arspublikation.
Udgives i samarbejde mellem Herning Kommune, Holstebro Kommune, Silkeborg Kommune, Skive Kommune og Viborg Kommune.

36.8 Hemmelige foreninger

Broderloge nr. 75 Viking, Lemvig: 50 år, 1. maj 1955-1. maj 2005: jubilæumsskrift. - [Lemvig]: [Broderloge nr. 75 Viking], [2005]. - [24] sider: ill. i farver.
Sankt Johanneslogen Hardia: festskrift i anledning af logens 25 års jubilæum 31. oktober 2002. - Herning: Hardias jubilæumsud-

valg, 2002. - 45 sider: ill. Omslagstitel: Den Danske Frimurerorden St. Johs. Logen Hardia Orient
Herning 1977-2002.

37.128 Lejrskolearbejde

Skonnetten Marilyn Anne: en skole til søs. - Holstebro: Marilyn Annes venner, 1987- Årgang 1993 erstattet af jubilæumsbog: Benny Boysen: Historien om en skonnet. Variant titel: Årbog...for Foreningen Marilyn Annes Venner. Udgives årligt. Udgivet 1987-

37.18 Det Nødvendige Seminarium

Making a difference: collection of essays from DNS 2003/04. - [Ulfborg]: [Necessary Teacher Training College], [2004]. - 35 sider: ill. i farver.

37.206 Spejderbevægelsen

Fortællinger der formes: kunstprojekt - FDF Landsdel 3 / fotos og redigering af hæfte: Martin Ottosen. - [Vilbjerg]: FDF Landsdel 3, [2004]. - 30 sider: ill. i farver + 1 dvd-video.
Heri: side 4-5: Biskop Karsten Nissen, Viborg: Åbningsstale til FDF-udstillingen "Fortællinger Der Formes" - "Landsby-Galleriet" i Timring den 24. oktober 2003. Side 6-13: Kirstine Hedegaard, FDF Aulum: "Fortællinger Der Formes" i FDF Aulum. Side 14-16: Marlene Tornvig, FDF Holstebro 1: "Fortællinger Der Formes" i FDF Holstebro 1: Takævs itræet. Lavet af puslinge og tumlinge, FDF Holstebro 1. kreds. Side 17: Per Tornvig, Vinder af FDF Landsdel 3's kunstprojekt. Børn fra Holstebro lavede vinder-kunst. De mindste fra FDF Holstebro 1. kreds løb af med sejren i kunst-konkurrence på galleri i Timring. Side 18-19: Conni Mikkelsen, FDF Klinkby: "Fortællinger Der Formes" i FDF Klinkby. Klinkby FDF lavede Noas Ark med 18 aktive tumlinge. Side 20-22: Didde Sangild, FDF Simmelkær: "Fortællinger Der Formes" i FDF Simmelkær. Side 23-29: Sanne Rask, FDF Struer: "Fortællinger Der Formes" i FDF Struer: FDF Struers arbejde med bibelske fortællinger og kirkekunst.

37.21 Børneinstitutioner

Christensen, Gunhild
Håndhygiejne i børnehaverne i Aaskov Kommune / udarbejdet af Gunhild Christensen. - Kibæk: Børnehaverne & Sundhedsplejen i Aaskov Kommune. 2000. - 15 blade, tav: ill.

Thomsen, Annie

Vi er alle ens på en meget forskellig måde / forfatter: Annie Thomsen ; [i samarbejde med] Regnbuen ; fotos: personalet i Regnbuen. - Randers: Kulturkælderen, 1999. - 64 sider: ill. - (Øje for barnets kultur). Heri side 14-18: Beskrivelse af Regnbuens vilkår (Børneinstitution i Herning). Med litteraturhenvisninger.

37.364 Ungdomsuddannelser

Vejr for unge. - Holstebro: Udviklingscentret for Vejledning i Ringkøbing Amt, 2001- Fortsættelse af: Ungdomsuddannelserne i Ringkøbing Amt: Udgives årligt. Udgivet 2001-

37.414 Ungdomsskoler

Budstikken. - Ulfborg: Staby Efterskoles Elevforening, 1925-

37.5 Enkelte danske skoler

Nørre Nissum Efterskole
Hjort, Anders Sørensen
Brev fra Anders Sørensen Hjort, Nørre Nissum Friskole: Nørre Nissum Friskole d. 30/10 (18)81- I: Friskolelæreres livsvilkår: 26 breve fra 1881. - side 94-96.

Vinderup

Jubilæumsbog i anledning af Vinderup Kommuneskoles 100 års jubilæum 1905-2005 / redigeret af Bent Liholm. - [Vinderup]: Vinderup Kommuneskole, 2005. - 64 sider: ill. Omslagstitel: Vinderup Kommuneskoles 100 års jubilæum 1905-2005.

37.75 Hjerneskedede

Langager, Søren Christian
Voksne sindslidende i undervisningsmiljøer: SIND lille Skoler for Voksne. - Kbh.: Danmarks Pædagogiske Institut, 1999. - Ca. 220 sider: ill.
Beskrivelse og vurdering af de landsdækkende undervisningstilbud for sindslidende med særlig vægt på SIND Lille Skoler for Voksne. Heri: Side 83-87: SIND Mimihojskolen i Herning. Med litteraturhenvisninger.

37.8 Kulturformidling

Evaluering af Kulturfestival Vinden / NIRAS Konsulenterne. - Ringkøbing : Ringkøbing Amt, 2004. - ca. 123 sider (flere pagineringer): ill.

Madsen, Monica C. (f. 1963)
Tusindfyrd: erfaringer med kunst og kultur i børns institutioner / af Monica C. Madsen ; redaktion: Jan Helmer-Petersen og Benedicte Helvad. Fotos: Sonja Iskov. - Kbh.: Kulturrådet for Børn, 2001. - 128 sider ill. i farver.
Om forsøgsordningen Tusindkunst, hvor lokale aktører som børnehaver, skoler, sfo'er, dagpleje, biblioteker og museer m.fl. har arbejdet sammen om at skabe nye og bedre muligheder for arbejdet med børn og kultur i børns institutioner.

Heri side: 24-27: Herning: Fortællefestival i daginstitutionen. Side 43-47: Klubberne i Herning: Fælles vej mod nye klubbaktiviteter. Side 62: Herning Kunstmuseum: Graffiti projekt i samarbejde med unge. Side 63: Herning Museum: Frivillige fortæller om gamle dage. Med litteraturhenvisninger.

38.44 Offentlig forsorg

Unge kontanthjælpsmodtagere i Ringkøbing Amt: analyse / gennemført af CABI ; i samarbejde med Lemvig Kommune ... et al. ; redaktion: Jean-Pierre Morel. - Århus: CABI, 2003. - Ca. 60 sider: ill.

38.53 Forsorg for unge

Dybkjær, Majlis
Rum til refleksion i den daglige praksis I: Den lærende pædagog: pædagogiske kompetencer i praksis, 2004. - side 195-210. (Lemvig Ungdomsgård).

Krohn, Lisbeth

Fra Fyn eller Kurdistan - dansk eller ej, velkommen!: skolehistorier fra Tvind / Lisbeth Krohn. - Ulfborg: E-advicé, 2005. - 31 sider: ill. Historier fra skolecentret Tvind og fra Tvinds andre opholdssteder rundt om i Jylland, hvor der videregives erfaringer med arbejdet med unge - ofte med anden etnisk baggrund - der er anbragt udenfor hjemmet.

38.79 Syge

Hvas, Doris
Demensramte med behov for

specialiserede tilbud / udarbejdet af Doris Hvas. - (Ringkøbing): Psykiatrien i Ringkøbing Amt, 2004. - 69 sider ; Med litteraturhenvisninger.

39.06 Frilandsmuseer

Årsskrift / Skjern-Egvad Museum & Skjern-Egvad Museumsforening. - Skjern: Skjern-Egvad Museum & Skjern-Egvad Museumsforening, 1994- Udgives årligt. Udgivet 1994-

39.3 Folketro

Thomas, Lars

Det mystiske Danmark: en rejseguide til spøgelses, uhyrer og andre mærkværdigheder / Lars Thomas. - [Kbh.]: Bogklubben, 2005. - 219 sider: ill. i farver. Heri side 73-74: Hee Kirke - Troldespor og våde sten. Side 109-110: Staby Kirke - Uro i Staby. Side 123-124: Ådum - Den synske præst. Side 66-67: Flyndersø - Ålekongen. Med litteraturhenvisninger.

39.42 Dagligliv i provinsbyen

Møller Nielsen, Christen
Dreng i Holstebro omkring år 1900. I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd. 36 (2002). - side 29-50: ill.

39.43 Dagligliv på landet

Clemmensen, Else Marie
Nogle oplevelser fra besættelsestiden I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd. 36 (2002). - side 95-98 (Herborg).

Hagelskjær, Niels Hugo

Dagligdag og dagligliv under besættelsen I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd. 37 (2003). - side 115-120: ill. (Ikast).

Kamp, Børge

Erindring fra min skoletid 1939-1945 i en by ved hovedvej A11 og Ørnhojbanen. I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd. 37 (2003). - side 105-114: ill. (Grønbjerg).

Madsen, Minna

Hverdagen i Brande under besættelsen I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd. 37 (2003). - side 95-104: ill.(Brande).

Ørregaard Andersen, Anny

Besættelsen som jeg husker den I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd. 37 (2003). - side 121-126: ill. (Ilskov).

39.55 Juletraditioner

Bech Jakobsen, Erik
Julehistorier fra halvtredserne
I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd.
37 (2002). - side 137-140: ill.
(Venø).

Følbæk, Hanne
Med juletræet på sigtekornet
I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd.
37 (2003). - side 87-90: ill.
(Kibæk).

Hjøllund, Inga Bruun
Der er noget i luften
I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd.
37 (2003). - side 91-94: ill.
(Lemvig * Vemb * Odby *
Tørring).

**40 - 49 EGNS-
BESKRIVELSE****40.8 Turistvæsen**

Kryger, Rigmor
Turist i Søndervig i 1930'erne og
40'erne
I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd.
37 (2003). - side 81-86: ill.
(Søndervig).

46.4 Enkelte lokaliteter

Brande
Husum, Kai
Små skæve Brande-rids / tekst og
tegning Kai Husum. - Tarm: Kai
Husum, 2003. - 66 sider: ill.

Egvad
Vestjyske gårde i tekst og bille-
der: Egvad kommune / samlet ...
af Nygaard Handel & Forlag. -
Give: Nygaard Handel & Forlag,
2001. - 552 sider: ill. i farver.

Fjand
Fra Fjand til Foz de Iguazu / af
Elly og Henning Dyrmosse. -
Møntergården, 1996
I: Min bedste rejse: oplevelser og
rejsetips skrevet af kendte
danskere. - side 64-68.

Hammerum
Ringgaard Lauridsen, Henning
Foreningslivet i Hammerum kul-
turhistorisk belyst / af Henning
Ringgaard Lauridsen. En familie i
stationsbyen / af Margit Baad
Pedersen. - Århus: Stationsbyen,
projekt under Statens
Humanistiske Forskningsråd,
1983. 52 sider: ill. - (Nyt fra
Stationsbyen; 3).
Litteratur og noter: side 41-42.

Haurvig
Alsted, Gert
Abelines gård på Holmsland Klit

- først strandfogedgård i 100 år -
den nye museum i 25 år.
I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd.
36 (2002). - side 15-28: ill.

Hee
Den lyse - den blanke: årsskrift /
Hee Lokalhistoriske Arkiv -
Ringkøbing: Forlaget Heebro,
2000- Udgivet fra 2000-
Årgang 2000-2002 også udgivet i
kumuleret udgave.

Herning
Den sydlige firkant. - Herning;
Kolorittens lokalhistorie-gruppe,
2004-. - 132 sider: ill.
Bind 1: Søndergade - der, hvor
byen begynder.
Med litteraturhenvisninger.

Holmsland Klit
Ywl o æ kle't: 1971. - Hvide
Sande: Hvide Sande Handels- og
Håndværkerforening, 1971-
Udkommer årlig fra 1971-

Hvide Sande
Hvide Sande fra fødsel til frem-
tid: historisk tilbageblik i billeder
og tekst / samlet af Christian og
Anna Bollerup. - [Hvide Sande]:
[Eget forlag], 2005. - 96 sider: ill.
(nogle i farver).

Højby
Kristensen, Jens (f. 1939-10-02)
Højbys historie / Jens
Kristensen. - [S.l.]: Borris Sogns
Lokalhistoriske Arkiv v/Ove
Navntoft Enevoldsen, 2005. - 35
sider: ill.

Ikast
Egnsbogen:
Bording/Engesvang/Ikastlokalhis-
torisk årbog / udgivet på initiativ
af ... Den Jyske Sparekasse. -
Grindsted: Henriksens Bog-
handel, 1991-
Udgives årligt. Udgivet 1991-

Nørre Vosborg
Høgh, Jon
Nørre Vosborg: mester, mester,
tårnet hælder / Jon Høgh. -
Ringkøbing:
Bollerup Boghandel, 2004. - 64
sider: ill.

Ringkøbing Amt
Olsen, Søren (f. 1954-12-14)
Oplev Vestkysten - fra Grenen til
Rudbøl: en natur- og kulturguide
/ Søren Olsen ; kort: Tom
Therkildsen ; fotos: Ivan
Jacobsen. - [Højbjerg]:
Hovedland, 2004. - 169 sider: ill.
i farver. - (Natur- og kulturguide
fra Hovedland).
Heri: side 68-85: Mellem

Thyborøn og Søndervig. Side 86-
96: Fra Ringkøbing til
Skallingen. Med internetadresser.

Ringkøbing Amt
Turén går til Jylland / af Hans
Erik Rasmussen og Ole Steen
Hansen. - Kbh.: Politiken, 2005. -
156 sider: ill. i farver. -
(Politikens turén går til)
(Politikens rejsebøger).
Heri side 49-57: Fra Thyborøn til
Blåvandshuk.

Skjern Ådal
På tværs af Skjern Å-dalen /
Mogens Schou Jørgensen ;
Torben Egeberg
De arkæologiske fund af oldtids-
veje, vadedsteder og broanlæg ved
Skjern Å i forbindelse med
Skjern Å Naturprojekt.
I: Nationalmuseets Arbejdsmark.
- 2001. - side 186-201.

Skjernegnen
Lykkegaard, Karl
Per Lunds erindringer: mod-
standsmand under jorden på
Skjern-egnen foråret 1945 / Karl
Lykkegaard ; redigeret af Karl
Lykkegaard, Tordis Jensen og
Kim Clausen. - [Skjern]: Skjern-
Egvad Museum, 2005. - 104
sider: ill.

Stadil
Jul i Stadil-Vedersø. - Tim: Stadil
Sogneforening... et. al., 1991-
Udgives årligt. Udgivet 1991-
Årgang 1 med titel: Jul i Vedersø.

Struer
Jul i Struer. Ny række: lokalhis-
torisk magasin fra Struer
Museum. - [Struer]:
Udgiverselskabet ved Struer
Museum og Lokalhistorisk
Arkiv, 2004-Årlig. Udgivet fra
2004-Årspublikation.

Struerengen
Struerfolk: lokalhistorie fra
Struerengen. - Struer: Dalhus,
1986-1989. - Ill.
Årlig.
Årspublikation.

Stubber
Hofmansen, P. K.
Klosteret og herregården Stubber
/ P.K. Hofmansen ; redaktør: Leif
Novrup. - Vinderup: Vinderup
Egnshistoriske Forening; i samar-
bejde med Vestjysk Forlag,
2004. - 38 sider: ill.
Bygger på et foredrag afholdt ved
Historisk Samfundens sommermed-
de i Sevel 1966.
Med litteraturhenvisninger.

Thyborøn

Ewald, Nina
Sneglehuset - skapt med havets
hjelp. I: Bonytt/hjem & fritid. -
1995 nr. 10. - side 100-102.

Thyholm

Egshistorisk Forening,
Thyholm og Jegindø. - Lyngs:
Egshistorisk
Forening for Thyholm og
Jegindø, 1977-
Udgives årligt.

Thyholm

Wilse, J. N.
Professor Jacob Nicolai Wilses
lagttagelser på Thyholm / ved
Benny Boysen. - 2. udgave. -
[S.l.]: Thyholm Egnsmuseum,
[2003]. - 37 sider: ill.
Udgivet i forbindelse med udstil-
ling- og teaterforestillingen
"Levende" på Søndbjerg
Ungdomsskole 12.-13.4.2003
Afsnittet: Kort Udtoget af min
Beskrivelse over Halvøen
Thyholm, 50 Mile fra
Kiøbenhavn, fra: Reise-
lagttagelser i nogle af de nordiske
Lande ... ; 5. Del, Kbh., 1798.
Tidligere: 1. udgave. Struer:
Bogtrykkergården, 1980.
Med litteraturhenvisninger.

Tim

Årsskrift / Lokalhistorisk
Samling, Tim Sogn. - Tim:
Lokalhistorisk Samling i Tim,
1997- Udgives årligt. Udgivet
1997-

Ulfborg-Vemb

Lokalhistorisk årsskrift
(Ulfborg). - Ulfborg:
Egshistorisk Studieceter,
Ulfborg-Vemb, 1998-
Fortsættelse af: Årsskrift
(Egshistorisk Studieceter,
Ulfborg-Vemb
Udgives årligt. Udgivet 1998-

Ulfborg-Vemb

Årsskrift / \Egshistorisk
Studieceter, Ulfborg-Vemb\ - 1.
årgang (1987)-1997. - Ulfborg:
Egshistorisk Studieceter, 1987-
1997. - Ill. Fortsættes som:
Lokalhistorisk årsskrift
(Ulfborg).

Vildbjerg

Lokalarkivet for Vildbjerg Sogn.
- Vildbjerg: Lokalarkivet for
Vildbjerg Sogn, [1999]-
Årlig. Udgivet 1999-
Årspublikation.

Vind

Livets gang på land og i by [vi-
deo (videokassette)]: 1997-1998 /

af Niels Kamp ; i samarbejde med
Lokal Historisk Arkiv for Vind
Sogn. - [Vind]: Lokalhistorisk
Arkiv for Vind Sogn: N. K.
Video, 2002. - 1 videokassette
(VHS) (1 time 43 min.).
Afspejler livets gang på land, i by,
virksomheder, skolen,
fritidsaktiviteter og mere i årene
1997 og 1998.

**50 - 59 NATUR-
VIDENSKAB****50.1 Naturforhold**

Naturpolitik: temaredegørelse 2003
/ udarbejdet af Bo Boysen Larsen
... [et al.]. - Ringkøbing:
Ringkøbing Amt, Teknik og
Miljø, 2003. - 54
sider: ill. i farver.

**50.284 Enkelte lokaliteter
naturforhold****Nymindegablejren**

Nymindegablejren: drifts- og
plejeplan 2003-2018 / tekst & re-
daktion: Niels D. Lisborg og
Erling Krabbe ; med bidrag fra
K. Lohmann Hansen,
T.J. Christensen og Niels
Fonnesbech ; kort og bevoks-
ningsliste: Niels D. Lisborg. - 2.
revideret oplag [i.e. udgave]. -
[Kbh.]: Skov- og Naturstyrelsen ;
Nørre Nebel: og Nymindegab-
lejren, 1999. - 55, 7 sider
: ill. i farver ; 30 cm + 5 kort + 1
ordenreglement.
Tidligere: 1. udgave. 1999. 42, 4, 2
sider.

Ringkøbing Amt

Harritz, Poul Henrik (f. 1956)
Danmarks fredede områder / af
Poul Henrik Harritz ; kort:
Charles Lindberg, Tom
Therkildsen og Steen Frimodt ;
fotos: Bert Wiklund ... [et
al.]. - Kbh.: Politiken: i samarbej-
de med Danmarks Naturfred-
ningsforening, 2001. - 424 sider:
ill. i farver. - (Politikens
håndbøger). Heri side 90-138:
Hedede, Vest Stadil Fjord, Stråse
Plantage, Tipperne, Dejbjerg
Hede, Abelines Gård, Borris
Sønderland, Brejning Krat,
Gjeller Odde, Brunkulsejerne,
Døeshøjene, Fjederholt A,
Gindeskov Krat, Haderup Ådal,
Holmgård Sø, Linnebjerg,
Munklunde Mose, Nissum Fjord,
Oustrup Hede, Ørre Hede,

Pallisbjerg, Rammé Dige, Solse,
Stoubæk Krat, Yllebjerg.

Ringkøbing Amt

Vild natur i Danmark / Martin
Bjerg og Kaj Halberg ; kort:
Henrik Dahl. - Kbh.: Gad, 2002.
- 224 sider: ill. i farver. - (Gads
naturguide) Indhold: Strande og
klitter ; Strandenge og vader ;
Klippekyster ; Overdrev, skræn-
ter og klinger ; Naturskove og
bondeskove ; Heder ; Højmoser
og fattigkær ; Vandløb, ferske en-
ge og rigkær ; Søer og Vand-
huller.

Heri side 61-64: Tipperhalvøen.
Side 145-146: Vind Hede. Side
146-147: Harritz, Nørlund og
Isen Bjerg Heder. Side 167-168:
Tamkær og Lønborg Hede. Side
190: Lilleå. Side 191: Skjernå
Eng. Side 210: Vest Stadil Fjord.
Med litteraturhenvisninger og in-
ternetadresser.

Skjernådalen

Bach Rasmussen, Johannes
Der Fluss Skjern [Tekst (online)]:
Geschichte der Aue, die
Grossmassnahmen, die neue
Landschaft und die Natur, unter-
rweges in der Aue / Text ...:
Johannes Bach Rasmussen. - Amt
für Forst- und Naturverwaltung,
2005. Adgangsmåde: Internet
<URL:http://www2.skovogna-
tur.dk/Udgivelser/2005/87-7279-
630-8/pdf/87-7279-629-
4_DE.pdf>
Originaltitel: Skjern Å.
Med litteraturhenvisninger.

Skjernådalen

Bach Rasmussen, Johannes
Das Naturprojekt Skjern Au: das
grösste Renaturierungsprojekt
Dänemarks / Text ...: Johannes
Bach Rasmussen. -
[Kopenhagen]: Amt für Forst
und Natur, 1999. - 32 sider: ill.
(nogle i farver). Originaltitel:
Skjern Å naturprojektet.
Med litteraturhenvisninger.

Skjernådalen

Bach Rasmussen, Johannes
The Skjern River [Tekst (online)]:
history of the river valley, major
projects, the new landscape and
the nature, visiting the river val-
ley / text ...: Johannes Bach
Rasmussen. - Danish Forest and
Nature Agency, 2005.
Adgangsmåde: Internet
<URL:http://www2.skovogna-
tur.dk/Udgivelser/2005/87-7279-
628-6/pdf/87-7279-627-
8_UK.pdf>

- Originaltitel: Skjern Å.
Med litteraturrehvisninger.
- Skjernådal**
Bach Rasmussen, Johannes
The Skjern River restoration project: Denmark's largest nature restoration project / text ... : Johannes Bach Rasmussen. - [Copenhagen] : Natural Forest and Nature Agency, 1999. - 32 sider: ill. (nogle i farver).
Originaltitel: Skjern Å naturprojektet. Med litteraturrehvisninger.
- Skjernådal**
Bach Rasmussen, Johannes
The Skjern River restoration project: Denmark's largest nature restoration project / text ... : Johannes Bach Rasmussen. - [Copenhagen] : Natural Forest and Nature Agency, 1999. - 32 sider: ill. (nogle i farver).
Originaltitel: Skjern Å naturprojektet. Med litteraturrehvisninger.
- Skjernådal**
Bach Rasmussen, Johannes
Skjern Å [Tekst (online)]: ådalens historie, de store projekter, det nye landskab og naturen, på tur i ådalen / tekst og tilrettelægning: Johannes Bach Rasmussen. - Skov- og Naturstyrelsen, 2005. Adgangsmåde: Internet <URL:http://www2.skovognatur.dk/udgivelser/2005/87-7279-608-1/pdf/87-7279-607-3_DK.pdf>
Med litteraturrehvisninger.
- Skjernådal**
Cost-benefit analyse af Skjern-å projektet / udarbejdet til Skov- og Naturstyrelsen i forbindelse med Wilhelmudvalgets arbejde med at frembringe et grundlag for en national handlingsplan for biologisk mangfoldighed og naturbeskyttelse; Alex Dubgaard ... et al. - Institut for Økonomi, Skov og Landskab, Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, 2002. - 35 blade: ill. (nogle i farver). - (Rapporter fra Institut for Økonomi, Skov og Landskab: samfundsvidenskabelige serie ; 9).
- Skovbjerg Bakke**
Pihl, Roger
Guide til Danmarks bjerge / Roger Pihl ; kort: David Keeping ; fotografier ... Roger Pihl ; oversat af Orla Vigsø. - Frederiksberg: Intro! publishers, 2005. - 348 sider: ill. i farver. Originaltitel: Guide til det danske høfjeld: Vejviser til Danmarks 87 topografiske højdepunkter med historiske oplysninger og fakta og lokale anekdoter. Heri side 78-85: Skovbjerg Bakke, mellem bakkener og bjerge langs med havet. (Skovbjerg Bakke * Trehøje * Tihøje).
- Vestjylland**
Justesen, Jens
Jyllands vestkyst / Jens Justesen. - Kbh.: Gad, 2003. - 255 sider: ill. i farver. - (Gads naturguide). Guide til naturen langs den jyske vestkyst. Turbeskrivelser fra Vadehavet til Skagens Odde indeholdende kørevejledninger og oplysninger om kultur- og naturseværdigheder. Leksikon med billeder af sten, planter og dyr fra området. Heri side: 84-87: Tipperne og Værngene. Side 87-89: Slusen i Hvide Sande. Side 90-92: Nr. Lyngvig Fyr. Side 92-94: Vest Stadil Fjord. Side 95-96: Husby Klitplantage. Side 96-98: Bøvling Fjord. Side 98-99: Bovbjerg. Side 100-102: Harboør Tange. Side 102-104: Thyborøn. Side 104-105: Thyborøn Kanal. Med litteraturrehvisninger.
- Vestjylland**
Justesen, Jens
Jütlands Westküste / Jens Justesen ; Übersetzung: Liselotte Koukal ; Fotografien ... Ole Andersen ... [et al.] ; Zeichnungen ... Jakob Sunesen ... Birgitte Rubæk ... Susanne Weitemeyer. - København: Gad, 2003. - 255 sider: ill. i farver. - (Gads Naturführer). Originaltitel: Jyllands vestkyst. Heri side: 84-87: Tipperne og Værngene. Side 87-89: Slusen i Hvide Sande. Side 90-92: Nr. Lyngvig Fyr. Side 92-94: Vest Stadil Fjord. Side 95-96: Husby Klitplantage. Side 96-98: Bøvling Fjord. Side 98-99: Bovbjerg. Side 100-102: Harboør Tange. Side 102-104: Thyborøn. Side 104-105: Thyborøn Kanal.
- 55.2 Mineralogi**
Råstofkortlægning af sand - grus - sten ved Rudmose: fase 2 kortlægning udført for Ringkøbing Amt / Peter Roll Jakobsen. - GE-US, Geological Survey of Denmark, 2004. - 44 blade: ill. i farver + 1 cd-rom. - (Report / Geological survey of Denmark and Greenland ; 2004/114).
- 55.3 Geomorfologi**
Regionalgeologisk kortlægning af miocæne grundvandsmagasiner i Ringkøbing Amt / Erik Skovbjerg Rasmussen. - GEUS, Geological Survey of Denmark, 2003. - 37 blade: ill. (nogle i farver). - (Report / Geological Survey of Denmark and Greenland ; 2003/1).
- 55.4 Stratigrafi**
Miocæn stratigrafi i Sønder Vium forskningsboring i Ringkøbing Amt (102.948) / Stefan Piasecki, Karen Dybbjerg og Erik S. Rasmussen. - GEUS, Geological Survey of Denmark, 2004. - 22 blade: ill. i farver. - (Report / Geological survey of Denmark and Greenland ; 2004/5).
- 55.64 Enkelte lokaliteters geologi og palæontologi**
Ringkøbing Amt
Dinoflagellat-datering og sekvensstratigrafi i 5 dybe boringer i Ringkøbing Amt / Karen Dybbjerg, Stefan Piasecki & Erik Skovbjerg Rasmussen. - 2005. - 69 sider: ill. i farver + 5 bilag.
- Ringkøbing Amt**
Geologisk kortlægning Lodbjerg-Blåvands Huk. - [Lemvig]: Kystdirektoratet, 2001. - 1 bind + 3 kort. Heri: Geologisk kortlægning af Vestkysten. Med litteraturrehvisninger.
- 55.9 Vandforskning**
Have, Arne
Miljøtilstanden i Flyndersø 2003 / sagsbehandler [i.e. forfatter]: Arne Have. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2005. - 68 sider : ill. (nogle i farver).
- Have, Arne
Miljøtilstanden i Skallesø 2003 / sagsbehandler [i.e. forfatter]: Arne Have. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2005. - 44 sider : ill. (nogle i farver).
- Juel Knudsen, Lars
Nærzoneundersøgelse omkring spildevandsudledninger Struer og B&O 1988 / udarbejdet for Ringkøbing Amtskommune. - Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune, Teknik- og Miljøforvaltningen, 1989. - III,66 sider: ill.
- Miljøtilstand Hellesø 2003 / sagsbehandler [i.e. forfatter]: Arne

- Have, Mads Nedergaard. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2005. 70 sider: ill. (nogle i farver). Med litteraturhenvisninger.
- Miljøtilstanden i Ladegård Sø 2001 / konsulent [i.e. forfatter]: DHI. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2005. - Ca. 50 sider: ill. (nogle i farver). Med litteraturhenvisninger.
- Miljøtilstanden i Stubbegård Sø 2003 / sagsbehandler [i.e. forfattere]: Arne Have og Mads Nedergaard. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2005. - 67 sider: ill. (nogle i farver).
- Ringkøbing Fjord - handleplan og overvågningsprogram 2005-2015. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, [2005]. - 43 sider: ill. Med litteraturhenvisninger.
- Thyborøn Fjord og Harboøre Fjord: miljøtilstanden i Thyborøn Fjord og Harboøre Fjord (lagunesøerne) på Harboøre Tange 1998-2001. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2003. - 129 sider: ill. i farver.
- Åbne farvande langs Vestkysten: status og udvikling 1989-2004. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, 2005. - Ca. 120 sider: ill. (nogle i farver). I kolofonen: Udgiver: Nordjyllands Amt ... [et al.].
- 58.13 Hydrobiologi**
Restaureringsprojekt ved Over Isen Bæk og Fjederholt Å / af Michael K. Holm og Dan S.Hjælland. - Beder: Dansk Center for Jordbrugsuddannelse, 2004. - 68 sider: ill. + bilagsmappe. Afsluttende eksamensprojekt på 4.semester til jordbrugsteknolog.
- Ringkøbing Fjord. - Hammel: Kaskelot, 1986. - 55 sider: ill., delvis i farver. - (Kaskelot; nr. 67-68). Indhold: Ulrich Kern-Hansen: Landbruget i Vestjylland. Bent Lauge Madsen: De våde enge. Knud Rasmussen: Foreningen af de vestjyske fjorde. J. J. Bolvig: Kronik. Niels Wegner: Foreningen af fiskebestanden i Ringkøbing Fjord. Jan Steinbring Jensen: Vegetationsudviklingen i Ringkøbing Fjord og udviklingen i de græssende fuglebestande. Jens Gregersen: Den vestjyske eng. Poul Hald-Mortensen: Kan en ny slusepraksis i Hvide sande skabe naturværdierne?
- 58.1564 Biotopografi**
Ringkøbing Amt
Reduktion i antallet af skarver i Ringkøbing og Nissum Fjorde: oliering af æg og beskydning i 2002: naturovervågning / Thomas Bregnballe, Jens Peder Hounisen. - Rønde; Roskilde: Danmarks Miljøundersøgelser, 2003. - 25 sider; 30 cm. - (Arbejdsrapport fra DMU; 179). Også på Internet: Arbejdsrapport fra DMU.
- Vest Stadil Fjord*
Effekt af reservatoprettelse for rastende vandfugle i Vest Stadil Fjord / Jesper Madsen m. fl.. - Rønde; Roskilde: Danmarks Miljøundersøgelser, 2003. - 25 sider; - (Arbejdsrapport fra DMU; 176). Også på Internet: Arbejdsrapport fra DMU.
- 58.6 Fisk**
Fiskebestanden i Ringkøbing Fjord 1997-1999: rapport / udarbejdet af Fiskeøkologisk Laboratorium; konsulenter [i.e. forfattere]: Jens Peter Müller & Helle Jerl Jensen. - [Ringkøbing]: Ringkøbing Amt, Teknik- og Miljøområdet, 2000. - 150 sider: ill. Med litteraturhenvisninger.
- National forvaltningsplan for laks / udarbejdet med fiskerifagligt bidrag fra Danmarks Miljøundersøgelser, Afdeling for Ferskvandsbiologi, Silkeborg; ved Anders Koed og Einar Eg Nielsen; tegninger: Jens Gregersen; redaktør: Peter Simonsen; forfattere: Peter Simonsen og Lars Kjellerup Larsen. - [Kbh.]: Skov- og Naturstyrelsen, 2004. - 63 sider: ill. i farver. Status over laksebestandene og de problemer der findes i de enkelte vandløb. Planen beskriver også hvordan bestandene kan reddes, og i hvilken prioriteret rækkefølge det bør gøres. Høi side 16-19: Status for laksen (Skjern Å og Storåen). Side 48-50: Storå-systemet og Skjern Å-systemet.
- 58.889 Fugle**
Skarver og fisk / Niels Jepsen og Thomas Bregnballe
Ringkøbing Amt og fire statslige institutioner har indledt et samarbejde der skal belyse den nylyt indførte skarvregulerings effekt på skarvbestanden, fiskebestanden, fiskeriet i de vestjyske fjorde og folks opfattelse af fisk/skarvproblematikken. I: Fisk og Hav. - 2003 nr. 56. - side 4-11, ill.
- 58.93 Gnavere**
Bæveren vender tilbage [video (videokassette)] / Claus Ørsted. - Virum: Claus Ørsted Film & Video, 2004. - 1 kassette (28:30 min.) (VHS). Efter 1000 års fravær er bæveren genindført i Danmark og i dag lever der ca. 55 bævere på talt ophold i Klosterhedens Skovdistrikt syd for Lemvig.
- 60 - 69 PRAKTISKE FAG**
- 60.1 Virksomhedsledelse**
Larsen, Vibeke (f. 1971-05-30)
Den midtjyske erhvervslederpris 1979-2003 / tekst: Vibeke Larsen; fotos: Ole Lauritsen. - [Herning]: Nordea, [2003]. - 30 sider: ill. i farver. Høi: Den midtjyske erhvervslederpris 1979-2003. 1979: Johannes Skibbild Blücher, Blücher Metal. 1980: Svend Gunnar Pedersen, Herning/Skjern Slagterier. 1981: Niels Laurits Thygesen, Tricottagegården. 1982: Flemming Rohde, Rationel Vinduer. 1983: Niels Ole Vestergaard-Poulsen, Belika. 1984: Jens Stampe, Herning Folkeblad. 1985: Jens Arne Mikkelsen og Erik Poulsen, MP låger. 1986: Peter Gøtttsche, C.H.P. Gøtttsche. 1987: Erik Ove Nielsen, Jens Hagen Brandt og Kurt H. Løvdal, EDB gruppen. 1988: Kenneth Iversen, Unimerco. 1989: Kurt Poulsen, KPC. 1990: Leif Nørgaard og Tage Nielsen, Novotex. 1991: Axel Sørensen, Bosweel. 1992: Jørgen Mørup, J. Mørup Stof. 1993: Henning Kristensen, Herning Galvanisering. 1994: Rubeck Risger, Jyde Marked. 1995: Niels Troelsen, Kvik Køkkenet. 1996: Gert Astrup-Jepsen, Herning Kongrescenter. 1997: Poul Egon Pedersen, Martin

Pedersen Strømpfabrik. 1998: Jens Markussen: Brdr. Markussens Metalvarefabrik. 1999: Gunnar Vestergaard, Avlscentret Kollund. 2000: Carl Aage Nielsen, Midt Factoring. 2001: Lars Gantzel Pedersen, Danspin. 2002: Poul Sand, Xerox Partner Herning. 2003: Vitta Lysgaard, Tankskibs-berediet/Herning Shipping og Bitten Damgaard.

60.16 Produktionsstyring

ERP: enterprise resource planning: danske erfaringer med implementering og anvendelse / Pall Rikhardsson, Charles Møller, Pernille Kræmmergaard. - Kbh.: Børsen, 2004. - 248 sider: ill. Syv casehistorier fra virksomheder og institutioner med stor erfaring i at arbejde med ERP. ERP: Enterprise resource planning. Heri: side 169-183: Bang & Olufsen.

Munkgaard Møller, Morten
Sourcing af teknologi, kompetencer og viden i et interorganisatorisk leverandørperspektiv: en analyse af højteknologiske slutproducenters problemstillinger i forbindelse med indførelse af ny produktteknologi gennem interorganisatoriske leverandørrelationer belyst empirisk med Bang & Olufsen som eksempel / Morten Munkgaard Møller. - Aalborg: Center for Industriel Produktion, Aalborg Universitet, 2002. - ix, 297 sider: ill. Med resumé på engelsk. Øverst på titelsiden: Ph.d. Afhandling. Med litteraturhenvisninger.

60.96 Møller

Lebech-Sørensen, Anna Marie
Vindmøller og vandmøller i Danmark: bind 1. - Stenstrup: Skib, 2001. - 237 sider. Heri: Side 34-38: Bundsbæk Mølle, Bundsbækvej 27, Døjbjerg, 6900 Skjern. Side 213-218: Åmølle, Remmerstrand 186-188, Gudum, 7620 Lemvig.

61.555 Apotekervæsen

Loldrup, Hans-Otto
Ringkøbing Løve Apotek: 1751-2001: 250 år som selvstændigt apotek / Hans-Otto Loldrup. - Ringkøbing: Ringkøbing Løve Apotek, 2001. - 84 sider: ill. (nogle i farver). Med litteraturhenvisninger.

61.612 Infektionssygdomme

Lier Hansen, Ø.
Da pesten hærgede i Midt- og Vestjylland. Pestofre og ødekirker i Hardsyssel som følge af den sorte død og pesten 1602/03
Med litteraturhenvisninger
I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd. 37 (2002). - side 5-8: ill. (pest * den sorte død Hardsyssel * Kirkehistorie * Kirkegårde * Grove * Fjølstervang * Finderup * No * Snebjerg * Skjern * Borris * Nøvling * Ringkøbing * Lemvig * Holstebro * Stauning * Herborg).

61.625 Hjerte- og karsygdomme

Andersen, Hanne Lisette
Effekt-evaluering af ambulante hjertehabilitering i afsnit M4 Holstebro Sygehus / af Hanne Lisette Andersen. - Århus: Master of Public Health, Århus Universitet, 2004. - 49 sider: ill. - (Udgivelse; nr. 75) Med resumé på engelsk. Med litteraturhenvisninger.

61.6421 Psykiatri

Undersøgelse i distriktspsykiatrien i Ringkøbing Amt 2005: De pårørende har ordet / Kvalitetsafdelingen i Århus Amt; på vegne af: Amtsrådsforeningen ... [et al.]. - [Højbjerg]: Kvalitetsafdelingen i Århus Amt, 2005. - Ca. 110 sider: ill. - Landsdækkende psykiatriundersøgelser).
Undersøgelse i distriktspsykiatrien i Ringkøbing Amt 2005: Patienterne har ordet / Kvalitetsafdelingen i Århus Amt; på vegne af: Amtsrådsforeningen ... [et al.]. - [Højbjerg]: [Kvalitetsafdelingen i Århus Amt], 2005. - Ca. 140 sider: ill. - (Landsdækkende psykiatriundersøgelser).

62.28 Vindkraft og vindmotorer

Christensen, Benny
Hvem byggede vindmøllen på Skjern station - og hvornår...? Jernbanesporene ligger der endnu, men der er ikke mange spor af de vindmøller, der fra sidst i 1800-tallet pumpede vand op til lokomotiverne på den vestjyske længdebane. I: Kapitler af vindkraftens historie i Danmark. - side 2.
Christensen, Benny
Lokal mølleproduktion i Vestjylland 1900-1920. I perioden 1900-1920 blev der

bygget over 20.000 vindmøller i Danmark.

De fleste blev produceret af vindmøllefabrikker, der solgte møller over hele landet, men nogle møller blev også bygget af lokale håndværkere. Bevarede papirer fra et vestjysk jernstøberi sætter navn på nogle af dem. I: Kapitler af vindkraftens historie i Danmark. - side 8-12.

Søndergaard, Steffen M.

Møllen i Nymindogab
Arbejdet med rekonstruktion af en over 100 år gammel mølle i Nymindogab kaster lys over en hidtil overset del af vindmøllehistorien, men rejser også en række spørgsmål. I: Kapitler af vindkraftens historie i Danmark. - side 6-7.

Vindmøller nord-vest for Ramme i Lemvig kommune: vurdering af virkningen på miljøet (VVM) / udarbejdet af Ringkøbing Amt; i samarbejde med Susan Jessen, Energinet Nord Aps og Carl Bro Group as; redaktion S J Consult. - [Ringkøbing]: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2003. - 87 sider: ill. i farver. Med litteraturhenvisninger.

Vindmøller nordøst for No, Ringkøbing kommune: VVM-redegørelse: Vurdering af Virkninger på Miljøet / udarbejdet for: Ringkøbing Amt; redaktion ...: S J Consult; kort Kort- & Matrikelstyrelsen grundkort; synlighedskort og principsnit: S J Consult; øvrig kortbearbejdning og illustration: Birk Nielsens Tegnestue. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2005. - 112 sider: ill. i farver. I kolofonen: Vurdering af virkningen på miljøet, VVM. Med litteraturhenvisninger.

62.31 Elektricitetsværker

Livsnerven. - [Esbjerg]: I/S Vestkraft, 1996. - 149 sider: ill. (nogle i farver). Udgivet i forbindelse med I/S Vestkrafts 50-års jubilæum. Heri: side 33-57: Herning Kommune, Struer Kommune, Ringkøbing Amt Højspændingsforsyning, Ringkøbing Kommune, Skjern Kommune, Ikast El- og Varmeværk, Lemvig Kommune, Holstebro Kommune,

Nordvestjysk Elforsyning (N.O.E.). Side 67-71: Herningværket. Side 101-107: Måbjergværket. Side 137-141: Egon Søgaard.

62.398 Tv-teknik

Beolink Magazine: de første 50 år med fjernsyn / redaktion: Vibeke Arklid Franck ... [et al.]. - Struer: Bang & Olufsen, [2000]. - 34 sider : ill. i farver.

62.62 Våben

Rahbek, Niels Hakon
En tragisk efterkrigsulykke, som kostede 4 arbejdsmænd livet i juli 1945. Eksplosion efter rydning af tysk minefelt i Ramme.
I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd. 37 (2003). - side 127-136: ill.

62.628 Krigsskibe

Svarre, Ole
Strandingen: da flere end 1300 druknede juleaften / forfatter: Ole Svarre. - [Vig]: Gullhøj, 2004. - 32 sider: ill. i farver. Beretningen om det engelske linieskib St. George, der sammen med søsterskibet Defence strandede ud for Thorsminde på den jyske vestkyst den 24. december 1811.

62.722 Biler og busser

Broksø, Keld
100 år på banen med Axel Ketner A/S / forfatter: Keld Broksø. - Axel Ketner A/S, 2004. - 97 sider: ill. (nogle i farver).
Heri: Side 46-48: Holtebro filial.

Sinding, Michael (f. 1943)
Busserne fra Herning: J. Ørum-Petersens Karosserifabriks busproduktion 1924-1981 / Michael Sinding ; redaktion: Jens Birch og Ole Gold. - Taastrup: Jobog, 2004. - 100 sider: ill. Med litteraturhenvisninger.

62.8 Skibe og både

Bollerup, Christian
Jenny Skomager: Fischkutter und Kirchenschiff in der Helligåndskirken in Hvide Sande: eine Geschichte / von Christian Bollerup ; deutsche Übersetzung: Karin Brammer Adersen. - [Ringkøbing]: Heebro, 2004. - 100 sider: ill. (nogle i farver).
Originaltitel: Jenny Skomager (dansk).

63.06 Bondestandens historie

Hansen, H. P. (f. 1879)
Bondehjem og bondeliv i

Vestjylland / H.P. Hansen. - Herning: Rostrup, 2005. - 80 sider: ill. H.P. Hansen (1879-1961), tidligere forstander for Herning Museum, beretter om hedebondens liv i Vestjylland i 1800-tallet. Om bl.a. boligforhold, markarbejdet, håndværk, fester og hverdagslivet i øvrigt. Optryk af kapitler fra: Den Vest- og Sønderjyske Kreditforening 100 aar 1860 - 28. september - 1960. 1960.

63.07 Uddannelse og forskning

Kjør, Jakob
Danske landbrugsskoler gennem 100 år / Jakob Kjør. - Århus: Danske Landbrugsskoler, 2003. - 118 sider: ill. (nogle i farver).
Afløser: M. Dyrbye: Den danske landbrugsskole 100 år. 1969.
Heri: Side 123-125: Borris Hammerum Landbrugsskole. Side 140-143: Hammerum Landbrugsskole. Side 156-158: Kongensgård Landbrugsskole. Side 173-175: Lægård. Side 207: Fjordvang Landboskole.

63.16 Hedeopdyrkning

Thomsen, Niels Aage
Vester Grene: hedeopdyrkning i 1950'erne / Niels Aage Thomsen. - Tarm. Hoven Lokalarkiv, 2004. - 109 sider: ill. Med litteraturhenvisninger.

63.19 Driftsbygninger

Hinge, Jørgen
Gylleseparering vakuumindekningsanlæg: orienterende undersøgelse af anlægget hos gårdejer Kent Skaaning i samarbejde med DDH Contractors/Xergi A/S. - Dansk Landbrugsrådgivning, Landscentret, Byggeri og Teknik, 2001-1: FarmTest. - 2005 nr. 19.

63.519 Havearkitekturens historie

Elbæk, Søren
En vestjysk kulturarv: historien om Laugesens Have / Søren Elbæk. - Videbæk: Laugesens Have, 2004. - 11 sider: ill.

Frandsen, Kirsten (f. 1946)
Præstegårdshaver i Danmark / Kirsten Frandsen ; fotos ... Steen Agger ; øvrige fotos: Kim Georg Jensen ; Kirsten Frandsen og Anemette Olesen ; redaktion: Kirsten Garney. - [Højbjerg]: Hovedland, 2003. - 152 sider: ill. i farver.

Beskrivelse af ca. 50 danske præstegårdshaver fordelt over hele landet. Heri: side 89-91: Vedersø. Side 138-139: Haven langt mod vest - Vandborg.

63.9 Fiskeri

Havne Nyt - Thyborøn Havn 1: Fiskerbladet. - 2005 nr. 9. - side 9-16.

Portrætter af dansk fiskeri: Dansk Fiskeriforening 1887-1987 / redaktion Henning Flecht og Torben A. Vestergaard. - Kbh.: Dansk Fiskeriforening, 1987. - 166 sider: ill. Medlemmer af Dansk Fiskeriforening fra alle egne af landet beskriver de forskellige former for fiskeri, der drives eller har været drevet i deres områder.
Heri: Side 40-50: En vestjysk fjordfisker - Niels Plougmann, Thorsminde.

Problemer med tilsanding - Thorsminde Havn er nu mere sikker at besøje
I: Fiskerbladet, 2005, nr. 9, side 86.

Udsætningsplan for mindre vand-systemer mellem Bovbjerg Fyr og Ringkøbing: distrikt 25 - vandsystem 01-20. - Silkeborg: Danmarks Fiskeriundersøgelser, 2005. - 23 sider + 2 kort. - (FFI-rapport ; Nr. 121).

Udsætningsplan for mindre vand-systemer mellem Ringkøbing og Varde: distrikt 26 - vandsystem 01-20. - Silkeborg: Danmarks Fiskeriundersøgelser, 2005. - 22 sider + 2 kort. - (FFI-rapport ; Nr. 129).

63.907 Fiskeriundersøgelser

Bestanden af blåmuslinger i Limfjorden 1993 til 2003 / af Per Sand Kristensen og Erik Hoffmann. - Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri, Danmarks Fiskeriundersøgelser, 2004. - 41 sider. - (DFU rapport ; Nr. 130). Heri: Side 12-13: Venø Sund. Side 14-15: Venø Bugt.

Skjern Å's lampretter: statusrapport fra naturovervågningen efter restaureringen af Skjern Å / af Nicolaj Ørskov Olsen og Andersen Koed. - Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri, Danmarks Fiskeriundersøgelser, 2004. - 17 blade. - (DFU rapport; Nr. 134).

63.91 Dambrug

Råsted Lilleå: dambrugspåvirkning. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2001. - 33 sider: ill. i farver. Med litteraturhenvisninger.

64 Hjem og husholdning

Da danske hjem blev elektriske 1900-2000 / Bodil Olesen og Jytte Thorndal. - Århus: Kvindemuseets Forlag, 2004. - 335 sider: ill. (nogle i farver). Med resumé på engelsk. Heri: side 32-37: Skjern Frostboxcentral. Side 180-235: Skjern - stationsbyens husholdninger. Med litteraturhenvisninger.

64.1 Madlavning

Buus, Lone

Vestjyllands Højskoles køkken - uhm / af Lone Buus; fotos og grafik: Johannes Møllekov. - 1. udgave, 1. oplag. - [Ringkøbing]: Vestjyllands Højskole, 2004. - 96 sider: ill. i farver. Opskrifter fra højskolekøkkenet, med brug af friske økologiske råvarer.

65.823 Godstrafik på veje

Jubilæumsavis for Ringkøbing-Skjern og Omegns Vognmandsforening. - [S.l.]: Ringkøbing-Skjern og Omegns vognmandsforening, 2002. - 18 sider: ill. Udgivet i anledning af foreningens 70 års jubilæum 2002.

65.86 Postvæsen

Buchwald, Elisabeth

Post- og telekommunikationens huse 1880-1930 / manuskript Elisabeth Buchwald; foto Elisabeth Buchwald; i redaktion Elisabeth Buchwald. - Kbh.: Kulturarvsstyrelsen, 2002. - 37 sider: ill. På omslaget: Temagennemgang 2002. Heri side 24: Brande Posthus. Med litteraturhenvisninger.

65.95 Fyrvæsen

Svendsen, Peder (f. 1934)

Leuchttürme: Westküste Jütlands / Text und Zeichnungen Peder Svendsen; deutsche Übersetzung: Sabine Sauer. - Ringkøbing: Bollerup Boghandel, [2003]. - 40 sider: ill. Originaltitel: Fyrtårne. Heri side 10-13: Bovbjerg Fyr.

Side 23-28: Lyngvig Fyr.

66.81 Bagerier

Linde, Kirsten

Bageovnen fra Ravnkilde Bageri. Ovn fra Strømmen A/S fra 1930 i bageri fra 1882 nu på Hjerl Hede. I: FRAM. - 2001. - Side 36-46: ill.

66.83 Vin og spiritus

Unge i byen: tryggere udskækningssteder for unge / redaktion: Birgit Sommer ... [et al.]. - Glostrup: Det riminalpræventive Råd, 2002. - 38 sider: ill. Her side: 32-38: Eksempel på "Tryghedskoncept" på diskotek "Buddy Holly", Holstebro - 2000. Projektbeskrivelse "Det er fedt at være på!"

66.84 Bryggeri

Bøegh, Henrik

Dansk håndbryg: øl for feinschmeckere / Henrik Bøegh; fotooptagelser: Henrik Bøegh. - 1. udgave, 1. oplag. - 139 sider: ill. i farver. Præsentation af danske mikrobryggerier og deres øl. Smudstitel: Historien om de danske mikrobryggerier. Heri side 24-27: Baggårds Bryggeriet, Holstebro. Side 42-45: Bryggeriet Herning.

68.809 Klædedragtens historie

Freddie, Lotte Tegner
Modens mestre / Lotte Tegner
Freddie. - Kbh.: Nyt Nordisk Forlag, 2002. - 143 sider: ill. i farver. Heri side 56-61: Elise Gug. (Holstebro).

69.2 Husbygning

Enghaven, Holstebro: strategisk partnering: tidlig inddragelse af fagentreprænerer: Byggeriets Nøgletalsystem. - Kbh.: Byggeriets Evaluerings Center, 2005. - 95 sider: ill.

69.47 Tekniske installationsarbejder

Graugaard, Esben

Viggo Mogensen & Søn: kobbermede og blikkenslagere i Holstebro: 1879-2004. - Holstebro: Viggo Mogensen, 2004. - 44 sider: ill. nogle i farver.

69.54 Kystbeskyttelse

Vestkysten '02. - Lemvig: Kystdirektoratet, 2003. - Ca. 180 læsblade: ill.

69.64 Jernbanebygning

Dyhr, S. B. V.

En baneingeniørs erindringer 1859-1889 / S.B.V. Dyhr; redigeret og kommenteret af Lars Vinholt-Nielsen. - Smørum: Bane Bøger, 2004. - 88 sider: ill. - (Jernbaneliv; 6). Forfatterens (1833-1889) erindringer fra et liv med planlægning og bygning af de jysk-fynske hovedbaner, iblandet skarpe og uforsonlige angreb på alt og alle, herunder C.F. Tietgen og Statsbanernes øverste chef Niels Holst. Heri: side 70: Vemb-Lemvig (jernbane). Med litteraturhenvisninger.

Kappel, Thomas

"Hans banegaarde ere moderne i god betydning": Heinrich Wencks købstadsstationer 1903-06. Heri: Side 72-75: Holstebro banegård. Side 75-80: Herning banegård. I: Architectura. - 1994 nr. 16. - side 59-88, ill. (Wenck, H.)

69.8 Teknisk hygiejne

Grønne nøgletal: affald, spildevand, kommunale bygninger, grønne områder: Herning, Holstebro, Ikast, Silkeborg, Skive, Viborg, Videbæk. - [Herning]: [Herning Kommune], 2000. Udgives årligt. Udgivet 2000-

69.86 Renovationsvæsen

Affaldsdepoter: indberetning: status: arbejdsplan / udgivet af Ringkøbing Amtskommune, Grundvands- og Industrijævningsafdelingen. - Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune, 1995. Udkommer årligt. Udgivet 1995- Indeholder: Status for arbejdet det foregående år, samt: Arbejdsplan for udgivesåret.

69.94 Brunkulsudvinning

Rolsted, Johs.

Søby klondyke: en sandfærdig skildring af forholdene i Søby brunkulstøjer i årene 1940-1950 / Johs. Rolsted; foto: Eigil Thomsen, Hugo E. Madsen. - 2. udgave, 2. oplag. - Herning: Stout: i samarbejde med Søby Brunkulsmuseum, 2003. - 199 sider: ill. Udgivet i forbindelse med Søby Brunkulsmuseums 20-års jubi-

læum. 1997. Tidligere: 2. udgave, 1996. - 1. udgave. Herning: Bendt Thuesen, 1975. 205 sider.

69.98 Grusudvinding

Etablering af sidetagsvæde rute 18/15, Herning: vurdering af virkningen på miljøet (VVM) / udarbejdet af: Ringkøbing Amt og Vejdirektoratet; i samarbejde med Vibeke Rønnow og Rambøll, Rådgivendeingeniører. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2003. - 74 sider: ill. i farver.

I kolofonen: Redegørelse for anlæggenes virkning på miljøet (VVM), februar 2003. Med litteraturhenvisninger.

KUNST. ARKITEKTUR. TEATER. MUSIK. SPORT. IDRÆT

70.864 Kunstmuseer

Hygum

Festskrift og menighedsblad for Hygum Kunstmuseum 2004 / ved Jesper Fabricius, Åse Eg Jørgensen og Jesper Rasmussen. - Lemvig: Hygum Kunstmuseum, 2004. - [32] sider: alle ill.

Herning

Kunst - en del af hverdagen på CEU Herning / redaktion ... Finn Brøløs; fotos: Torben Madsen. - [Herning]: CEU Herning, 2003. - 59 sider: ill. i farver. CEU: Center for Erhverv og Uddannelse.

70.917 Det 20. århundredes kunsthistorie

10 years of international workshop for visual artists in the Remise Brande, Denmark / edited by Felix Pedersen and Steen Rasmussen. - Brande: Kulturremisen, 2002. - 35 sider: ill. i farver.

70.964 Enkelt lokaliteters kunsthistorie

Holstebro

Kunstværker på Holstebro Sygehus / registret af Bent Sjepersen og Poul Elkjær. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, 2004. - 46 sider: ill. i farver. Præsentation af de 40 bedste og betydeligste kunstværker på Holstebro Sygehus.

Ringkøbing Amt

Regionsudstillingen 2005: Billedkunstnernes Forbund

Vestjylland. - Holstebro: Jens Nielsen & Olivia Holm-Møller Museet, 2005. - 47 sider: ill. i farver.

Udgviet i forbindelse med udstilling 29.1-6.3.2005.

71.64 Enkelt lokaliteters arkitekturhistorie

Ringkøbing Amt

Dansk landbrug set fra luften: den store udendørs fortælling / Peter Bavnsbøj ... [et al.]; Arly Larsen billedredaktion; Rene Arly Larsen billedredaktion; redaktør: Flemming Jeberg. - Århus: Landbrugsforlaget: Dansk Landbrugsrådgivning, Landscentret, 2004. - 141 sider: ill. i farver.

Med udgangspunkt i 140 luftfoto-grafier fortælles historien om de seneste 50 års udvikling på danske gårde og landejendomme. Heri side 50-53: Lem, Nygårdsvej 9. Side 54-55: Spjald, Muldbjergvej 12. Side 56-58: Videbæk, Granlyvej 6. Side 59-61: Nøvling-Vildbjerg, Midgårdsvej 20. Side 62-63: Herning, Schäfervej 12. Side 64-65: Skjern, Andrup Engvej 1. Side 66: Ringkøbing, Houvig Klitvej 53.

Ringkøbing Amt

Lund, Nils-Ole (f. 1930) Bygmesteren C.F. Møller. - Aarhus Universitetsforlag, 1998. - 167 sider: ill. (nogle i farver). Om C.F. Møllers (1898-1988) virke som arkitekt med en gennemgang af en lang række af hans bygningsværker. Heri: Side 35: Sparekasse, Skjern. Side 121,126,138-141: Angli, Herning. Side 141: Teko-Center Danmark, Herning. Side 141: Dansk Teknologisk Institut, Herning. Side 141-142: Den danske Eksporthøjskole, Herning. Side 151-152: Egetapper, Herning. Side 151: H.S. Hansen-gruppen, Lem. Side 147-148: Statsgymnasiet, Struer.

71.864 Enkelt kirkers og klostres arkitektur og kunst

Brande

Kirkerne i Brande-Grene Provsti / redaktion: Mogens Jensen og Frands Erik Nødergaard Pedersen; oversættelse: David Clayre (engelsk), Edith Harksen (tysk); kirkekvællere: Marianne Morgenstjerne. - [S.l.]: Menighedsrådene i Brande-Grene

Provsti, 2004. - 35 sider: ill. i farver. Parallele tekster på dansk, engelsk og tysk.

Ringkøbing Amt

Gyldendals bog om danske klostre / Jens Anker Jørgensen og Bente Thomsen; billedredaktion: Jens Anker Jørgensen og Bente Thomsen; kort: Steen Frimodt. - Kbh.: Gyldendal, 2004. - 311 sider: ill. i farver. Beskrivelse af 71 danske klostre. Med indledende kapitler om middelalderens klostre og de forskellige klosterordener Heri: side 163-164: Gudum Kloster. Side 248-250: Stubber Kloster. Side 255-256: Tvis Kloster. Med litteraturhenvisninger.

Ringkøbing Amt

Klostre i Midt- & Vestjylland / tekstoplæg: Jesper Hjerminde, Hans Krongaard Kristensen, Ann Bodilsen; redaktion ...: Jann Ribergaard, Britta Ernsted. - Viborg: Viborg Amt, Miljø og Teknik; Ringkøbing: Ringkøbing Amt, [2005]. - 44 sider: ill. i farver.

Kort om de 14 klostre i Midt og Vestjylland, samt om nonne- og Munkeordenerne.

På omslaget: Blandt nonner og munke. (Gudum Kloster. Tvis Kloster. Stubber Kloster.) Med litteraturhenvisninger.

Ringkøbing Amt

Steffensen, Poul (f. 1931) Kirken den er et gammelt hus: træsnit af 100 danske landsbykirker og kommentarer over iagttagelser / Poul Steffensen; digitalfotos af træsnit: Hans Henrik Bay. - Nordborg: Allsundkredsen, 2002. - 208 sider: ill.; Heri side 8-9: Sønder Bork Kirke. Side 10-11: Nørre bork Kirke. Side 24-25: Ørre Kirke. Side 116-117: Bur Kirke. Side 152-153: Madum Kirke. Side 194-195: Vedersø kirke.

Skjern Provsti

Kirkerne i Skjern Provsti. - [S.l.]: Skjern Provsti, [2005]. - 31 sider: ill. i farver. Med parallelle tekster på dansk, tysk og engelsk.

Vedersø

Holm, Eigil (f. 1932) Vejledning til Vedersø kirke / tekst, foto, tegninger...Eigil Holm. - Gedved: Eigil Holm, 2004. - 31 sider: ill. i farver.

**71.9564 Enkelt lokaliteters be-
vælgelsesgeografi og historie****Egvad**

Planlægning for Udvidelse af eksisterende sommerhusområde ved Skaven: Debatoplæg / Tillæg nr. 80 til Regionplan 2001. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2005.

Herning

Bauhaus Herning - et butikscen- ter i Herning Kommune: Forslag til tillæg nr. 65: Regionplan 2001. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2005. - 23 sider: ill. i farver. Forslag til tillæg nr. 65.

Herning

Etablering af sidetagssø ved rute 18/15 Herning. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, 2002. - 8 blade: ill. i farver. - (Regionplan 2001. Nr.26).

Herning

Planlægning for et område til handel med byggematerialer ved Silkeborgvej i Herning: Debatoplæg / Tillæg nr. 65 til Regionplan 2001 med VVM-redegørelse. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2005.

Herning

Tillæg nr. 65: Regionplan 2001 / Bauhaus Herning - et butikscen- ter i Herning Kommune. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2005. - 11 sider: ill. i farver.

Holstebro

Forslag til Tillæg nr. 54: Regionplan 2001 / Hostrups- et butiks-, erhvervs-, og aktivitets- center ved Stationsvej (tidl. Hostrupsvej), Holstebro Kommune. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2004. - 20 sider.

Holstebro

Harvest, Jesper
Centerplanlægning: udvalgte by- planopgaver udført i konsulent- firmaet Institut for Center- plan- lægning i 1960'erne / Jesper Harvest ; fotografierne er optaget af forfatteren. - Kbh.: Dansk Byplanlaboratorium, 2004. - 46 sider: ill. (nogle i farver). (Byplanhistoriske noter ; 51). Heri: Side 24-27: Holstebro. Med litteraturhenvisninger.

Holstebro

Kommuneplan 2004 / Holstebro

Kommune, Byplanafdelingen. - Holstebro. Holstebro Kommune, Rådhuset, 2005. - 2 bind. Hovedstruktur: 77 sider ; Rammer for lokalplaner: 239 si- der.

Holstebro

VVM redegørelse: Forslag til Tillæg nr. 54- Regionplan 2001 / Hostrups- et butiks-, erhvervs-, og aktivitetscenter ved Stationsvej (tidl. Hostrupsvej), Holstebro Kommune. - Ringkøbing Amt: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2004. - 74 sider.

Lem

Forslag til Tillæg nr. 52: Regionplan 2001 / Udvidelse af svinebruget Vennergård, Holmager 2,6940 Lem. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2005. - 31 sider og bilag.

Nr. Vosborg

Nr. Vosborg: et kulturcenter i Ringkøbing Amt. - Realdania, 2003. - 25 sider: ill. i farver. Teknikerrapport der sammenfat- ter de bevaringsmæssige, arkitek- toniske, tekniske og funktionelle aspekter i forbindelse med en eventuel etablering af et kultur- og oplevelsescenter på Nr. Vosborg.

Nørre Vosborg

Udkast til projektbeskrivelse for Nørre Vosborg. - Patriotisk Selskab, 2003. - 5 sider, kortbi- lagssider: ill. i farver.

Ringkøbing

Debatoplæg: Tillæg nr. 73 til Regionplan 2001 / Udvidelse af svinebruget Hvingelvej 5, 6950 Ringkøbing. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2004.

Ringkøbing

Forslag til tillæg nr. 51: Regionplan 2001 / Udvidelse af svineproduktion på Bredmose, Bandsbyvej 19, 6950 Ringkøbing /sagsbehandler: Kirsten Bruun Pedersen. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2005. - 40 sider, 16 bilag: ill. i farver.

Ringkøbing Amt

Debatoplæg: Regionplan 2005 for Ringkøbing Amt / Indkaldelse af idéer og forslag. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2004.

Ringkøbing Amt

Debatoplæg: Tillæg nr. 48 til Regionplan 2001 / Planlægning for Vindmøller i Ringkøbing Amt. Debatperiode fra den 29.maj 2004 til den 12. juni 2004. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2004. - folder.

Ringkøbing Amt

Debatoplæg: Tillæg nr. 76 til Regionplan 2001 / Hvad vil vi med råstofressourcerne i Ringkøbing Amt. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2004.

Ringkøbing Amt

Debatoplæg: Tillæg nr. 75 til Regionplan 2001 / Planlægning for Vandkvalitetsskr for visse miljøskadelige stoffer primært anvendt på dambrug. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2004. - folder.

Ringkøbing Amt

Elsøe Jensen, Jørgen
Danmarks middelalderlige bypla- ner: Bind 5:Midtjylland. - Kbh.: Dansk Komité for Byhistorie: Skov- og Naturstyrelsen ; Odense: Odense Universi- tetsforlag, 1998. - 203 sider: ill. Heri: Side 51-61: Holstebro. Side 107-115: Ringkøbing.

Ringkøbing Amt

Forslag til Tillæg nr. 48: Regionplan 2001 / Vindmølle- områder i Ringkøbing Amt. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2004. - 14 sider.

Ringkøbing Amt

Forslag til Tillæg nr. 50: Regionplan 2001 / Detailhandel i Landsdelscentrens byer. - Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2004. - 54 sider og bilag. (Herning * Holstebro * Struer).

Ringkøbing Amt

Planlægning for Vandindvinding og faunapassage ved dambrug: Debatoplæg / Tillæg nr. 61 til Regionplan 2001. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2004. - folder.

Ringkøbing Amt

Regionplan 2001: Tillæg nr. 48 / Vindmølleområder i Ringkøbing Amt ; 2005. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2005. - 13 sider.

Spjald

Planlægning for Ændring af by- vækstsgrænsen i Spjald:

Debatoplæg / Tillæg nr. 78 til Regionplan 2001. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2005. - folder.

Sunds

Debatoplæg for Omfartsvej vest om Sunds Forlægning af Rute 34: Tillæg nr 58 til Regionplan 2001. - Ringkøbing, 2003. - folder.

Thorsminde

Forslag til Tillæg nr. 71: Regionplan 2001 / Depot for oprenset havneslam på lokalareal nord for Thorsminde. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2005.

Thyborøn

Forslag til Tillæg nr. 46: Regionplan 2001 / Udbygning af Thyborøn Havn, vurdering af virkninger på miljøet. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2004.

Vemb

Ændring af byvækstgrænsen for Vemb. - 8 sider: ill. i farver.

Vinderup

Debatoplæg for Udvidelse af kvægbrug Handbjerg Hovgårdsvej 5, 7830 Vinderup: Tillæg nr. 64 til Regionplan 2001. - Kbh., 2002. - folder.

Vinderup

Forslag til tillæg nr. 64: Regionplan 2001 / Lovliggørelse af udvidelse af kvægbrug Handbjerg, Hovgårdsvej 5, Vinderup Kommune/ sagsbehandler: Laila Thomsen. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2005. - 35 sider, 16 bilag: ill. i farver.

71.962 Erhvervsområder

Erhvervsfylker i den fysiske planlægning: tre eksempelstudier Randers - Herning - Nakskov / Niels Boje Groth og Søren Smidt-Jensen. - Hørsholm: Skov & Landskab, 2005. - 112 sider: ill. i farver. - (By- og landsplanserien nr. 24). Heri side 63-84: Herning - Glidende omstilling. Side 88-89: Erhvervs- og klyngepolitik i Herning - Herning-Ikast-Brande-Åskov Erhvervsråd. Side 89-94: Ringkøbing Amt. Med litteraturhenvisninger. (TEKO).

71.965 Trafikanlæg

Ti år med "Jyderne": Jyder mod Overflødige Motorvejs historie, idegrundlag og resultater / Svend

Vestergaard Jensen & Frans Mattesen (red.). - Århus: Klim, 2003. - 93 sider: ill.

73.6 Skulpturhistorie

Cronhammar, Ingvar Elia / Ingvar Cronhammar ; redaktion: Lisbeth Tolstrup. - Herning: Herning Kunstmuseum, 1991. - 15 sider: ill. Præsentation af de personer og institutioner som har hjulpet med arbejdet fra de første streger til en decideret arbejdsbeskrivelse. Endvidere præsenteres nogle af artiklerne og en del af omtalerne, der har været af Elia.

78.9064 Rockhistorie

Nowack, Poul Da rock'en kom til Herning: om de lokale rock- og pigtrådsgrupper i perioden 1960-70 / af Poul Nowack. - [Herning]: Stout, 2004. - 48 sider: ill.

79.606 Idrætsforeninger

DGI Vestjylland 75 år. - [Ulfborg]: DGI Vestjylland, [2005]. - 84 sider: ill. (nogle i farver).

79.607 Idrætsskoler

At gøre en forskel: Idrætsskolerne Ikast: jubilæumsbog 1994-2004. - [Glamsbjerg]: [Alrune], 2004. - 52 sider: ill. i farver.

79.64 Friluftsbade

Gjellerup Sogns Friluftsbad: 19. juni 1955 - 50 - 19. juni 2005. - [Herning]: Gjellerup Sogns Friluftsbad, [2005]. - 47 sider: ill.

79.69 Friluftsliv

Søndergaard Jensen, Frank Friluftsliv i 592 skove og andre naturområder / Frank Søndergaard Jensen ; redaktør Niels Elers Koch. - Hørsholm: Forskningscentret for Skov & Landskab, 2003. - 335 sider: ill. (nogle i farver); 30 cm x 1 kort. - (Skovbrugsserien; nr. 32). Heri: side 252-265: Skov/naturområdernes anvendelse i Ringkøbing Amt. Med litteraturhenvisninger.

79.76 Golf

35 års jubilæum: Dejbjerg Golf Klub / redaktion: Poul Balto, John Thomsen, Harald C. Schreder ; foto: Flemming Mikkelsen, Bendt Christiansen. - Skjern: Dejbjerg Golf Klub, 2002. - 31 sider: ill. i farver.

90 - 99 HISTORIE

91.15 Oldtiden

Vor skjulte kulturarv: arkæologien under overfladen: til Hendes Majestæt Dronning Margrethe II 16. april 2000 / redaktør Steen Hvass og Det Arkæologiske Nævn ; redaktion: Kirstine Då, assisteret af Anne Nørgård Jørgensen og Birger Storgaard ; oversættelse: Christopher Penney; foto: ...: Kirsten Klein. - [Kbh.]: Det kongelige Nordiske Oldskriftselskab ; [Fløjbjerg]: Jysk Arkæologisk Selskab, 2000. - 239 sider: ill. i farver. Med resumé på engelsk. På omslaget: Festskrift til Dronning Margrethe II. Indhold: Ældre stenalder ; Yngre stenalder ; Bronzealder ; Ældre jernalder ; Yngre germansk jernalder og vikingetid ; Middelalder og nyere tid. Heri side 92-93: Orla Madsen: Hedegård. Et midtjysk magtcentrum (Ældre jernalder), gravfund, gravpladser, jernalderopladser, urnegrave, jordfæstegrave. Side 116-117: Torben Egeberg: Et fyrsteligt fund fra Vestjylland. (Dejbjerg Kirkebakke, hustomt, ældre jernalder. Side 130-131: Palle Eriksen: Pløjemark fra vikingetid (Fjand).

91.151 Stenalderen

Duun Andersen, Peter Arkæologiske spadestik i Skjern Å-dalen. For at skabe den nye å, er der blevet fjernet 2,9 mio. kubikmeter jord og gravemaskinerens arbejde blev fulgt for eventuel fremkomst af fund. Projektet strækker sig frem til år 2002 og dermed vil de arkæologiske undersøgelser være afsluttet. I: FRAM. - 1999. - Side 87-96: ill.

91.155 Jernalderen

Steen, Bo Damgård: en bebyggelse fra sen fjørromersk jernalder ved Tjørring. I: FRAM. - 1997. - Side 57-62: ill.

96.15 Middelalderarkæologi

Henningsen, Helle Koustrup: en middelalderlig torp i Vestjylland. I: Kuml. - 2002. - side 221-266, ill. (Velling * Koustrup).

Steen, Bo

Mellemtoft Øst: En tidlig middelalderlig landbebyggelse nær

Tvis Kloster.
Med engelsk resume.
Med litteraturhenvisninger.
I: Kuml. - 2002. - side 267-283,
ill.

Voldsteder i Danmark: en vejviser.
- [Hørsholm]: Skov- og
Naturstyrelsen; [Ebeltoft]:
Skippershoved. Jylland 2 / redi-
geret af Connie Jantzen, Lennart
S. Madsen og Rikke Agnete
Olsen; plantegetninger: Helge
Bregnehøj-Olesen; korttegnin-
ger: Anna Lindebo Leth.
Heri: Trælborg, Gudum sogn.
Gl. Estvadgaard, Estvad sogn.
Vinderup vold, Sahl sogn.
Voldsted i Hestehave, Ælfborg
sogn. Tårnberg, Snebjerg sogn.
Lundenæs, Skjern sogn. Gl.
Nørre Holmgård, Mørborg
sogn. Gl. Hessel, Borbjerg sogn.
Røverstuen, Gudum sogn. Gl.
Kokholm, Resen sogn. Ravn-
borg, Vejrum sogn. Gl. Bær-
holm, Estvad sogn. Svenstrup
Vold, Sahl sogn. Skavikær Vold,
Vildbjerg sogn. Ørrøgaard, Ørre
sogn. Voldsted ved Agerskov,
Gjellerup sogn. Tanderup,
Snebjerg sogn. Fjandhus, Sønder
Nissum sogn. Gl. Brøndbjerg,
Staby sogn.

99.6 Krigen 1864

Lund, Magne
Han var med i krigen 1864 - erin-
dringsmedalje - hædersgave -
dannebrogsmændenes hæder-
stegn - sønnerne fra Gravers-
gaard i Stadil Sogn - Veteran-
festen i Holstebro.
Eksempler fra kilder især perso-
nalhistoriske i Rigsarkivet og
Ordenskapitlet.
Med litteraturhenvisninger.
I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd.
37 (2003). - side 23-50: ill.

99.71 Besættelsen 1940-1945

Flyvergrave og krigsmonument /
redigering Arne Mosgaard. -
[Kibæk]: [Skarrild-Karstoft
Museum og Lokalarliv], 2003. -
139 sider: ill. (nogle i farver).
På omslaget: Flystyr under be-
sættelsestiden. Erindringer og
beretninger. Monumenter fra kri-
gens tid. Flyvergrave i Midt- og
Vestjylland. SOE-våbenflyvning-
er til modstandsbevægelsen.
Våbenmodtagelser. (Nr. Haurvig
* Nr. Lyngvig * Kloster * Husby
* Sdr. Nissum * Fjaltring * Stadil
* Brande * Skarrild * Dejbjerg *
Tarm * Hemmet * Houm

* Ådum * Gørding * Idom *
Hoven * Struer * Odby *
Lemvig).

Flyvergraven på Skarrild kirkegård
/ redigeret af Arne Mosgaard
1944-2004. - [Kibæk]:
[Skarrild-Karstoft Museum og
Lokalarliv], 2004. - 51 sider: ill.
(nogle i farver). På omslaget:
1944-2004. Det er 60-året for
nedstyrning - Lancaster ME650
af 630 RAF Squadron. Sdr.
Grene, den 27. august 1944.

Glimt fra modstandsbevægelsen
1940-45 i Nordvest Jylland: in-
terview med tidligere fri-
hedskæmpere: fra Carl Fonagers
arkiv / Foreningen Hjemme-
værnsmuseets Venner og
Hjemmeværnsdistrikt 21's
Historiske Udvalg. - Holstebro:
Foreningen Hjemmeværnsmu-
seets Venner: Hjemmeværns-
distrikt21's Historiske Udvalg,
1995. - Bind 1: 69 sider.

Hansen, Inger
Besat og befriet: Et stykke Tarm
historie / Inger Hansen. - Tarm:
Inger Hansen, 2005. - 142 sider:
ill. Kilder s. 142.

Sønderkær, Sigurd
Besættelsen og tiden efter, som
jeg oplevede den. I: Hardsyssels
årbog. - 2. rk. bd. 36 (2002). -
side 63-74: ill. (Den Danske
Brigade * Ilskov).

Westergaard Jensen, Poul
Lancaster ND420: skudt ned den
10. april 1944 / Poul Westergaard
Jensen. - [Brande]: [Poul
Westergaard Jensen], [2002]. - 32
sider: ill. (nogle i farver).
Beretning om engelsk bombefly,
der blev skudt ned ved Brande,
og besættningens videre skæbne.

99.4 Biografier af enkelte personer

Buchholtz, Johannes
Erindringer og anekdoter om
Buchholtz / redigeret af Erling
Højberg; redaktionsudvalg:
Erling Højberg, Jenny
Melchiorsen, Poul Kristensen. -
Struer: Johannes Buchholtz
Selskabet, 2003. - 47 sider: ill. -
(Buchholtz årbog; 2003).
Indhold: Haakon Lund: Mit ven-
skab med Buchholtz. Frede
Pedersen: Buchholtz set fra barn-
nets synsvinkel. Erindringer om
Buchholtz (Johannes Buchholtz:
Odense i barndommens stråle-
skær; Godhed); Jernbanen

(Gunnar Sandfeld: Mødet med
Olga); Forfatter (Christian
Houmark: Johannes og Olga
Buchholtz. Karl Bjarnhof:
Kølvandsstriber. Piet Hein:
Johannes Buchholtz. Anker
Hoffmann: Johannes Buchholtz.
Jens August Schade: En fin aften)
; Forfatteren på arbejde (Ejnar
Thomsen: Johannes Buchholtz.
Eivind Østergaard: Privatsekre-
tær for forfatteren); Gunnar
Sandfeld: Den towle Bokholt;
Buchholtz have; Buchholtz død.
Med litteraturhenvisninger.

Bækgaard, Thomas
Pedersen, Carl Frederik
Thomas Bækgaard: engageret
igangsætter for Herning egnen og
især for Hamrum / tekst ...:
Carl Frederik Pedersen. -
[Herning]: [Carl Frederik
Pedersen], 2005. - 23 sider: ill.
(nogle i farver).

Christensen, Marinus

Munck, Ernst
Landsby originalerne / fortalt af
Ernst Munck. - [Ringkøbing]:
Heebro, 2003. - 181 sider: ill.
Omslagstitel: Landsby originaler-
ne "æ Rytter". Med litteraturhen-
visninger. (Hee * Høbro * Klem
* Ringkøbing * Vejrum *
Christensen, Marinus *
Christensen, Laust).

Christensen, Mogens

Christerson, Carl-Thomas von
Her Mogns paa Holm: om
præsten på Holmsland Mogens
Christensen. Mogens Christensen
d. 1607, præst på Holmsland
(Nysogn og Gammelsgn) -1572-
1607. Med litteraturhenvisninger.
I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd.
37 (2003). - side 9-22: ill.

Fonager, Anders

Fonager, Anders
På tærsklen til det moderne liv: et
uddrag af erindringer af en
landmand og sognerådsformand
fra Vinding-Vind. Anders
Fonager (1873-1949), erindringer
om personer, egnen og eget virke.
I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd.
37 (2003). - side 65-80: ill.
(Øster Refning).

Haustrup Kristensen, Niels

Haustrup Kristensen, Niels
Erindringer om liv på sø og land
/ Niels Haustrup Kristensen. -
Tvis: Agnes og Svenning
Kristensen, 200. - 35 sider: ill.
(Haustrup * Snebjerg * Tvis *
Vester Høvids).

Jensen, Kristian

Mølgaard Nielsen, Malling
En dag så kort: en lærerskabne fra begyndelsen af det 20. århundrede belyst gennem familiebreve. Arene 1907-1918 belyst gennem breve til familien i Tarp. I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd. 36 (2002). - side 51-62: ill.

Kaalund, Bodil

En folkelig billedfortælling: Bodil Kaalund i Lemvig / tekster af Mikael Wivel og Dagmar Warming; redaktion: Dagmar Warming; fotos: Henrik Bjerregrav ... [et al.]. - Lemvig: Museet for Religions Kunst, 2005. - 45 sider: ill. i farver. Om kunstneren Bodil Kaalunds (f. 1930) udsmykning af Lemvig kirke. Indhold: Mikael Wivel: Naiv barok: Kaalunds fabler i Lemvig. Dagmar Warming: En folkelig billedfortælling: Bodil Kaalund i Lemvig.

Linde, Christen de

Vesterlandets konge - Christen de Linde: en vestjysk matador og hans slægt / Esben Graugaard ... [et al.]; redaktion: Esben Graugaard. - Holstebro: Holstebro Museum, 2004. - 322 sider: ill. i farver. Med litteraturhenvisninger.

Madsen, Frode, f. 1916

Madsen, Frode (f. 1916)
Da Lem var lilleby: erindringer om en vestjysk egn / Frode Madsen; illustrationer ... af forfatteren. - 2. udgave. - Lem: Smedenes Hus, 2002. - 105 sider: ill.

Meiniche, Anne

Meiniche, Anne
To kaffe og en staveplade: historien om en ulykke / Anne Meiniche. - 1. udgave, 3. oplag. - Kbh.: People's Press, 2004. - 213 sider. Anne Meiniche (f. 1965) beretter om den trafikulykke, hvor hun kvæstes livsfarligt og hendes seksårige datter brækker ryggen. Om tiden derefter - om sygehusvæsenet og det offentlige syssels rolle, genoptræningen og det enorme pres på familien. Tidligere: 1. udgave. 2003.

Munk, Kaj

Folkemøder overskygget af besættelsestidens barske alvor: præsten, digteren og dramatikerne Kaj Munk, Munks virksomhed på egnen omkring Skarrild: mindeskrift i anledning af 60-året

for Danmarks befrielse / redigering ...: Arne Mosgaard. - [Kibæk]: [Skarrild-Karstoft Museum og Lokalkarkiv], 2005. - 54 sider: ill. (nogle i farver).

Munk, Kaj

Lings, Jens Kristian
Skygger over Vedersø
Præstegaard / Jens Kristian Lings. - [Lemvig]: Jens Kristian Lings: i kommission hos Lemvig Boghandel. - 219 sider: ill. Beskrivelse af den mangeårige kamp for at bevare præstegården i Vedersø som et minde for digterpræsten Kaj Munk (1898-1944). Med litteraturhenvisninger.

Munk, Kaj

Møller, Per Stig (f. 1942)
Mere Munk / af Per Stig Møller. - [Kbh.]: Gyldendal, 2003. - 101 sider: ill. Baseret på hans radioforelæsninger i forbindelse med tildelingen af DR's Rosenkjærpris. Om mennesket og forfatteren Kaj Munks (1898-1944) liv og rolle under besættelsestiden og om Munks rolle i nutiden. Indhold: Sommeren 1945; 1940; Aktiv modstand; Hereticaneren; Kaj Munk i eftertiden. Med litteraturhenvisninger.

Munk, Lise

Brovst, Bjarne Nielsen
Livsglæde og livsmød: fortællinger om Lise Munk, Richard Andersen, Elise Konstantin-Hansen, Mette Fog Pedersen / Bjarne Nielsen Brovst. - Herning: Poul Kristensen, 2005. - 143 sider: ill. Om fire personligheder som trods sygdom og svære handicaps havde glæden ved livet til fælles. Heri side 12-66: Lise Munk - om lysets spil på livets vej ... Med litteraturhenvisninger.

Nati, Hans Enrico

Billing, Jacob
Springtur: fem år i isolation / Jacob Billing. - Hellerup: Documentas, 2004. - 157 sider: ill. Et portræt af Hans Enrico Nati (f. 1964), der på grund af talrige flugter fra forskellige fængsler er den fange i Danmark, der har afsonet længst tid i isolation. Kapitlerne "Barndommen" og "En mand bliver til" handler om opvæksten i Tjønning, Ilskov, Lemvig og Strucr.

Olesen, Hans

Olesen, Hans (f. 1925)
Min barndoms krømmehus / Hans Olesen. - Knebel: Eget tryk, 1993. - 28 sider: ill. (Skave * Holstebro * købmands-handel).

Plesner, Ulrik

Høgh, Jon
Ulrik Plesner / Jon Høgh; tegninger af Ulrik Plesner og Peder Svendsen. - Ringkøbing: Bollerup Boghandel, 2005. - 84 sider. Omslagstitel: Ulrik Plesner og Ringkøbing. Bind I: Dommerkontoret Ringkøbing, Nørre Ommebanens Driftsbestyrerbolig, Nørre Ommebanens 11 stationsbygninger.

Rahbek, Svend

Enevoldsen, Ove Navntoft
Arbejdsmand og medlem af søgerådet: Ove Navntoft Enevoldsen, interview med Svend Rahbek. Hovedvægt på brunulsggravning i Nørre Vium. I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd. 36 (2002). - side 99-116: ill. (Rahbek, Svend * Nørre Vium * Borris).

Spillemand, Peder

Højelens toner: Peder Spillemand: en vestjysk spillemand: menneske, musik og miljø / redaktion: Torben Hvid ... [et al.]. - Albertslund: Folkemusikhuset, 2002. - 176 sider: ill. + 1 cd-rom. - (Albertslund; 5). Om Peder Spillemand og hans slægt fra egnen omkring Grove. Med melodistemme. Rygritel: Peder Spillemand - højelens toner. Cd-rom indeholder bog samt supplerende materiale. Peder Spillemand, violin. Indhold (musik): Fynbo efter Jens Chr. Huus. Trekant efter Peder Pøhl. Den røde lue. Baglæns kontrasejre. Hops med mol. Ottemandsdans. Herlig er sommernatten, vals. Heromhjal, fynbo. Heromhjal, fynbo. Fynbo efter Peder Pøhl. Peder Pøhls vals i G. Fynbo i D og G. Gammel familieval. Klaus' skorstens. Mads og hans kone. Højelens toner i glæde og sorg. Højelens toner i glæde og sorg. Støren er kommen, galop. Peder Pøhls galop. Vals efter J.P. Skals. Firkantet sløjfe. Gammel spillemandsvals. Mazaruka i G og D. Peder Pøhls vals. Flyv kontra. Den toppede høne. Med syvval og med

sækken. Trippevals efter Jens Chr. Huus.

Termansen, Vaughn
Termansen, Vaughn
No road to town / Vaughn
Termansen. - Gemini, 2004. - 136 sider: ill. i farver.
Erindringer af Vaughn
Termansen der udvandrede fra Holstebro til Nordamerika. (Holstebro * Sverige * Canada * USA).

Utzon, Jørn
Jørn Utzon houses / Henrik Sten Møller & Vibe Udsen; photography by Per Nagel; translation: Peter Avondoglio & Gaye Kynoch. - Kbh.: Living Architecture, ca. 2004. - 239 sider: ill. i farver. Fotografisk præsentation af nogle af Jørn Utzons (f. 1918) bygningsværker. Heri side 124-133: Prototype for Herning School Complex - converted into a single family house.

Weiersøe, Severin
Sørensen, Knud (f. 1928-03-10)
Severin Weiersøe: en landsbydegns historie / Knud Sørensen. - [Kbh.]: Gyldendal, 2005. - 214 sider.
En beretning om den vestjyske husmandssøn Severin Weiersøe (1814-1897), der på trods af alle odds fik en seminarieuddannelse og blev en afholdt landsbydegn forskellige steder i Østjylland. Med litteraturhenvisninger. (Lemvig * Struer * Trabjerg * Borbjerg * Vemb * Øgelstrup * Ringkøbing * Herning * Holstebro * Ikast * Skjern * Brande).

Westerby, Erik
Fischer, Anders
Arkæologen Erik Westerby: frontforsker på fritidsbasis. Med engelsk resume. Med litteraturhenvisninger. I: Kuml. - 2002. - side 50-57, ill. (Ringkøbing).

99.9 Stamtavler og anetavler over enkelte slægter

Bigård
Bigård, Kit
Slægtsbog for slægten i Vester Toustrup, Mejrup sogn: Peder Madsen 1824-1905 og Inger Marie Jensdatter 1829-1910: deres aner og efterkommere samt en del efterslægtstavler efter deres forældre / udgivet af Kit Bigård. - Roskilde: Kit Bigård, 2001. - 196 sider: ill.

99.94 Slægtshistorie

Bjerre
Brevduen / Bjerreslægten
\\Hillerød\ - \\Hillerød\
Bjerreslægten, [1981]-
Fortsættelse af: Bjerreslægten
brevdue. Arlig. Årspublikation.

Register

omfattende personer (personer, der bare er nævnt,
men ikke videre omtalt, er udeladt), stednavne og emner.

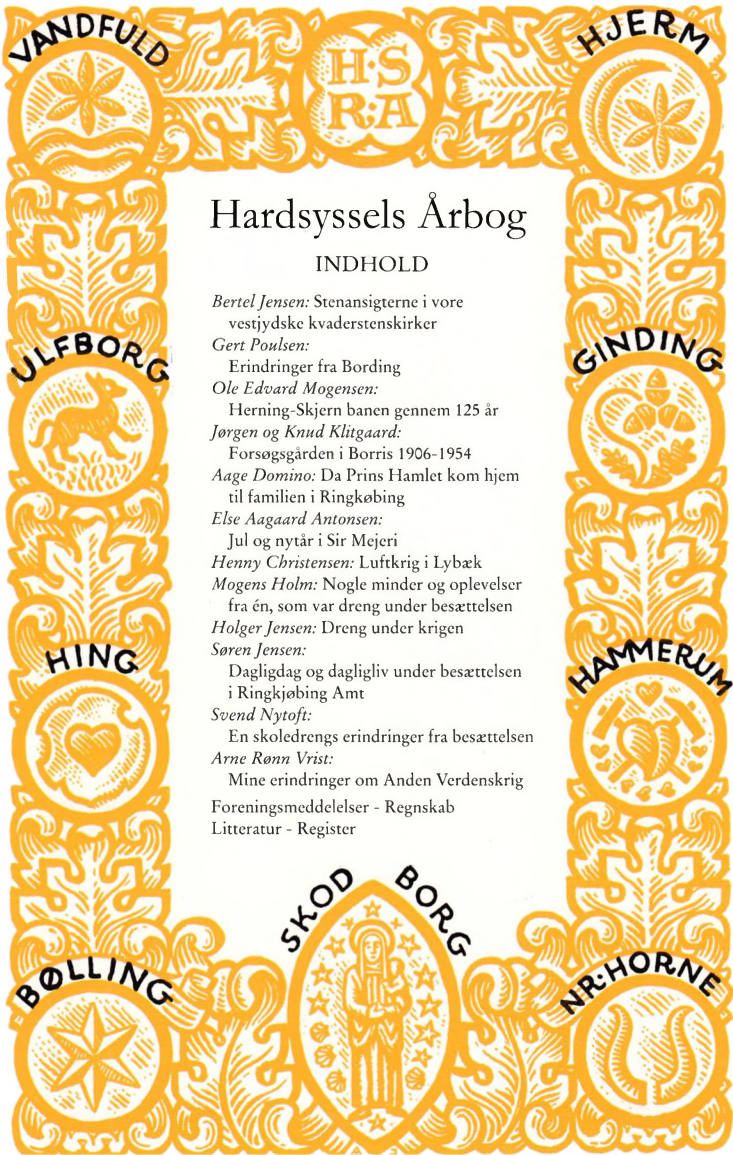
B angiver billede, K henviser til kort.

- A/S Dansk Shell 32
A/S Løgstør Skibsværft 60, 71
A/S Paul Lehmann 32
A/S Turisten, rederi 60
Agnus dei (Guds lam) 11
Alkjærsgig Teglværk 100
Altona 61
Andersen, Caroline, g.m. L.C. Andersen 69
Andersen, Emil, smedemester i Borris 45
Andersen, frk., pensionatsværtinde 118
Andersen, Harald, søn af L.C. Andersen 68,
B68
Andersen, Johannes, søn ad L.C. Andersen 68,
B68
Andersen, Laust Chr, urmager i Ringkøbing
60, 62, 64, 66-69, 71, B67, B68
Antonsen, Else Aagaard 75, 80
Arriva, engelsk togselskab 31, 34, 40, 41
Askov Højskole 43
Augustforliget af 1976 28
Aulum 40
Balmer, Steven, medstifter af Microsoft 53
Banekolonnen, Herning B22
Baneplanudvalget, udvalg under DSB 26
Banestyrelsen 30
Beck, S.K. gårdejer i Borris 43
Bendixen, førstelærer i Lyager 99
Bjerregaard Redningsstation 66
Bjerslev sidespor, mergelspor 35
Blume, sognepræst i Bording 18
Bodholt 13, 15, 17-18
Bollerup, Christian, forfatter 69
Bollerups Boghandel, Ringkøbing 67
Bølling 86
Bording 13, 14, 16, 18, 19
Borris 26, 39, 40, 43, 45, 46, 52-55, 100, B39
Borris Forsøgsgård 43, 46, 48, 50-54, B46,
B48, B50-B53, B55, B56
Borris Kirke 38, B57
Borris Kirkegaard 56-58
Borris Lejren 39, 55
Borris Mergelspor 39
Borris Opshavre 49
Borris Perlerug 49
Bovbjerg Fyr 63, 70
Bragdø, norsk fuldrigger 63, 70, B70
Bramming 27
Brande 27
Branner & Koch, forlag 67
Buddes julefortælling 73
Bülöw, sognepræst i Bording 18
Carlsberg A/S, dansk bryggeri 32
Christensdatter, Kiersten Marie, gårdmands-
kone i Bording 13
Christensen, Carl, landbetjent i Thyborøn 118
Christensen, Henny 84
Christensen, Søren, gårdejer i Forsum 86
Christian 10., dansk konge 97
Christianshede 16, 19
Clasonsborg 112
Dalagergård, ejendom i Borris 43
Dalgas, Enrico 21
Dalum Landbrugsskole 43
Damgårdsvej, Herning 32
Damholt mergelleje 13
Damsgaard, Kresten, dansk minister 53
Danbrew 32
Dejbjerg 95, 98-100
Det danske Hedeselskab 35, 39
DFDS Transport 32
Domino, Aage, journalist 71
Draugræs, materiale til kalkeredskab 16
Ejstrup 38
Engesvang kirke 17
Eydes Gæstgivergård, Herning 24
Fanø Navigationsskole 60
Faster Sogn 88
Fensvig, førstelærer i Velling 101
Ferring 70
Flyvholm 115, 117, 122, B117
Forskningscenter Foulum 43
Forsum, by i Egvad 85, 86, B87
Fransen, Frans, fisker 62
Freiheit, tysk minestykker 61
Frisland (Friesland) 6
Fy og Bi, dansk film 72

- Gammel Skovgaard, gård i Engesvang 13, B15
 Gates, Bill, grundlægger af Microsoft 53
 Geertsen, Poul, gårdejer i Bording 13
 Gestapo 91
 Gødelen, indløb til Ringkøbing Fjord 64, 65, 69, 70
 Gødstrup 113
 Grønfeldt, egn i Egvad 85, 88, 89
 Gysris 89
 H/S Nordsee, Prins Hamlets første navn 60
 Hammerum Herreds Kartoffelsektion 32
 Hansen, maskinmester 62
 Hansen, Niels, rokkedrejer i Ikast 13
 Harboøre 70
 Harboøre Kirke 10, B12
 Hardeknud, dansk-engelsk konge 5
 Hardsyssel 8
 Hassing, forlag 67
 Hee 82
 Henriksen, sognepræst i Bording 15 16
 Herningværket 29, 32
 Herning Station B24, B32
 Holm, Mogens 93, B89, B90
 Holm, Peter Sand, kunstmaler 52
 Holmgaards Andelsmejeri 73
 Holmsland 52, 65, 66
 Hornemann, urmager i Ringkøbing 68
 Hotel Schaumburg, hotel i Holstebro 77
 Howaldtwerke AG, skibsværft i Kiel 60, 71
 Hvam 107
 Hvide Italiener, hønserace 48, 69
 Hvide Sande 61
 Hvilehjemmet, pensionat 118
 I/S Vestkraft, forsyningselskab i Esbjerg 28
 IC 3 tog 30, B34
 Ikast 13, 20
 Isenvad 19
 Jacobsen, kaptajn i Løgstør 63
 Jensen, Bertel 12
 Jensen, Holger 102
 Jensen, Jens Chr., modelsnedker i Ringk. 69
 Jensen, Kirsten, røgeriejer i Ringkøbing 59, 69, 71, B69, B71
 Jensen, Søren 108
 Jernbanetilsynet 30, 31
 Johansen, Johannes, salmist 76
 Junkers, Ju 52 B110
 Jysk Østbane, banestrækning 21
 Jyske Nordvestbane, banestrækning 21
 Jyske Midtbane, banestrækning 21, 22, 32
 Jyske Sydbane, banestrækning 21
 Jyske Vestbane, banestrækning 21, 22, 40
 Kibæk 22, 28, 30, 35-37, B36, B37
 Kjær. Lærer i Snebjerg 109, 112
 Klitgaard, Anna, g.m. Niels Klitgaard 43, B43, B57
 Klitgaard, Inger 47, B47
 Klitgaard, Jørgen 47, 51, 54, 55, 58, B47
 Klitgaard, Kirstine 47, B47
 Klitgaard, Knud 47, 54, 58, B47
 Klitgaard, Niels, forsøgsgårdsleder 43,45, B43, B57
 Klitgaard, Søren Andreas 47, B47
 Klitgaard, Svend 47, B47
 Knud den Store, konge 6
 Knudsen, Emil, Velling 101
 Kold, Christen, højskoleforstander 52
 Korup 43
 Kousgård, Thomas, karl i Forsum 92, 93
 Kramer, gartner i Skjern 96
 Kristianssand 70
 Krøyer, Peter, kunstmaler 69
 Køreplan B23
 La Cour, Johannes, moseejer 69
 Ladelund Landbrugsskole 43
 Lademann, forlag 67
 Lægård Landbrugsskole 45
 Landstinget, rigsdagens andetkammer 24
 Langerhuse 120
 Larsen, Georg Vejen, forlagsdirektør 67, 68, 69
 Larsen, J. Vejen 67, 68
 Larsen, karetmager i Borris 45
 Larsen, Kirsten Marie, pensionatsværtinde på Frederiksberg 59, 69, B69
 Lassen, Harald, læge i Borris 53, 54
 Laugesens Have 112
 Laurbjerg 27
 Lauritz Petersen og Wätzold, entreprenørfirma 24
 Linde 73
 Lønborg 96
 Lund, Nikolaj, daglejer i Borris 54
 Luun Marked Æ, marked i Gjelleruplund 19
 LUX, håndsæbe 110
 Lyager skole 99
 Lybæk 81, 82
 Lyrskov Hede 6, 7, 12
 Madsen, Jens Peter, gårdejer i Forsum 85
 Madsen, Thora 85
 Magaard, Valdemar, kunstmaler 71
 Magnus den Gode, konge 5-8, B7
 Memel, tysk navn for Klaipeda i Litauen 62
 Microsoft, softwarefirma 53
 Mikkelsaften 6
 Mikkelsen, Niels, gårdejer i Ravnholt 14
 Miklagård 7

- Minør B120
 Mogensen, Mads, gårdejer i Forsum 85
 Mogensen, Magda, g.m. M. Mogensen 85
 Mogensen, Ole Edvard 42
 Momhøj Plantage, brunkulsleje ved Herning 35
 Mortensen, Per Hauge redaktør af Hardsyssels Årbog 61
 MO-tog 28, B40
 MR-tog 28, 30
 Muskedonner, gammelt våben 15, 16
 Mustang, amerikansk jagerfly 82, B83
 MX-lokomotiver 29, B29
 Møller, Simon, gårdejer i Borris 55
 Møller, Søren, gårdejer i Velling 101
 Naur 73
 Nees, Thomas, gårdejer 115
 Nidaros (Tronhjem) 6
 Nielsen, Jørgen, forstander på Borris Forsøgsstation 49
 Nielsen, Kaj, vogmand i Snejbjerg 112
 Nielsen, Mads, dansk digter 93
 Nissen, Harald, forstander på Lægården 45
 Nixgaard, Christian, karl i Forsum 90, B90
 Nordestgaard, Henry, daglejer i Borris 54
 Nørlund 20
 Normann Andersen, Gert, forfatter 70
 Nørre Lyngvig
 Nr. Lyngvig 59, 61, 66
 Nr. Lyngvig Fyr 63
 Nr. Vium 25, 38, 111
 Nygård, Inger Rasch 69, B69
 Nymindegab 61
 Nymindegab Kro 65
 Nytoft, Niels, cykelhandler i Snejbjerg 112
 Nytoft, Svend 114
 Olav den Hellige, norsk konge og helgen 5-8,12
 Olsen, Axel, reder 60, 71
 Pagh, lærer i Bording 15, 16
 Paulsen, Thorkild, dansk-amerikansk entreprenør 53
 Pedersen, Esther Ingemann, oldebarn af Fr. Rasch-Nielsen 69, B69
 Pedersen, N.P., kaptajn 60
 Piassava 95
 Pindstrup Mosebrug 69
 Poulsen, Ane, f. Nielsen, g.m. Gert Poulsen 13
 Poulsen, Christen, gårdejer i Bording 13
 Poulsen, Gert gårdejer 13, 17
 Poulsen, Gert, lærer, kirkesanger 13, B17
 Prins Hamlet H/S, hjulskib 59-62, 64, 66, 67, 71, B60-B62, B64, B66
 Rasch-Nielsen, Frederik, dyrlæge i Ørbæk 59, 61, 62, 69, 70, B59, B61
 Rasch-Nielsen, Kirstine Jensine, g.m. Fr. Rasch-Nielsen 60, B69
 Rasch-Nielsen, Kirstine, barnebarn af Fr. Rasch-Nielsen 60
 Rasmussen, Else, f. 1926 B75, B77
 Rasmussen, frk., andenlærer i Lyager 99
 Rasmussen, Hans, f. 1916 B75, B77
 Rasmussen, Henriette, f. 1918 B75, B77
 Rasmussen, Kirstine Aagaard, g.m. Ove Rasmussen 76, 80, B77
 Rasmussen, Ove, mejeribestyrer i Sir 77, 80, B77
 Rasmussen, Ruth, f. 1921 B75, B77
 Ratibor, vendisk fyrste 6
 Ravnholt 19
 Ravnholtlund, ejendom i Ikast 13
 Rebild-selskabet, dansk-amerikansk selskab 53
 Rendsborg Tugthus 15
 Ringkøbing Amts Dagblad 67
 Ringkøbing Bank 52
 Rønhave, forsøgsstation 43
 Rønkildegård, gård i Bording 16
 Rønn, Per, gårdejer i Vrist 115
 Rotvig, andet navn for Sjøbjerg sø 13, 15, 16
 Rungsted 56, 58
 Ry 30
 Rydbjerggård i Velling 101, 102
 Rygen (Rügen) 8
 Sædding kirke 9
 SAJYKA, kartoffeleksportfirma 32
 Samson Transport A/S 32
 Sandal Plantage 81
 Sdr. Felding kirke 11, B11
 Seattle 53
 Sesam, forlag 67
 Sild (Sylt), ø syd for Rømø 60
 Silkeborg Mølle 18
 Silstrup Forsøgsstation 43
 Sir 73
 Sir Mejeri 72, 73, 76, B74, B76, B79
 Sjøbjerg, Niels, 14
 Sjøbjerg, sø ved Bording 13
 Skibild Mølle 111
 Skjern S. B40, B41, B42
 Skjern Svineslagteri 97, 98, B98
 Skjern Vindmølle 95, B94
 Skovbjerg Bakkeø 44
 Skyum, Niels, lærer i Christianshede 16
 Snejbjerg 34, 112, B113
 Snejbjerg Kirke 10
 Snejbjerg Vestre Skole 109

- Snorre, sagaskriver 6
 sphagnum 69
 Spillemand, Niels, lærer og sognefoged 16
 Spillemand, Per, sognefoged i Bording 16
 Spitzke AG, tysk entreprenørfirma 32
 Stadil Kirke 10, B10
 Statens Forsøgsstation 46
 Statistisk Departement 46, 47
 Stauning, sogn i Skjern 94
 Store Vildmose 69
 Strande, Thyborøn 118
 Stubkjær 14
 Studsgård 34, 35, 43, B35
 Svantevit, vendisk gud 8
 Svend Estridsen, dansk konge 5, 7
 Sylter Dampschiffahrts-Gesellschaft 60,71
 Sædding Kirke B9, 9
 Søndervig 52, 62
 Tanning & Appel, forlag 67
 Theresienstadt, tysk KZ-lejr 91
 Thy 15
 Thylands Bakker 63
 Tistrup 22
 Toft, Peder, gårdejer i Velling 101
 Tømmerby kirke 10
 Torsted 73
 Trafikministeriet 30
 Transportprisen, pris 29
 Tranum Klit, egn i Han Herred 43
 Troldhede 25, 29, 35-39, B38
 Tuxen, Laurids, kunstmaler 69
 Tvis 36
 Tylstrup Forsøgsstation 43
 Udlicitering 31
 Uhl, Karl, tysk soldat 88, B88
 Vad, Christian, karl i Ådum 89, 90
 Valdemar Magaard, kunstmaler 69
 Varisbølgård, ejendom i Egvad 90
 Vejrum 73
 Velling, sogn ved Ringkøbing 100, 102
 Vendsyssel 8
 Vester Rønlangergård 115, 117, 119, B117, B119
 Vester Vrist, gård i Thyborøn 115, 117
 Vestergård, Maren 93
 Vestergård, Søren, gårdjer i Astrup 93
 Vestervig Kirke 10, B10
 Vestjyden, lyntog 30
 Vestjysk Kæreselskab 28
 Videbæk 22, 40, 41
 Vigkær, grusgrav 39
 Vildbjerg 40
 Vinderup 104, 105
 Virtanen, A.I., finsk opfinder 106
 Vium Bæk 38
 Vostrup 90
 Vrist 116, B116
 Vrist, bunker B112
 Vrist Station 63
 Vrist, Arne Rønn 122
 Vrist, Per Rønn 115
 Weilbachs Kunstnerleksikon 52
 Westerland, by på Sylt 60
 Ølgod 22
 Østjyden, lyntog 30
 Ådum 89

Hardsyssels Årbog

INDHOLD

Bertel Jensen: Stenansigterne i vore
vestjydske kvaderstenskirker

Gert Poulsen:

Erindringer fra Bording

Ole Edvard Mogensen:

Herning-Skjern banen gennem 125 år

Jørgen og Knud Klitgaard:

Forsøgsgården i Borris 1906-1954

Aage Domino: Da Prins Hamlet kom hjem
til familien i Ringkøbing

Else Aagaard Antonsen:

Jul og nytår i Sir Mejeri

Henny Christensen: Luftkrig i Lybæk

Mogens Holm: Nogle minder og oplevelser
fra én, som var dreng under besættelsen

Holger Jensen: Dreng under krigen

Søren Jensen:

Dagligdag og dagligliv under besættelsen
i Ringkjøbing Amt

Svend Nytoft:

En skoledrengs erindringer fra besættelsen

Arne Rønn Vrist:

Mine erindringer om Anden Verdenskrig

Foreningsmeddelelser - Regnskab

Litteratur - Register